

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

NEIL POSTMAN'IN “ÇOCUKLUĞUN YOK OLUŞU”
FİKRİ ÜZERİNDEN HAZIRLANAN ÖLÇÜT LİSTESİNE GÖRE
TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selen PEKASLAN ÖZDAŞ

2020
MALATYA

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

NEIL POSTMAN'IN “ÇOCUKLUĞUN YOK OLUŞU”
FİKRİ ÜZERİNDEN HAZIRLANAN ÖLÇÜT LİSTESİNE GÖRE
TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selen PEKASLAN ÖZDAŞ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Salim DURUKOĞLU

2020
MALATYA

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğretim Üyesi Salim DURUKOĞLU’nun danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Neil Postman’ın “Çocukluğun Yok Oluşu” Fikri Üzerinden Hazırlanan Ölçüt Listesine Göre Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi**” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Selen PEKASLAN ÖZDAŞ

ÖN SÖZ

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca her konuda bana destek olan, yapabileceğime dair yüreklendirici konuşmalarıyla beni yönlendiren, bu çalışmanın her aşamasında yanımda olan sayın danışmanım ve hocam Dr. Öğrt. Üyesi Salim DURUKOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Çalışma sırasında bana olan desteğini esirgemeyen sayın hocalarım Prof. Dr. Ahmet KARA, Dr. Öğrt. Üyesi Bahar DOĞAN KAHTALI, Doç. Dr. Bahadır KÖKSALAN, Doç. Dr. Bayram BAŞ, Doç. Dr. Esra MERT, Prof. Dr. Hasan KAVRUK ve Prof. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak beni fikirleriyle aydınlatan, sabırla dinleyen ve destekleyen Sayın Gökçen DURUKOĞLU'na ve her daim yanımda olduğunu hissettiğim, benim bu yola girmemi sağlayan sevgili aileme çok teşekkür ederim.

Selen PEKASLAN ÖZDAŞ

ÖZET

NEIL POSTMAN’IN “ÇOCUKLUĞUN YOK OLUŞU” FİKRİ ÜZERİNDEN HAZIRLANAN ÖLÇÜT LİSTESİNE GÖRE TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ İNCELENMESİ

PEKASLAN ÖZDAŞ, Selen

Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğrt. Üyesi Salim DURUKOĞLU

Temmuz-2020, viii+151 Sayfa

Bu araştırmanın amacı, değişen ve dönüşen çocukluğun ortaokul Türkçe ders kitaplarına yansımalarını tespit etmektir.

“Çocukluk” kavramının geçmişi ile günümüzdeki durumu arasındaki farklılıkları belirlemek amacıyla literatür taraması yapılmıştır. Bilinen çocukluğun yok olması sürecine etki eden faktörler, genel olarak beş başlık altında incelenmiştir. Aile yapısında yaşanan değişimlerin, teknolojinin hayatımızda daha fazla yer almasının, savaşların, ekonomik koşulların ve şehir hayatının etkilerinin çocukluğun yok oluşunu hızlandırdığı görülmüştür.

Edinilen bilgiler ışığında, uzman görüşü de alınarak bir ölçüt listesi geliştirilmiştir. Bu liste üzerinden 2019-2020 eğitim öğretim yılı ortaokul Türkçe ders kitapları incelenmiş içerik analizi yapılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Neil Postman, Çocukluk, Çocukluğun Yok Oluşu, Türkçe Ders Kitapları

ABSTRACT

NEIL POSTMAN'S "THE DISAPPEARANCE OF CHILDHOOD" ACCORDING TO THE CRITERIA LIST PREPARED FROM INTELLECTUAL ANALYSIS OF SCHOOL TURKISH COURSE BOOKS

PEKASLAN ÖZDAŞ, Selen

A Master's Thesis İnönü University Institute of Educational Sciences, Turkish
Language Teaching Programme

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Salim DURUKOĞLU

July-2020, viii+151 Pages

The aim of this research is to determine the reflection of changing and transforming childhood in secondary school Turkish textbooks.

A literature review was conducted to determine the differences between the history of the concept of “childhood” and its current state. Factors affecting the disappearance process of known childhood are generally examined under five categories. It has been observed that changes in family structure, more technology in our lives, wars, economic conditions and the effects of urban life are accelerating the disappearance of known childhood.

In the light of the information obtained, a list of criteria was developed by getting the expert opinion. 2019-2020 academic year secondary school Turkish textbooks were analyzed using this list, and document review method was used.

Various suggestions were made based on the results obtained from the research.

Keywords: Neil Postman, Childhood, The disappearance of childhood, Turkish Course Books

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	i
ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Problem Cümlesi.....	3
1.4.1 Alt Problemler	3
1.5. Varsayımlar	4
1.6. Sınırlılıklar	4
1.7. Tanımlar	4
BÖLÜM II	6
KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	6
2.1. KURAMSAL BİLGİLER	6
2.1.1. Çocukluğun Tarihsel Gelişimi.....	6
2.1.2. Çocukluk Dönemi Gelişim Süreci	8
2.1.3. Neil Postman ve Çocukluğun Yok Oluşu.....	8
2.1.4. Çocukluğun Yok Oluşunu Hazırlayan Etkenler	9
2.2. İlgili Araştırmalar	17
BÖLÜM III.....	19
YÖNTEM	19
3.1. Araştırmanın Modeli	19
3.2. Evren ve Örneklem	19
3.3. Verilerin Toplanması	19
3.4. Verilerin Analizi.....	20

BÖLÜM IV	21
4. BULGULAR ve YORUM	21
4.1. Çocukluğun Yok Oluşu Ölçüt Listesi	21
4.2. Hazırlanan Ölçüt Listesine Göre Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi	24
4.2.1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinler ve Etkinlikler	24
4.2.2. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Bulguları	26
4.2.3. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabına Yönelik Yorumlar	34
4.2.4. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinler ve Etkinlikler	40
4.2.5. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Bulguları	42
4.2.6. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabına Yönelik Yorumlar	56
4.2.7. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinler ve Etkinlikler	62
4.2.8. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Bulguları	63
4.2.9. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabına Yönelik Yorumlar	80
4.2.10. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinler ve Etkinlikler	86
4.2.11. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Bulguları	87
4.2.12. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabına Yönelik Yorumlar	113
BÖLÜM V	121
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	121
5.1. Sonuçlar	121
5.2. Öneriler	126
5.2.1. Araştırmaya Yönelik Öneriler	126
5.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	128
KAYNAKÇA	129
EKLER	136
Ek 1: Uzman Görüşü	136
Ek 2: Uzman Görüşü	140
Ek 3: Uzman Görüşü	144
Ek 4: Uzman Görüşü	148

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. İnsan Gelişimi.....	7
Tablo 2. 5. Sınıf Türkçe Dersi Kitabı Bulguları.....	24
Tablo 3. 6. Sınıf Türkçe Dersi Kitabı Bulguları.....	40
Tablo 4. 7. Sınıf Türkçe Dersi Kitabı Bulguları.....	61
Tablo 5. 8. Sınıf Türkçe Dersi Kitabı Bulguları.....	85

KISALTMALAR LİSTESİ

çev.: Çeviren

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

s.: Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

TV: Televizyon

UNICEF: United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

vb. : Ve benzerleri

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlar verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Çocuk ve çocukluk, tanımı sıkça yapılmış; psikoloji, sosyoloji, tarih, hukuk ve edebiyat gibi alanlara sıkça konu olmuş kavramlardır.

Sözlük anlamı “İnsan hayatının bebeklikle ergenlik arasındaki dönemi.” (TDK, 2011: 557) olan çocukluğun kapsadığı dönemler açısından da farklı bakış açıları bulunmaktadır.

“Bireyin doğduğu andan iki yaşına kadar geçirdiği süreyi bebeklik, iki yaşından ergenlik çağına kadar geçirdiği süreyi ise çocukluk dönemi olarak değerlendiriyoruz.” (Gürel, Temizyürek ve Şahbaz, 2007: 1)

Bebeklik ve ergenlik dönemi arasında sıkışan çocuk tanımı, bilişsel, sosyal ve gelişimsel olarak belirlenen bir dönemi ifade etmektedir.

Aristo, çocukları hastalık ve kaza gibi bir felaket olarak görmüş; Seneca, çocukların evden atılmalarını ve sakat bırakılıp dilendirilmelerini onaylamış; Bacon, çocukları babaları için ayak bağı olarak değerlendirmiş; La Fontaine, çocukların acımasızlığından; Tolstoy ise onların işkenceden başka bir şey olmadığından bahsetmiş (İnal, 2007: 69).

Çocuklar, tarih boyunca farklı şekillerde adlandırılmış ve farklı yaşam koşulları içerisinde yer almıştır. Çocuklara atfedilen karanlık tanımlamaların zaman içerisinde değişmesi, çocuğun daha değerli bir birey olmasını sağlamıştır. Bu durum, geçmişten günümüze değişen “çocukluk” kavramının oluşmasına yol açmıştır.

Çocukluk, hem evrensel bir deneyimdir hem de kültürlere özgüdür. Her toplumun varlığını sürdürebilmesi için çocuklarının olması, onları yetiştirmesi gerekir ve her birinin de çocukları korumaya yönelik kendine özgü yöntemleri vardır. Her kültür, çocukların neye benzediğine ilişkin görüşlerini ve kendi geleceğine dönük kültürel vizyonunu gerçekleştiren çocuklarla ilgili uygulamalarını göstermede kendine özgü yöntemler tasarlarken, bir gelişim evresi olarak çocukluğu farklı bir biçimde tanımlar ve bölümlendirir. Bunun ötesinde, her birimiz bir çocukluk yaşadık ve bu yüzden çocukluğun ne olduğu ve neye benzemesi gerektiği ile ilgili bir imgeye, duygusal olarak sıkı sıkıya bağlıyız (Fass, 2003: 963- 977).

Çocuk ve çocukluk kavramları arasındaki asıl fark, bu kavramlardan birinin yetişkinler tarafından yaratılmasıdır.

Çocuklar, göremeyeceğimiz bir zamana gönderdiğimiz canlı mesajlardır. Biyolojik açıdan herhangi bir kültürün kendisini yeniden üretme gereksinimini unutmaması tasavvur edilemez. Fakat bir kültürün toplumsal açıdan çocukluk fikrine sahip olmaksızın var olması oldukça

muhtemeldir. Bebekliğin tersine çocukluk, biyolojik bir kategori değil, toplumsal bir kurgudur.(Postman, 1995: 7)

Toplumsal bakış açısıyla şekillenen çocukluk kavramı, zamana ayak uydurarak dönemsel değişiklikler göstermiştir. Çocuk oyunlarından kıyafetlerine kadar bu değişimi görmek mümkündür.

“Eskiler, çocuklarla yetişkinlerin giysileri arasında önemli bir fark olduğu zamanları da anımsayacaktır. Son on yıl içinde çocuk giyim sanayi öyle hızlı bir değişim geçirdi ki çocuğa yönelik giyimin ortadan kalktığını söyleyebiliriz.” (Postman, 1995: 13)

Yaşanan değişim, çocukluk fikrindeki dönüşümü takip etmiştir. Çocuklara yönelik üretilen kıyafetlerin gittikçe yetişkinlerin tercih ettiği kıyafetlere benzediği hatta anne-kız ya da baba-oğul uyumuna yönelik üretimler gerçekleştirildiği görülmektedir.

Yaşanan değişimler, alışık olunan “çocukluk” kavramının doğasını sarsmakta ve yok oluşuna zemin hazırlamaktadır. Bu durumdan hareketle çocukluk kavramının yok oluşuna zemin hazırlayan süreç ve değişimin getirdiği sonuçların incelenmesi gerekliliği doğmaktadır.

Ders kitapları, eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek üzere öğrencinin öğrenme yaşantılarına kaynaklık eden öğretim materyallerinden biri, hatta birçok durumda tek öğretim materyalidir (Halis, 2002: 51).

Ders kitapları, eğitim-öğretim faaliyetleri içerisinde en önemli kaynaklardan birisi olmaktadır. Öğrencilerin program içerisinde belirlenen kazanımlara ulaşmasında ders kitapları büyük önem arz etmektedir. Ders kitapları, kolay ulaşılabilir olması, ortak eğitim materyalleri içermesi, öğrencilerin yaş gruplarına uygun oluşu ile okullarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkçe ders kitapları da barındırdıkları metinler ve etkinlikler bütünü ile Türkçe öğretimi, okuma teknikleri, metinlerin içerikleriyle edinilebilecek değerler eğitimi kapsamındaki bütünlükle birlikte Türkçe dersleri için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Bu bağlamda “Neil Postman’ın ‘Çocukluğun Yok Oluşu’ kitabından hareketle çocukluk kavramındaki değişim, Türkçe eğitiminin temelini oluşturan ortaokul Türkçe ders kitaplarına yansımış mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, toplumsal bakış açısıyla şekillenen, günümüz ‘çocukluk’ kavramının değişim sürecini ve bu sürecin etkilerinin ortaokul Türkçe ders kitaplarına yansımalarını belirlemektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Geleceğe umudunu çocuklar aracılığıyla gönderen toplumlar, oluşturdukları çocukluk algısını kültürel bir miras olarak görmektedir. Bu miras, günümüzde büyük bir değişim yaşamaktadır.

“...çünkü bir ırkın çocukları elinden alınırsa bütün tutkuları yok olur, hayatta kalma istekleri tükenirdi” (Clarke, 2018: 207).

Çocuklar, toplumun geleceği, umut algısının devamıdır. Çocukların biyolojik bir form olması gerçeğinin yanında onların, tıbbi gelişimi değil de çocuk kültüründeki değişim çarpıcı bir şekilde gerçekleşmektedir.

Aile kavramındaki değişiklikler, savaşlar, ekonomik değişimler ve teknolojik gelişmeler bu yok oluşun temelini oluşturmakta hatta bilinenin temelini yıkmaktadır.

“Çocuğun ne olmasını istediğimizi söylediğimizde, kendimizin ne olduğunu söyleriz” (Postman, 1995: 85).

Bilinenin çöküşü, yetişkinlerin oluşturduğu dünyanın bir yansımasıdır. Bu konuya değinen Neil Postman’ın “Çocukluğun Yok Oluşu” kitabından hareketle çocukluk kavramındaki değişimin Türkçe ders kitaplarına yansımalarını incelemek önemlidir. Oluşturulan ölçüt listesi aracılığıyla dil öğreniminin temeli olan çocuk edebiyatı metinlerinin ve Türkçe ders kitaplarının incelenmesi yoluyla eserler üzerinden yaşanan değişim yansıtılacaktır.

1.4. Problem Cümlesi

“Neil Postman’a ait ‘Çocukluğun Yok Oluşu’ adlı eserden hareketle çocukluk kavramının yaşadığı değişim, ortaokul Türkçe ders kitaplarına yansımakta mıdır?” cümlesi araştırmanın problem cümlesi olarak belirlenmiştir.

1.4.1 Alt Problemler

Araştırmanın problem cümlesine bağlı olarak aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Geleceğe yönelik umutların ve iletilerin biyolojik formu olan çocukların yaşantıları eskiden nasıldır ve yakın dönemde değişmiş midir?
2. Çocuk kültüründe yaşanan değişimin boyutları nelerdir?
3. Siyasal, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin çocuklar üzerindeki belirgin etkileri nelerdir?

4. Toplumun oluşturduğu çocukluk kavramındaki değişim, çocukluğun yok oluşu olarak görülebilir mi?
5. Dil ve Türkçe  ğretiminin temel malzemesi olan ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin çocukluğun yok oluşuna ya da varoluşuna katkısı nedir?

1.5. Varsayımlar

Geliştirilen ve çalışmada kullanılan ölçüt listesinin incelenen metinlerde çocukluğun yaşadığı değişimi göstermeye hizmet etmekte yeterli olduğu kabul edilmiştir.

1.6. Sınırlılıklar

1. Bu  alışma, Neil Postman'ın “ ocukluğun Yok Oluşu” adlı kitabından yola çıkararak çocukların hayatındaki aile, şehir hayatı, savaşlar, teknoloji ve ekonomik koşullardaki değişimlerin doğurduğu farklılıklarla sınırlandırılmıştır.
2. Bu  alışma hazırlanan ölçüt listesinin içerdiği maddeler ile sınırlandırılmıştır.
3. Bu  alışma, 5, 6, 7 ve 8. sınıf yaş grubuna yönelik hazırlanan metinlerle sınırlandırılmıştır.
4. Hazırlanan  l  t listesi, 2019-2020 eğitim  ğretim yılı ortaokul Türkçe 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarının incelenmesi ile sınırlandırılmıştır.

1.7. Tanımlar

Aile: “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içerisindeki en küçük birlik” (TDK, 2011: 57).

Büyük Aile: “Büyükbaba, büyükanne ile bunların evli oğullarından, gelinlerinden ve çocuklarından oluşan aile.” (TDK, 2011: 427)

 ocuk: “Henüz mesleki bir deneyim ve kabiliyete sahip olmayan, özel bir bölüm ve korunma biçimine gereksinim duyan 7-18 yaş arası grup” (Postman, 1995: 8).

Çocukluk: “İnsan hayatının bebeklikle ergenlik arasındaki dönemi” (TDK, 2011: 557).

Enformatik: “Bilişim” (TDK, 2011: 800).

Metin: “Bildirişim (iletişim) değeri taşıyan, dilsel göstergelerin düzenli ve tasarlanmış bir bütünü olan; duygu, heyecan, coşku, korku ya da insan ruhuna yönelik daha başka soyut değerleri yaratmaya / kullanmaya elverişli, anlam bakımından çok zengin dilsel birimlerdir.” (Günay, 2017: 47).

Teknoloji: “İnsanın maddi çevresini denetlemek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği araç gereçlerle bunlara ilişkin bilgilerin tümü” (TDK, 2011: 2307).

Öğretim Programı: “Eğitim programında yer alan her ders için ayrı ayrı hazırlanan, öğretmene ğretim sürecinde rehberlik eden kapsamlı ve yazılı programlardır” (Erden, 2014: 20).

BÖLÜM II

KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. KURAMSAL BİLGİLER

2.1.1. Çocukluğun Tarihsel Gelişimi

Çocuklar için yazılan çok sayıdaki esere rağmen çocukluk kavramının araştırılması ve çocukluğun tarihsel sürecinin incelenmesi çok eskiye dayanmamaktadır.

Batı’da çocukluk tarihi araştırmaları Fransa’da Aries’in ilk kez 1960’ta yayımlanan ünlü çalışmasıyla başlar; bu kitabın 1962’de İngilizceye çevrilmesiyle birlikte özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde çocukluğa ilişkin tarih çalışmaları hız kazanır. Çocuk müzelerinin (children’s museum) kurulması da bu tarihlere rastlar; özellikle İngiltere’de çocukluk müzeleri (museum of childhood) çocukluğun tarihini araştırmayı da görev edinirler (Onur, 2005: 13-14).

Aries’in yaptığı öncülüğe dayanarak yapılan çalışmaların sadece Türkiye’de değil, dünyada çok yeni olduğu anlaşılmaktadır. Çocuklar biyolojik olarak var olsa da adlandırılmaları uzun zaman almıştır.

“Antik dönem çocukluk anlayışında toplumun devletle kurduğu ilişkilerin izlerini görmek mümkündür. Çocuklar iyi bir vatandaş olma, devletlerarası yapılan antlaşmaların güvencesi sayılma, akrabalık ilişkilerinin bir parçası olma gibi amaçlara hizmet eden düşüncenin bir parçası idiler” (Karakuş Öztürk, 2017: 255).

Antik dönemde kurulmaya çalışılan alt yapı özellikle okullar aracılığıyla oluşturulmuştur. Ancak Orta Çağ’da belirgin bir değişim yaşanmıştır. Özellikle dinin şekillendirdiği toplumlarda çocukluk için de değişim kaçınılmaz olmuştur.

Ortaçağda çocuklara daha kötü davranılırdı ve yaygın çocuk imgesi de mal veya kölelik ideolojisi ile tutarlı olan bir taşınır eşya ya da bir mülk parçası idi. Ortaçağ kaleleri çocuklara göre yerler değildi, rahat yaşamaktan çok savunma için inşa edilmişlerdi. Kölelerin çocukları hayvanlarla birlikte yaşar ve çalışırlardı. Disiplin katı, cezalar ağırdı (Elkind, 1999: 36).

Orta Çağ’ın yıkıcı koşulları, çocukların büyük çoğunluğunun, geleceğin askerleri ya da ufak işçiler olarak görüldüğü bir algı oluşturmuştur. Bu algı içerisinde yaşayan çocuklar, sadece hayatta kalma çabasındaki küçük yetişkinlerdir.

Philip Airés’e göre (1962:128); “Ortaçağ toplumunda çocukluk kavramı yoktu. Bu, çocukların sevilmediği, horlandığı ya da ihmal edildiği anlamına gelmez. Çocukluk kavramı çocuğa duyulan şefkat ile karıştırılmamalıdır: Çocukluk kavramı çocukları yetişkinlerden ayıran o özel tabiatın farkındalığıdır. Ortaçağda bu farkındalık yoktu” diyerek Ortaçağ’ın çocukluk anlayışını ortaya koymuştur. Kitabının temel tezi şudur: Çocuklar her zaman var olmalarına karşın bir toplumsal kurgu olarak çocukluk anlayışı ve düşüncesi yeni bir buluştur. Ariés bu

tezini kanıtlamak için ortaçağ sanatını ele almış ve ortaçağ sanatının 12. yüzyıla kadar çocukluğu tanımadığını, çünkü çocukları resimlemediğini, resimlese bile çocukların çıplak biçimde ve kaslı yetişkinler gibi çizildiğini, sanat alanında çocuk morfolojisinin reddedildiğini ileri sürerek bu dönemde çocukluk kategorisine ilişkin bir bilincin olmadığını savunmuştur. Ariés kitabında bu tezini, ortaçağda çocukların çıplak biçimde ve kaslı yetişkinler resmedilmesinin yanı sıra, yetişkinler gibi giydirilmesine, kendilerine özgü oyunların olmamasına, yetişkinlerle birlikte okulda okumalarına (yani çocukluğa özgü bir eğitim fikrinin olmamasına), fiziksel moral ve cinsel sorunlarının olabileceği düşüncesinin bulunmamasına vb. bakarak oluşturmuştur. Ona göre ortaçağda çocukluk dönemi hemen atlatılması ve derhal unutulması gereken olumsuz bir geçiş dönemi olarak görülmüş ve çocukların günlük yaşam etkinlikleri yetişkinlikleriyle iç içe geçmiş, kalabalık aile ortamlarında çocukların bir kişiliği olabileceği düşüncesi şekillenmemiştir (İnal, 2007: 13-14).

Rönesans ile son bulan Orta Çağ, çocuklar için de yeni bir çağın başlangıcı olmuştur. Artık çocuklar kaybolup giden cüce yetişkinler değil, belirli yaş grubu olarak sınıflandırılan toplumsal bir oluşumdur.

“Çocukluğun bir orta sınıf fikri olarak başladığına kuşku yoktur. Çünkü bir bakıma çocuklarına ancak orta sınıflar para harcayabilirlerdi” (Postman, 1995: 62).

Yetişkinlerden ayrı görülen çocuklar, artık kendi yaşam tarzlarına, kıyafetlerine, konuşma şekline, ayrı odalara, oyun alanlarına sahiptirler. Bunun için de para gerekmektedir. Bu nedenle önce üst ve orta sınıf, ardından alt sınıflarda çocukluk fikri yayılmaya başlamıştır. Bu durumun en büyük yardımcısı okullar olmuştur.

“Her nerede okur-yazarlık yüksek ve sürekli bir değer görülmüşse, orada okullar oluşmuş ve her nerede okullar oluşmuşsa orada çocukluk anlayışı hızla gelişmiştir” (Postman, 1995: 55-56).

Okullar, çocukların sınıflara ayrılmasını sağlamış, yaş gruplarına göre eğitim ve öğretim planı hazırlanmıştır. Her çocuğun öğrenme kapasitesi, öğrenebileceklerinin düzeyi, sosyal zekâsı belirlenebilmektedir. Bu durum bireyin özel olduğunu göstermekle birlikte ona sınırlamalar da çizmektedir.

“Asıl önemli olan nokta, çocukluğun icadı gerçeğinin ara sıra durdurulan ve hevesi kırılan ama değişim yolculuğuna sürekli devam ederek tüm ulusal sorunları aşan bir fikir olmasıydı” (Postman, 1995: 69). Çocukluk kavramı içerisinde toplumsal bakış açısı ile şekillenen yapılar, zamanla değişime uğrayabilmekte ve yeni oluşumlar, bilinenlerin yıkılmasına ve dönüşmesine zemin oluşturabilmektedir.

Başta çocukluğun tarihi ve sosyolojisi olmak üzere çocukla ilgili birçok bilim dalı ve bilim adamı, çocukluğun kurulmasının süregiden bir süreç olduğunu, çocukluğun hiçbir zaman sabit ve değişmez olmadığını kabul etmektedir. Bu değişimin temel eksen, çocukların yetişkinlerin dünyasından derece derece ayrılması ve çocuğun kendine özgü özellikleri olan kavramsal ve toplumsal bir kategori olarak kurulmasıdır. XX.yüzyıl kimi yazarların ‘korunmuş çocukluk’ adını verdiği olguyu getirmiştir. Çocukları dışardaki dünyanın, yetişkinlerin dünyasının sorunlarından uzak tutmak, korumak söz konusudur. Ama böylece gerçek dünyayı sadece yetişkinler, okul ve televizyon aracılığıyla tanıyabilen ‘kurumsallaşmış bir çocukluk

doğmuştur (Onur, 2005: 19).

Değişen ve sabit bir yapıda olmayan çocukluk kavramı, geçmişten gelen ve kuşaklar arası farkın da biçimlendirdiği farklılıklarla eskinin yok oluşunu ve yeni bir çocukluk yapısının biçimlendiğini hissettirmektedir.

2.1.2. Çocukluk Dönemi Gelişim Süreci

Bebeklikten çocukluk sürecine geçen birey; fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal olarak gelişimini sürdürmektedir.

Tablo 1.
İnsan Gelişimi

İnsan Gelişimi			
<i>Fiziksel Gelişim</i>	<i>Zihinsel Gelişim</i>	<i>Duygusal Gelişim</i>	<i>Sosyal Gelişim</i>
Gelişimin kalıtsal temellerini içerir. Bir bütün olarak insan vücudunun büyümesi; motor gelişim, vücut ve duyu sistemlerindeki değişiklikler; cinsel gelişim sağlık, beslenme, uyku gibi fiziksel gelişimle ilgili süreçleri kapsar.	Düşünme, öğrenme, hatırlama, yargıda bulunma, problem çözme ve iletişimle ilgili bütün bilişsel süreçlerdeki değişimleri içerir. Zihinsel gelişime etkileri nedeniyle kalıtsal ve çevresel etkenler de zihinsel gelişim süreci kapsamında ele alınır.	Bütün olarak insanda duygu gelişimini kapsar. Sevgi, bağlılık, güven, güvenlik duyguları bu bütün içinde yer alır. Benlik ve özerklik gelişimi, duygusal rahatsızlık stres ve tepkisel davranışlar da duygusal gelişim süreçleri içindedir.	İnsanın sosyalleşme sürecini, ahlak gelişimini, yaşlılarıyla ve aile üyeleriyle ilişkilerini içermektedir. Sosyal gelişimin evlilik, anne baba olma, çalışma, mesleki roller ve iş yaşamı gibi çeşitli yönleri de sosyal gelişim süreci içinde yer alır.

(Akt. Yazgan İnanç, Bilgin ve Kılıç Atıcı, 2007: 11; Rice, 1997: 9)

Kalıtsal olarak, çocuğun ebeveynleri ve üst kuşaktan aldığı genetik alt yapının da etkisiyle çocuğun zaman içerisinde yaşadığı gelişime, çevresel faktörlerin de eklenmesiyle çocuğun gelişim süreci daha karmaşık bir yapı oluşturmaktadır.

2.1.3. Neil Postman ve Çocukluğun Yok Oluşu

1931 doğumlu Amerikalı yazar ve eğitimci Neil Postman, *Çocukluğun Yok Oluşu* adlı eserinde çocukluk fikrinin ortaya çıkışını ve bu fikrin zaman içerisinde yaşadığı değişimi anlatmaktadır. Kitap dokuz bölümden oluşmaktadır. Başlangıçta çocukluk kavramının olmadığı zamanların anlatıldığı eserde Rönesans ile birlikte çocukluğun yaratılışına değinilmektedir.

Çocukluk fikri, Rönesans'ın büyük icatlarından biridir. Belki de en insani olanıdır. Bilim, ulus-devlet ve dinsel özgürlük ile birlikte hem toplumsal bir yapı hem de psikolojik bir koşul olarak çocukluk, on altıncı yüzyıl esnasında oluşmuş ya da ortaya çıkmış ve günümüze kadar inceltilmiş ve desteklenmiştir (Postman, 1995: 8).

İkinci bölümden itibaren ortaya çıkan çocukluk kavramının değişimi gösterilmektedir. Matbaanın icadı ile başlayan süreçte okulların da etkisi ile gelişen çocukluk kavramına değinilmektedir. İletişim araçlarının yaygınlaşmasından sonra ise çocukluğun yok oluşu sürecinin başladığı anlatılmaktadır. Eserde; özellikle reklamcılık, gıda ve giyim sektörlerinin çocukların bir yetişkin gibi davranacağı, besleneceği ve görüneceği şekilde ürünler ortaya koyduğu belirtilmektedir.

Çocukluğun biyolojik bir temeli vardır, fakat sosyal bir çevre çocukluğu başlatmadıkça ve bakıp büyütmedikçe, yani ona gereksinim duymadıkça gerçekleşmeyebilir. Eğer bir kültür, doğal olmayan, uzmanlaşmış ve karmaşık beceri ve tutumları öğretilenler diye çocuklar ile ilgili ayırım yapılmasını gerektiren bir aracın egemenliği altında olursa, o zaman çocukluk, bu veya başka bir biçimde olmak üzere ortaya çıkacak, topluma eklemenecek ve toplumdan koparılamaz olacaktır. Eğer bir kültürün iletişim gereksinimleri, çocukların uzun süreli ayırımını gerektirmez ise, o zaman çocukluk sessiz kalır. (Postman, 1995: 182).

Postman, kitabın ilerleyen bölümlerinde sorular sorarak çözüm önerileri getirmektedir. Özellikle televizyonların bu yok oluştaki etkisine değinilmekte, okullar çocukluğun yıkılışını engelleyecek son kaleler olarak görülmektedir.

2.1.4. Çocukluğun Yok Oluşunu Hazırlayan Etkenler

Çocukluğun yaşadığı büyük değişimi anlayabilmek için öncelikle koşullardaki değişimi anlamak gerekmektedir. Çocuğun ilk sosyal çevresi olan aile, sevgi ve güven hislerinin, temel becerilerin, dilin, kültürün ve çevreye uyumun kazanıldığı en önemli yönlendirici unsurdur. Bu durum aile yapısındaki en ufak bir değişimin bile çocuk üzerindeki etkisinin belirgin olacağını göstermektedir. Zaman içerisinde yaşanan değişimler maddeler şeklinde açıklanmıştır.

2.1.4.1. Aile Yapısındaki Değişimin Yarattığı Etkenler

Bir toplumun oluşmasında temel olan aile “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” (TDK, 2011: 57) olarak tanımlanmaktadır. Birçok farklı tanımlamaya ulaşmak da mümkündür.

Yapılarına göre toplumlar değişik aile tipleri içerebildiğinden, genel olarak dünya üzerindeki tüm toplum ve aile yapılarına uygun tek bir tanıma ulaşmak oldukça zordur. Genel olarak aynı soydan birbirini izleyerek gelen kuşaklar bütünü aile olarak anılırken bu kuşaktaki aynı kanı taşıyan ya da evlilik bağı ile bağlı olan her birey de aile üyesi olarak adlandırılabilir. Ancak, evlilik ya da akrabalık bağıyla birleşmiş kimselerden oluşan bu topluluk anne, baba, çocuk gibi çok yakın akrabalarından oluşan bir bütün olarak görülebildiği gibi yeğenler, kuzenler, yengeler, halalar, ikinci, üçüncü hatta dördüncü dereceden akrabaları da içine alacak denli genişleyebilmektedir (Pembecioğlu, 2006: 7).

Aile yapısındaki bu değişimlerin yanı sıra zaman içerisinde ailenin toplum içerisindeki işlevlerinde de değişimler meydana gelmiştir.

Aile toplumda, sevgi ve güvenliğin doğal kaynağıdır. Çocuk küçük yastan itibaren sevgi ve şefkate muhtaçtır. Bu ihtiyacın karşılıksız en iyi doyurulduğu yer ailedir. Ailenin diğer

işlevlerini toplumsal değişim etkilemiş ancak doğal olduğu için sevgi işlevi değişmemiştir. Doğal ve kalıcı olan sevgi işlevi çağımızda da fonksiyonunu devam ettirerek ailenin değerini de giderek arttırmıştır (Kır, 2011: 399).

Sevgi bağı ile bağlı olduğu düşünülen aile kavramında yaşanan değişimler ekonomik ve sosyal alanda görülebilmektedir.

Günümüz ailesinde başlıca şu değişimler göze çarpıyor:

- a) Çekirdek aile sayısında artma, aileyi daha bağımsız kılarken, akrabalar arasındaki dayanışmayı azalttı.
- b) Kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesi, çalışan anne sayısında hızlı artışa yol açtı. Bunun sonucu olarak, aile içinde, annenin söz hakkı ve etkinliği arttı. Dolayısıyla baba yetkesi (otoritesi) zayıfladı. İlişkiler daha yumuşadı, eşitliğe doğru gelişti. Kadın hakları akımının güçlenmesiyle eşler kendi rollerini bilinçli olarak gözden geçirmeye başladılar.
- c) Ailede çocuk sayısı azaldı, çocuğa verilen değer arttı. Öyle ki ortaya “çocuk-erkek” diyebileceğimiz, çocuğun isteklerine göre işleyen aile türü çıktı. Çocuk eğitimine, ruh sağlığına ve başarıya verilen önem arttı. Kız ve erkek çocuk ayrımı azaldı.
- d) Olumlu gelişmeler yanında çeşitli etkenler nedeniyle boşanma oranı yükseldi. Yeni evlenmeler sonucu, üvey ana-babalı çocuklar çoğaldı (Yörükoğlu, 1998: 131-132).

Olumlu ve olumsuz yönleriyle bu değişimler, ailenin yapısını oluşturan anne, baba ve çocuklar üçgeninin bir ögesi daha olan büyükanne ve büyükbaba ile yaşamak kavramında da değişikliğe yol açmıştır. Sözlük anlamı, “Büyükbaba, büyükanne ile bunların evli oğullarından, gelinlerinden ve çocuklarından oluşan aile” (TDK, 2011: 427) olan büyük aile yapısı da görülmektedir. “Türklerde ailenin esas çekirdeği, baba, oğul ve torunlardan meydana geliyordu. Evlenip giden kızlar ile onların çocukları, aileden sayılmazlardı. Ancak daha güçlü olabilmeleri için aileler, dedenin idaresi altında toplanırlardı” (Aksoy,2011: 12).

Ekonomik koşulların değişmesi ve endüstriyel devrim, dar ailenin değişmesine ve modern çekirdek ailenin oluşmasına neden olmuştur. Çünkü büyük şehirlerde fabrika ve diğer iş yerlerinde kolayca iş bulan gençler, ekonomik bağımsızlıklarını kazanınca, ebeveynlerin çocuklar üzerindeki otoriteleri gittikçe zayıflamıştır. Bunun sonucu olarak, gençler eşlerini kendileri seçmeye ve evlenirken ayrı evler kurmaya başlamışlardır (Güler ve Ulutak, 1992: 57).

Aynı çatı altında yaşamak fikri daha çok kırsal kesimde görülmektedir. Bu durum özellikle şehirde yaşayan çocukların büyükanne ve büyükbabalarıyla geçirecekleri zamanı ellerinden almaktadır.

Geniş aile, çocukların sosyalleşmesini kolaylaştıran ve gerek kız gerek erkek çocuğun kendine düşen görevleri öğrenmesini sağlayabilen olumlu bir ortamdır. Babanın otoritesi ve ananın koruyuculuğu sonunda özellikle erkek çocuk büyüğüne saygılı ve bağımlı ama hane içinde erkek olarak saygı gören biri olur. Kız çocuk ise gelin gideceği ailede kendi ailesinin yüzünü ağartacak bir şekilde yetiştirilir. Çocuk, çalışkanlık, uysallık ve temizlik vasıflarını taşımalıdır. Çocuklar dini ve ahlaki eğitimlerinde başta anne ve babalar olmak üzere diğer akrabalarından da yararlanırlar. Kaynana, anaya bu konuda yardımcı olan kişilerin başında gelir (Erdentuğ, 1972: 40-41).

Büyük aile yapısının çocukların sosyalleşmesi ve sorumluluk alabilmesini

kolaylaştıran bir yapısı bulunmasının yanı sıra dinleyecekleri masallar ve ninniler de bu yapıyı geliştirecektir.

Torunların varlığı, dedeler ve nineler için ayrı bir mutluluk kaynağıdır. Çocuğun ana ve babası dışında kurduğu sevgi ilişkilerinde, dedeler, nineler önemli yer tutar. Onlardan sevgi ve ilgi yanında alacakları pek çok şey vardır. Dedeler ve nineler genelde daha hoşgörülüdürler. Çocuğa, çocukluğunun payını vermesini bilirler. Ayrıca, kendi çocuklarını yetiştirirken düştükleri yanlışları yinelememeye çalışırlar. Sık sık ana babayı uyarırlar. Çocukları eğlendirir, gezdirir, onlara masal söylerler. Çocukla sıcak ilişki kuracak zamanları vardır. Torunlarını sabırlar dinlerler ve anlamaya çalışırlar. Çalışan anne sayısının gittikçe arttığı günümüzde, nine ve dedelerin desteği ve yardımı küçümsenemez (Yörükoğlu, 1998: 219).

Büyük aile yapısının giderek daha az görülmesi ile çocuklar ile büyükanne-büyükbaba ilişkisi de azalmaktadır. Geçmiş ile bağları kopan çocuklar, bilgi ve kültür aktarımından mahrum kalmakta hatta oyun arkadaşlarından koparılmaktadır. Bunun yerine internet, TV ya da bakıcı ile vakit geçiren çocuklar, sosyalleşme ve kültürel aktarım ve dil becerisi açısından edineceği deneyimlerden uzak kalmaktadır.

Enformatik çocuk ya da televizyon çocuğu, gerçekleri kavramaktan giderek uzaklaşan bir algılama içindedir. Her şeyi olağan karşılaması ise onun merak, hayret etme ve şaşırma becerilerini körelttiği, kendini tanıma şansını yitirdiği, yeteneklerinin farkına varamadığı anlamına gelmektedir. Çocuk adeta bu medyatize kültür ortamına itilmektedir. Kültürel endüstrilerin fetişizmi karşısında aileler hazırlıklı olmadığı gibi, toplumlar da bu konuda hazırlıklı değildirler(Şirin, 2017: 20).

Sosyal medya ve televizyon ile daha fazla vakit geçirmeye başlayan çocuklar aynı zamanda çalışan ebeveynleri ile de daha az zaman geçirmeye başlamaktadır.

Çağımızda toplumlardaki hızlı değişmeye karşın aile yapısında da önemli değişimler olmaya başlamıştır. Her şeyden önce kentleşme ve sanayileşme aileleri küçültmüş, geniş aile yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Ayrıca kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesi çalışan anne sayısında hızlı artışa yol açmıştır. Bunun sonucu olarak da aile içinde annenin söz hakkı ve etkinliği artmıştır (Çakır, 2002: 4).

Şehirleşme, kadının çeşitli iş kollarında yer alması, ekonomik dengelerde yaşanan değişim aile yapısı üzerinde etkili olmuştur. Küçük yaşta kreşe giden ya da bakıcıyla büyüyen çocuklar, terk edilme korkusu ve yalnızlık duygusu ile erken yaşta tanışmış olmaktadır.

Anneden yoksun olma, çeşitli düzeylerde davranış bozukluklarının nedenidir. Örneğin “kısmi yoksunluk” beraberinde endişe, aşırı sevgi gereksinimi, güçlü bir intikam duygusu ve bunlardan doğan suçluluk davranışı bunalımını getirebilir. İç dünyasındaki zorlukları bu tür tepkilerle yanıtlayan çocuğun sinir sisteminde bozukluklar, davranış ve karakter yapısında dengesizlikler görülebilir (Yavuzer, 2014: 142-143).

Bakıcı ile büyüyen çocukta davranış açısından olumsuzluklar

görülebileceği gibi ebeveynlerin de bu konuda tedirginlik yaşaması muhtemeldir.

Modern toplum yapısı, geleneksel aile kavramından kopuşla birlikte, yeni kavramlar da getirdi. Bu kavramlardan biri çocuk bakıcısı kavramıdır. Anne her ne kadar yoğun çalışan bir insan olsa da yavrusunu, çocuğunu bir başkasına, bir başka kadına bırakıp gitme kararını çok kolay veremez. Gerek annelik hormonu, gerekse içgüdüler annenin çocukla olan duygusal bağını başkalarının sahiplenmesine izin vermeyecek kadar yoğundur. Bu yüzden, çocuk bakımı konusu özellikle çalışan annelerin korkulu rüyası durumundadır. Günümüzde pek çok çiftin çocuklarına bakacak kadar güvendikleri bir yakınları olmadığından çocuk yapmaktan vazgeçtikleri ya da o doğru kişiyi bulana dek çocuk sahibi olmayı erteledikleri bilinmektedir (Pembecioğlu, 2006: 64).

Ancak bir de anne ve babanın çalışmaması durumunda çalışmak zorunda kalan çocuk örneği bulunmaktadır Alması gerekenden daha fazla sorumluluk altında ezilen çocuk, yaşlılarıyla geçireceği zamanı ağır fiziksel koşullar altında geçirmektedir.

Sokakta çalışma zorunluluğu, çocuğu ailenin sıcak ve güvenli ortamından uzaklaştırmaktadır. Sokak koşullarının kendine özgü sorunlarının bulunması ve bunlarla baş etme güçlüklerinin bu çocuklarda depresif belirtileri ortaya çıkaran nedenler olduğu düşünülmektedir. Sokakta çalışmak çocuğu kuşkusuz birçok engelle baş başa bırakmakta, evin geçimini ve kendi geçimini sağlamak çocuğun yaşının üstünde sorumluluk almasına neden olmaktadır. Bununla birlikte sokakta çalışan çocukların aileleri tarafından ihmal edilmelerinin ve sokakta çalışmaya bağlı olarak istismara açık olmaları gibi olası birçok faktör bu çocukların depresif belirti düzeylerinin yüksek olmasında kuşkusuz etkilidir (Erdoğan, 2012: 84).

Aile yapısında yaşanan değişimler, çocukların hayatlarını etkilemektedir. Ailede görülen ilgi, sevgi, koruma, şefkat ya da ilgisizlik, şiddet ve istismar çocukların fiziksel, sosyal bir psikolojik gelişimlerini etkilemektedir.

2.1.4.2. Şehir Hayatının Yarattığı Sosyal Etkiler

Kırsal alanlardan kentlere başlayan göç, kendi gerçeğini yaratmıştır. Bu gerçeklikte zaman daha hızlı akıp gitmekte, toprak betonlaşmakta, hayvanlara ve bitkilere yer kalmamakta ve insanların duygu durumları buna bağlı olarak hızlı değişimlere uğramaktadır.

Doğal hayatın içinde büyümek, oyunları istediği yerde –dağ, bayır, bahçe vb.- oynamak, oyuncağını doğal malzemelerden yaratıcılık ve becerisini kullanarak yapmak, hayatı okul saatleri dışında serbest biçimde yaşamak, kente özgü çeşitli sorunlara (trafik, gürültü, kirlilik vb.) maruz kalmadan büyümek gibi. Ancak bütün bu olumlu özellik ya da avantajlar, birer idealleştirmedir ve günümüzde kapitalist kurum ve ilişkilerinin girmediği ve bundan da çocukların olumsuz biçimde etkilenmediği bir köy bulmak giderek zorlaşmaktadır (İnal, 2007: 85).

Şehirlerin bitki örtüsü olan apartmanlar, kendi kültürünü de beraberinde getirmiştir. Sadece bir duvar ötede yaşanan komşuluklar zamanla asansörde karşılaşılacak insanlardan ibaret hale gelmiştir.

Ülkemizde de 1950'li yıllardan itibaren görülen, sosyo-ekonomik gelişmeler, kentlerimizi özellikle fiziki açıdan etkilemiş; gerek işlevsel, gerek estetik yönden tüm kentlerde bir sistem bozukluğu, bir belirsizlik yaşanmıştır. Teknolojik gelişmenin yanı sıra küreselleşmenin de etkisiyle büyük şehirlerin giderek çevre değerleri hızla tüketilmiş, mekân kimlikleri kaybolmaya yüz tutmuştur. Böylece, şehirler sosyo-psikolojik sorunların arttığı çevreler haline gelmeye başlamıştır. Ayrıca hızlı kentleşme ile kentlerin dikine büyüdüğü, bireylerin çok katlı apartmanlarda ve sitelerde ikamet ettiği, insanların ev ile iş arasına sıkıştığı bir durum ortaya çıkmıştır. Özellikle Büyükşehirlerde, 1940'lı yıllardan bu yana özel sektör ve yerel yönetimler aracılığıyla başlatılan konut uygulamaları, mahallelerdeki sosyal bağların kuvvetlenmesini engelleyen, komşular arası bağların gelişmesine izin vermeyen, insanlara sosyal ve psikolojik imkânlar tanımayan bu çok katlı yapılanma beraberinde komşuluk ilişkilerinin - zayıflamasına da ortam hazırlamıştır (Koyuncu, 2009: 38).

Şehir hayatı, çocukların sosyal alanlarını da sınırlandırmaktadır. Şehir planlamasında unutulmuş çocukların sadece oyun parklarıyla sınırlı kalan dünyaları, zamanla hayal güçlerini de sınırlandırmaktadır. Kendi oyun dünyalarını yaratmaktan uzaklaşmış çocuklar, parklar ya da anaokulları aracılığıyla sosyalleşmekte ve kalıp oyunlara sıkışmaktadır.

Çocuğun uzun bir dönem işi oyundur. Daha önceki bölümlerde de açıklandığı gibi çocuk oyun alanlarında çevresiyle, toplumla, doğayla iç içedir. Oyun alanı çocukların sadece oynamaktan öte birbirleri ile konuştukları, birbirleri ile geçinmeyi öğrendikleri mekânlardır. Bunların ötesinde; çocuk, oyun sayesinde ileride üstleneceği rollere ve sorumluluklarına oyundaki örneklemeler yoluyla uyum sağlar. Böylesine yoğun bir eğitim merkezi olan oyun alanları kent bünyesinde yeterli sayıda bulunmalı ve bu tip alanlar farklı disiplinlerin (tasarımcılar ve eğitimciler) ortak çalışmalarının ürünleri olmalıdır (Fanuscu, 1994: 152).

Çocukların akranlarıyla iletişim halinde ve güvende olabileceği oyun alanlarının bulunması için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Uygun şekilde tasarlanan bu mekânların artması çocukların fiziksel ve sosyal faaliyetleri açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Günümüz çocukları daha kısıtlı alanlarda, kapalı mekânlardaki oyun alanlarında, evdeki oyunda, bilgisayar ve televizyon önünde daha çok zaman geçirmektedir. Açık alanların sunduğu birçok olanaktan habersiz ve yoksun büyümektedir. Bu bağlamda da çocuklara yeniden sokak oyun deneyimini kazandırmak, toplumla ilişkiye geçirmek, çocukların çevresel, bireysel, toplumsal gelişimini sağlayabilmek amacıyla sokak oyun alanlarının düzenlenmesi ve tasarlanması gerekmektedir. Burada önemli olan, kent mekânının kendisinin çocukların fiziksel ve sosyal anlamda gelişimini destekleyecek biçimde düzenlenmesidir (Abbasoğlu Ermiyagil ve Sunalp Gürçınar, 2015: 17).

Çocukların sosyal ortamlarının şekillenmesinde yer alan şehir yaşamı, onların geliştireceği davranış yapılarını etkilemektedir. Oyun alanlarının sınırlı kalması, güvenlik nedeniyle oluşan kaygı, doğa ve hayvanlarla sınırlı bir iletişimin olması geçmişte şekillenen çocukluk kavramının değişimine zemin oluşturmaktadır.

2.1.4.3. Savaş ve Ölüm ile Tanışmanın Yarattığı Etkiler

Tarih boyunca insanlığı takip eden savaş gerçeği çocukların hayatında da yıkıcı bir etki bırakmaktadır.

Çocuklar savaş başlatmazlar ama savaşın en ölümcül etkilerini de onlar yaşarlar. Çocuklar, savaşa yol açan karmaşık nedenleri nadiren anlarlar ama bu yüzden evlerini terk etmek, vahşete tanık olmak, hatta bizzat savaş suçları işlemek zorunda kalanlar yine onlardır. Savaşın sorumlusu çocuklar değildir ama savaşın çocukluk dönemini heder ettiği de gerçektir (UNICEF, 2004: 39).

Açlık, ölüm, ayrılık ve korku ile küçük yaşta tanışmak zorunda kalan çocuklar, hayatta kalmayı başarırlarsa savaş sonrası aldıkları bu yaralardan kurtulmaları çok da kolay olmayacaktır. Sığınmacı, tutsak ya da asker olarak bulundukları savaşların korkunç yüzünü bir kez görmüş olan çocuklar, bu gerçeği hafızalarından silmekte oldukça zorlanacaklardır. Neden savaşıklarını bile bilmeden savunma ya da saldırıda olan çocuklar, ölüm hissini kavrayamayacak yaştaiken ölümün en yakın haliyle tanışmış olacaklardır.

Çocuklar ister doğrudan ister dolaylı olsun, her zaman silahlı çatışmalardan ilk etkilenen nüfus kesimini oluşturmuştur. Silahlı çatışma çocukların yaşamında birçok yönden değişikliğe yol açmıştır. Ayrıca çocukların bilinçaltına savaşın işlenmesi, sonraki dönemlerde yapılacak savaşa adam devşirme de önemli bir rol üstlenmiştir. “Çocuk” ve “savaş” birbirlerine hiç yakışmayan iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Özgişi, 2013: 302).

Fiiilen savaşın ortasında olmasalar da sevdiklerini yitirmek, ömür boyu taşıyacağı yaralar almak veya sakat kalmak gerçeği ile tanışan çocukların açılan bu boşluğu gelecekte doldurmaları çok güç olacaktır. Düşen bir bomba, açılan bir yara, geri döneceği bilinmeden beklenen kişi, bir yetişkin için bile çok yoğun bir psikolojik bir baskı oluştururken duygularının yeni farkına varan, ayrılık, ölüm gibi kavramları anlamlandırmakta zorlanan bir çocuk için çok daha zor olacaktır. “İster toplum bazında ister evrensel dünyada savaş ve şiddetin yaşandığı her yerde fiziksel, emosyonel, psikolojik ya da sosyal olarak en ağır yaraları alanların başında hiç şüphesiz çocuklar gelmektedir” (Özdemir, 2017: 327).

Köklerinden koparılan aileler, vatanlarından uzakta yetişmek zorunda olan çocuklar, barınma, eğitim, gıda gibi temel gereksinimlerden yoksun kalmakta ve göç etmek durumunda kalanlar farklı bir kültür içerisinde uyum sorunları yaşamaktadır.

“Silahaltındaki çocuklar, cinsel köleliğe zorlandıkları gibi getir götür işlerinde, aşçı ya da casus olarak da kullanılabilirler. Cinsel sömürü özellikle kız çocuklara yönelmektedir, kız çocukları bu amaçla tek bir komutan ya da askeri birliğin tümü tarafından kullanılabilirler” (UNICEF, 2004: 44).

Bir kurşundan daha fazla hasar verebilecek olaylarla karşılaşan çocuklar, çocukluklarını çok erken kaybetmektedir. Satılmakta, kız ve erkek çocuklar cinsel istismara uğramakta ya da kız çocuklar erken yaşta anne olmaktadır.

19. yüzyılda çocuklara özgü yabancı kaynaklarda ölüm konusu ele alınmaya başlar ve bu kitaplarda ilk defa ölümler, mezar, merhum, yas, dul kadın ve dul erkek gibi kavramlar kullanılır. Bu kitaplarda ölüm konusu sadece çağrıştırılmaz aynı zamanda direkt olarak okunması verilir veya resimler arasında görülür. Hatta bazen bütün metnin ona ayrıldığı görülür ve insan ölümü, hayvan ölümü veya bitki ölümü şeklinde betimlenir. 20. yüzyılda ölüm daha bir detaylı ele alınır. Bilindiği gibi ölüm herkesi ilgilendiren bir olaydır. Yetişkinleri olduğu kadar çocukları da etkiler. Yani ölüm herkesin beklentisinde vardır. Ölüm bazen çok sıradan gelir bazen çok görkemli bir sonla, salgın hastalık halinde, kaza nedeniyle, yaşlılıktan, doğuştan, hastalıktan, kederden, üzüntüden gelebilir. İnsanın cinsiyeti, yaşı ve sosyal durumu ne olursa olsun ölüm herkese aynıdır(Aytekin, 2008:90).

Ölüm, sadece savaşlar aracılığı ile çocuğun hayatında bulunmamaktadır. “Bir insan, hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedi uyku, emrihak, irtihal, memat, mevt, vefat” (TDK, 2011: 1847) olarak tanımlanan ölüm; salgın hastalıklar, doğal felaketler, kazalar neticesinde çocuğun hayatında yer bulabilmektedir.

2.1.4.4. Enformatik Etkenler

Sözlük anlamı “İnsanın maddi çevresini denetlemek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği araç gereçlerle bunlara ilişkin bilgilerin tümü” (TDK, 2011: 2307) olan teknoloji, bankacılık, sağlık, eğitim ve iletişim gibi alanlarda hayatımızın ayrılmaz bir parçasıdır.

Elektrikli telgraf, bir mesajın hızının insan hızını aşmayı sağlayan ilk iletişim aracıydı. Elektrikli telgraf, ulaşım ile iletişim arasındaki tarihsel bağlantıyı kırmıştır. Telgraftan önce yazıyla ifade edilenler dahil tüm mesajlar, insanın taşıyabileceği bir hızla gönderiliyordu. Telgraf, insan iletişiminin boyutları olan hem zamanı hem de mekânı yani mesafeyi bir vuruşta bertaraf etti ve böylece gerek yazılamadan gerekse de basılı sözcükten üstün olan bilgiyi bir dereceye kadar bedenden ayırdı. Çünkü elektrik hızı, insani duyguların bir uzantısı değil ama bir reddiydi (Postman, 1995: 92).

Teknolojinin hayatın her alanında yer almasıyla birlikte hız kavramı da ona eşlik etmeye başlamıştır. Üretimin de tüketimin de teknolojiye bağlı olduğu günümüz koşulları, çocukların da hayatını etkilemektedir.

Özellikle televizyon ve internetin evlerde yaygınlaşması, boş zaman adı altında yaratılan süreyi değerlendirme aracı olması, aslında akıp giden zamanın hızına yetişmek kavramıyla çelişse de teknolojik aletlerin bu şekilde değerlendirilmesine devam edilmektedir.

“TV programlarındaki görüntünün ortalama uzunluğu, bir yerde üç ile dört saniye, ticari bir programda ise iki ile üç saniye arasındadır. Bu, TV izlemenin,

ertelenmiş analitik kodlamayı değil anlık örüntüsel-anlamayı gerektirdiğini göstermektedir. TV, anlamayı değil algılamayı gerektirir” (Postman, 1995: 102).

Çocuğun kapatma düğmesi olarak görülen reklamlar ve klipler, ailelerin kurtarıcısı rolü üstlense de sadece alıcı durumda kalan çocuk, konuşması ve hareket etmesi gereken dönemde sessizce yemeğini yiyen küçük robotlara dönüştürülmektedir. Ne yediğinin ya da ne kadar yediğinin bilincinde olmayan çocuklar, midelerinin değil, ailelerinin tatmin olacağı kadar yemekte, onların istediği kadar televizyon mahkûmiyeti yaşamaktadır.

“Tüketimi, bireyseliği, şiddeti, saldırganlığı, hayalciliği, ahlakdışı eğilimleri idealize eden programların yoğunluğunu görmek için araştırma yapmak bile gereksiz” (Yavuzer, 2001: 43).

Pazarlama sektörünün vazgeçilmezi olan televizyon ve sosyal medya, çocukların marka yarışı, güzellik tutkusu, popüler olma isteği, estetiği ihtiyaç olarak algılama ve pornografi ile tanışmasında önemli rol oynamaktadır. Standart güzellik anlayışı ve kolay para kazanma yöntemleri, diziler ve sosyal medya aracılığı ile aşıl原因an çocuklar, sis perdesinin arkasında kalan gerçek hayat ile karşılaştıklarında hayal kırıklıkları ve çaresizlik hissiyle baş başa kalmaktadır.

Ürün-reklam-tüketim üçgeninden habersiz çocukların belleklerinde ise bu iletiler, renkli dünyalarla süslü birer düş etkisi bırakmakta. Sonunda gerçek bir tüketici olduklarında ve ürün-hizmet alıcısı durumuna geldiklerinde ise bu ezberlenmiş düşlerdeki ürünlerin tutsağı olacaklarından habersiz büyümektedirler. Bu süreç öylesine hızlı gelişmekte ve çocukların üzerinde öyle etkiler yapmakta ki yakında program yapımcılarının televizyonlarda ne göstereceklerini, reklamecilerin de çocukları nasıl etkileyebileceklerini düşünmelerine gerek kalmayacak çünkü yakın gelecekte bizim bildiğimiz anlamda “çocuklar” kalmayacak. Belki de insanlar artık hiç “çocuk” olmayacaklar (Pembecioğlu, 1997: 254-255).

Teknolojik gelişmelerin insan hayatına sunduğu katkılar ve olumsuzluklar çocukları da etkilemektedir. Çocukların bilgiye ulaşmasının daha kolay olması, farklı iletişim yolları ile sosyal hayatlarının çeşitlenmesi gibi olumlu yanları olan teknoloji aynı zamanda olumsuz özellikler de barındırmaktadır.

2.1.4.5. Ekonomik Etkenler

Ekonomik koşullarda yaşanan değişimler ve hayatı kısıncasına almış olan “-izm”ler, çocukların da yaşam koşullarını değiştirmektedir. Ülkelerin ekonomik koşulları aileleri, bu durum da çocukları etkilemektedir.

Kapitalizmin iktisadi alt yapısı kurulmuş, baba girişimci olarak toplumdaki aktif yerini sağlamlaştırmış ama anne ve çocukların aile ve akrabalık çevresinde miskin /mistik değerler içinde yaşaması, önemli iki iktisadi gücü, daha doğrusu üretim etmenini atıl bırakmıştı; bu geleneksel ilişkiler kırılmıyordu ve kırıldı. Anne ve çocuklar modern üretim çarkının içine çekildiler sonra reformizmin gelişimiyle hiç olmazsa çocuklar, atölyelerden alınıp okullara

sokuldular (İnal, 2007: 54).

Çocuk işçilerin bir sorun olarak görülmeye başladığı aşama da bu şekilde doğmuştur. Ancak ekonomi çarkı içerisinde kalan aile, yoksulluğun da getirdikleriyle birlikte çocuğun para kaynağı olmasının önüne geçememektedir.

Çocuk işçiliğine sebep olan faktörlerin hepsi birbiri ile yakından ilişkilidir. Bu faktörlerin başında yoksulluk ve işsizlik gelmektedir. Ebeveynlerin işsizliği ve yetersiz hane halkı geliri, çocukların çalışmalarına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, gelir kaynakları kısıt olan ailelerin çocuklarını okula göndermekten kaçınması ve eğitimsizliği çocuk işçiliği sonucunu doğurmaktadır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2017: 14).

Çocuk işçiler sokakta çalışarak, tarım ve sanayi kollarında yer alarak, aileleriyle geçirecekleri, arkadaşları ile sosyalleşecekleri ya da eğitim alacakları zamanlarını paraya dönüştürmektedir. Anne ve babanın işsiz olması, göçler, yoksulluk, eğitim hizmeti alamama gibi nedenler çocuk işçilerin sayısında artışa neden olmaktadır.

Çocukların çok küçük yaşlardan başlayarak bir meslek öğreniyor olması, sağlıklı koşullar sağlandığında güvenli ve etkili bir durum gibi görülebilir. Ancak sanayide çalışan çocukların çoğunun ağır koşullarda, uzun saatler boyu, fiziksel ve ruhsal yapılarına hiç de uygun olmayan işlerde çalıştırıldıkları düşünüldüğünde durum hiç de iç açıcı görünmemektedir. Bir başka boyuttan bakıldığında, çocukların küçük yaşlardan başlayarak kendi geçimlerini sağlayabilmeleri de toplum refahı ve bağımsızlık açısından iyi bir olgu gibi karşılanabilir. Ancak bu emeğin karşılığının çok düşük olarak ödenmesi ve hatta çocuğun zorla, istemeyerek çalıştırılması hatta kazandığı paranın da ailenin daha büyük bireyleri tarafından elinden alınması durumunda, durum daha da acılaşmaktadır (Pembecioğlu, 2006: 38).

Yaşam kalitesinin en önemli belirleyicisi durumunda olan ekonomi, çocukların görünmeyen çizgilerle sınıflara ayrılmasına, kıyafetlerinden oynadıkları oyuncaklara kadar farklılaşmasına zemin oluşturmaktadır. Akülü arabaya binen bir çocuk, uzaktan kumandalı arabası olan bir çocuk, plastik arabasıyla oynayan çocuk, kendi arabasını tahtadan yapan çocuk ya da arabası da arabayla oynayacak vakti de olmayan çocuk örnekleri ekonomik farklılıklardaki tek değişmeyen çocuk olduğu gerçeğini yansıtmaktadır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Aries (1962) “Centuries of Childhood” adlı eseri ile çocukluğun tarihine yönelik yapılan bilinen ilk çalışmayı yayımlamıştır. Bu çalışmanın ardından çocukluğun tarihi konusundaki çalışmalar hız kazanmıştır. Yayınladığı eserde, özellikle ortaçağda çocuğa bakış açısı yansıtılmaktadır. Çocukların yaşam koşulları, aile hayatı ve okul ortamındaki değişimin, çocukların dünyasını da değiştirdiği belirtilmiştir.

Heywood (2003) “Baba Bana Top At! Batı’da Çocukluğun Tarihi” adlı eserinde, çocukluk tarihini incelemiştir. 18. yüzyıldan sonra çocukları etkileyen sosyal ve kültürel

değişikliklerin hızlandığı ve yaşanan değişimlerden çocukların ne kadar faydalanabildiği üzerinde durmuştur.

Onur (2005) “Türkiye’de Çocukluğun Tarihi” adlı kitabında, Türkiye’de çocukluğun tarihi, çocuk kültürü ve sosyolojisiyle ilgili yaşanan değişimler incelenmiştir. Anı edebiyatından da yararlanılan eser çocukların yetişkinlerin dünyasından ayrılması ve kendine has özellikler kazanmasından da bahsetmektedir.

İnal (2007) “Çocukluğun Örselenen Dünyası” adlı eserinde, çocukluğun tarihi süreci incelenmiştir, bunun yanında çocukların eğitim ve yaşantılarına yönelik eleştirel yazılar da bulunmaktadır. Mutlu bir çocukluk için neler yapılabileceğinden de bahseden eser, çocukluğun zamanla yaşadığı değişimi anlatmaktadır.

Şahbaz ve Çekici (2012) “İlköğretim Türkçe 6, 7 ve 8. Sınıf Ders Kitaplarındaki Okuma Parçalarında Çocuk İmgeleri” adlı makalelerinde çocuk kavramının kullanımında yola çıkarak toplam 6 ders kitabı üzerinden çocuk imgeleri üzerine çalışmışlardır. Kitaplarda bulunan okuma parçalarının çocuklar için nasıl bir eğitim önerdiğini de ortaya konulmuştur.

Karakuş Öztürk (2017) “Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler” adlı makalesinde, çocukluğun tarihsel gelişimi üzerinde durmuştur. Çocukluğa ilişkin literatürün, her dönemin önceki dönemlerin eleştirisi ya da reddi üzerine kurulduğunu belirtmiştir. Özellikle burjuvazinin çocukluk kavramının oluşması ve günümüze taşınması adına etkisi olduğunu belirtmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan yaklaşımlardır (Karasar, 2003: 77). Araştırmada literatür taraması ve doküman incelemesiyle toplanan veriler, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217).

Neil Postman’ın “Çocukluğun Yok Oluşu” adlı eserinden yola çıkarak çocukluk kavramındaki değişimi belirlemek amacıyla öncelikle literatür taraması yapılmış ve bir ölçüt listesi oluşturulmuştur. Ardından 2019-2020 eğitim-öğretim yılı ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinler, içerik analizine göre, ölçüt listesi göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Millî Eğitim Bakanlığının ortaokul Türkçe dersleri için hazırladığı Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılarak 2019-2020 eğitim öğretim yılı ortaokul Türkçe ders kitaplarından (MEB) 5, 6, 7 ve 8. sınıflar düzeyinde birer tane olmak üzere 4 (dört) eser örneklem olarak seçilmiştir.

“Ölçüt örnekleme”e göre bir araştırmada gözlem birimleri belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesneler ya da durumlardan oluşturulabilir. Bu durumda örneklem için belirlenen ölçütü karşılayan birimler (nesneler, olaylar vb.) örnekleme alınır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017: 95).

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada öncelikle alan yazını okunarak edinilen bilgiler ışığında ölçüt listesi geliştirilmiştir. Araştırmada veriler, doküman toplama ve inceleme tekniği ile toplanmıştır. “Yazılı veya yazısız tüm kayıtlı bilgileri içeren ve araştırmacıya farklı yöntemlerle topladığı verileri yorumlama sürecinde kolaylık sağlayan doküman toplama

ve inceleme, nitel araştırmada önemli bir veri toplama tekniğidir” (Buran, 2015, s. 48-49).

2019-2020 eğitim öğretim yılı ortaokul Türkçe ders kitaplarından (MEB) 5, 6, 7 ve 8. sınıflar düzeyinde birer tane olmak üzere 4(dört) eser veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, insanların söyledikleri ve yazdıklarının açık talimatlara göre kodlanarak sayısallaştırma sürecidir (Balcı, 2009: 189). İçerik analizi çerçevesinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceğı biçimde düzenleyerek yorumlamaya dayalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 227).

Araştırmacı tarafından geliştirilen, “Çocukluğun Yok Oluşu Ölçüt Listesi” ile 2019-2020 eğitim öğretim yılına ait her sınıf düzeyinden birer adet olacak şekilde belirlenen ortaokul Türkçe ders kitaplarına ilişkin bulgular, alan yazın desteğı ile yorumlanmış ve anlamlandırılmıştır.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR ve YORUM

Çalışmanın bu kısmında öncelikle 2019-2020 eğitim-öğretim yılı ortaokul Türkçe ders kitaplarının incelenmesi açısından bir ölçüt listesi oluşturulmuştur. Bu ölçüt listesi daha sonra, incelenen kitaplarda verilen metinler üzerinde uygulanmış ve ulaşılan veriler tablolar aracılığı ile yansıtılmıştır.

4.1. Çocukluğun Yok Oluşu Ölçüt Listesi

Edebiyat, çocukluğun bilinen yüzünü yansıtabilecek güce sahiptir. Bu gücün doğru kullanılması için çocuk edebiyatı ürünlerinin çocukların hayatındaki ışığı yakabilmesi gerekmektedir. Bu amaçla hazırlanan ölçüt listesi, çocukluğun yaşadığı değişiminin nedenlerini göstermekle birlikte çocuk edebiyatı ürünlerinin de incelenmesinde önemli olacaktır.

Aile yapısındaki değişimin yarattığı etkenler, şehir hayatının yarattığı sosyal etkenler, savaş ve ölüm ile tanışmanın yarattığı etkenler, enformatik etkenler ve ekonomik etkenlerin çocukluğun değişimine ve bilinenin yok oluşuna etkisini belirlemek adına 30 maddelik bir ölçüt listesi hazırlanmıştır. Hazırlanan ölçüt listesinde bulunan maddeler, çocuk edebiyatı materyallerinde bulunması gereken özelliklerin bir listesi şeklindedir.

1. *Parçalanmış Aile İçerisinde Olan Çocuk*: Boşanma ile son bulan evlilikler, çocukların hayatında izler bırakmaktadır. Velayetin verildiği ebeveyn ile geçirilen zaman, diğer ebeveyn ya da ayrı kalan kardeşlerin eksikliğinin doldurulmaya çalışılmasıyla geçebilmektedir.

2. *Anne, Baba veya İkisinden de Mahrum Büyüyen Çocuk*: Hastalık, kayıp, terk edilme ya da ölüm gibi sebeplerle anne, baba veya her ikisinin de yokluğunda büyüyen çocuk için bu süreç oldukça zor geçmektedir.

3. *Kardeşsiz ya da Fazla Kardeşle Büyüyen Çocuk*: Çocuklar doğuştan getirdikleri içgüdülerinin yanında gözlemleyerek öğrenirler. Çocuk olmayı da anne ve babalarından öğrenirler. Ancak çok fazla kardeş ile büyüyen bir çocuk, ebeveynin doğrudan ilgisinden mahrum kalacaktır. Özellikle de yaşça büyük olan çocuklar, kardeşlerine anne-babalık yapmak durumunda kalabilmekte ya da bazen kardeş zorbalığı ile karşılaşabilmektedir. Aynı zamanda oyun arkadaşı olan bir kardeşin yokluğu, çocuğun paylaşma ve şefkat gibi duygularının gelişiminde olumsuz etki yaratacaktır.

4. *Büyükanne ve Büyükbaba ile Vakit Geçiremeyen Çocuk*: Bir üst kuşağın bilgi, deneyim ve sevgisinden mahrum kalan çocuk, masallar ve ninnilerden dolayısı ile kültür aktarımından da mahrum kalmaktadır.

5. *Bakıcıyla Büyüyen Çocuk:* Çalışan anne gerçeğinin zorunlu sonuçlarından biri olan bakıcıyla büyüyen çocuk, kimi zaman şiddet haberleriyle anılmaktadır. Anne tarafından terk edilme korkusu ve güven duygusundaki zedelenme ile karşılaşan çocuk, bu duygularla erken yaşta tanışmaktadır.

6. *Ailesinin Yaptığı Sınırlamalara Maruz Kalan Çocuk:* Çocuklarının hasta olması, mikrop kapması ve sokak kültürünü benimsemesi korkusu ile onlara izole bir hayat sunan yetişkinler, çocuklarının öğün atlamamasını, çamurla oynamamasını, hayvanlara yaklaşmamasını isteyebilmektedir. Fazla korunaklı yetişen çocuklar, hem çocuk olmanın getirdiği merak ve oyun duygusunu yaşayamamakta hem de hayatı cam bir fanusun arkasından izlemektedir.

7. *Hayal Kurma Yeteneği Azalan Çocuk:* Kalıp oyunlar, bilinenin dışına çıkmayı engelleyen yönlendirici oyuncaklar ve teknolojik ürünlerin varlığı hayal kurma yeteneğini geri plana atmaktadır.

8. *Destan, Masal, Ninni, Türkü vb. Türlerin Aktarımından Mahrum Kalan Çocuk:* Çizgi filmlerin masalların yerini aldığı teknoloji çağı, ailelerin çocuklarıyla geçirecekleri vakitlerin azalması ile ninnilerin daha az duyulması çocukların değişen dünyasını yansıtmaktadır.

9. *Akranlarıyla Vakit Geçiremeyen Çocuk:* Çeşitli sebeplerden yaşıtları ile vakit geçiremeyen çocuk, dostluk ve arkadaşlık gibi kavramların eksikliğini duyacaktır.

10. *İletişim Kurma Becerisi Azalan Çocuk:* Ailesi, akrabaları ya da akranları ile çeşitli nedenlerden ötürü vakit geçiremeyen çocuk, zamanla iletişim kurma ihtiyacını teknolojik aletler aracılığıyla sağlamaktadır.

11. *Kendi Oyunlarını Oluşturamayıp Kalıp Oyunlara Sıkışan Çocuk:* Özellikle çocuk parkları, standartlaştırılmış oyuncaklar ve anaokullarının yarattığı kalıp oyunlara sıkışan çocuklar, kendi yaratıcılıklarını ortaya koyabilecekleri gerçeğinden uzaklaşmaktadır.

12. *Eğitim Alma Hakkını Kullanamayan Çocuk:* Erken yaşta evlilik, çalışmak zorunda kalan çocuk gibi hayatın içerisindeki gerçekler, eğitim alma hakkını kullanamayan çocuk, gerçeğini doğurmaktadır.

13. *Çalışan Çocuk:* Yoksulluk ve çalışan anne-babadan yoksunluk, çalışan çocuk, gerçeğini doğurmaktadır. Bu durum ağır fiziksel koşullar altında çalışan çocuğun hayatını olumsuz etkilemektedir. Eğitim alma hakkından, arkadaşlarıyla sosyalleşmekten, oyun oynamaktan ya da ailesi ile geçireceği zamandan mahrum kalan çocuklar, taşıdıkları sorumluluğun altında ezilmektedir.

14. *Maddi Sorunlar İçinde Yaşayan Çocuk:* Barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının giderilmemesi çocuk için olumsuz bir durum oluşturacaktır.

15. *Başarı Yarışı İçinde Kalan Çocuk:* Sınav kaygısı ve rekabet içerisinde büyüyen çocuklar hayatın akışı içerisinde kazanacakları sosyal becerilerden mahrum kalabilmektedir.

16. *İzlediği ve Duyduğu İle Yetinip Okumak ve Araştırma İsteği Olmayan Çocuk:* İzlediği bir video ya da sosyal medyada karşılaştığı bir haberin içeriğini, doğruluğunu sorgulama gereksinimi duymadan inanan çocuk, okuma ve araştırma becerisi kazanamamaktadır.

17. *Sorumluluklar Altında Ezilen ya da Hiç Sorumluluk Almayan Çocuk:* Eşyalarını düzenli tutmak, kendi dağınıklığını toplamaktan sorumlu olmak, ders takibi ya da okul çantasını hazırlamak gibi basit sorumlulukların çocuk tarafından yerine getirilmemesi durumunda çocuk, sürekli etrafa bağımlı bir birey olarak kalmaktadır. Tam tersi olan hiç sorumluluk almayan çocukta da bağımlı bir kişilik gelişmektedir.

18. *Yetişkin Davranışı Beklenen Çocuk:* Yaşından fazla sorumluluk yüklenen çocuk, çocukluğunu yaşayamamaktadır.

19. *Ahlak ve Erdem Kavramlarının Bilincinde Olamayan Çocuk:* Çocuğun hayatına yön verebilecek değerleri öğrenmesi ve bunların aile, eğitim ve sosyal yaşantısına uygulanması gerekliliğinin bilincine varması gerekmektedir.

20. *Doğa ve Hayvanlarla Buluşması Sınırlı Kalan Çocuk:* Şehir yaşantısının bir gerçeği olan doğadan uzaklaşma, çocukların betonlaşmış bir çevrede sıkışmasına neden olmaktadır. Çocuklar, sokakta karşılaştıkları kuş, kedi ve köpeklerden korktuğu, bu hayvanların haricindekileri televizyon, kitap ve hayvanat bahçeleri aracılığıyla görebilen, bir bitkinin yetiştirme aşamalarını göremeyip toprakla temas edemediği bir dünyada yaşamaktadır.

21. *Şehir Planlamasında Unutulan Çocuk:* Şehir hayatı çocukların sosyal hayatını sınırlandırmaktadır. Oyun alanı bulmakta zorlanan çocuklar, ebeveyn gözetiminde parklara mahkûm olmaktadır. Şehir hayatı ve çeşitli sınırlamalar altında kalan çocuk, doğa ve hayvanlar ile temas kuramadan yaşamına devam etmek zorunda kalmaktadır.

22. *Mahalle Kültürünün Site Kültürüne Dönüşmesi ile Karşılaşan Çocuk:* İnsanların birbirlerini tanıdıkları ve belirli düzeyde bir samimiyet kurulan mahalle hayatından, kalabalık içerisinde zaman sorunu yaşayan insanların hayatına dönüşen site ve apartman kültürü, çocukların da sosyal yaşantısını etkilemektedir.

23. *Televizyon, Tablet, İnternet vb. Teknolojik Gelişmelerin Hayatının Merkezinde Olan Çocuk:* Teknolojide yaşanan gelişme çocukların çeşitli alanlara yönelmesine neden olmuştur. Sosyal medya, videolar ve çeşitli uygulamalar ile saatlerini geçiren çocuklar, yaşlarına uygun olmayan içeriklerle karşılaşmakta, psikolojik şiddet ve tacize maruz kalmaktadır.

24. *Artan Hastalıklara Maruz Kalan Çocuk:* Hareketsizlik ve düzensiz beslenme kaynaklı obezite, nedenleri arasında sağlıksız yaşam koşullarının da bulunduğu kanser türleri veya dikkat bozukluğu, panik atak, duygu durum bozukluğu gibi psikoloji temelli hastalıkların çocuklar üzerinde de etkili olmaya başlaması, çocukluğun yok olmasında etken rol oynamaktadır.

25. *Pornografi ve Şiddetle Tanışan Çocuk:* Çocukların cinsel obje olarak görüldüğü ya da şiddet, akran zorbalığı taciz ve tecavüzle tanıştığı durumlar çocukluğun yok oluşunun en önemli etkenlerindendir.

26. *Dini Baskılara Maruz Kalan Çocuk:* Eğitim hakkının engellenmesi, küçük yaşta evlendirilmeye zorlanması, ev dışına çıkması ve akranlarıyla oyun oynamasının yasaklanması gibi durumlarla karşılaşan çocuk için çocukluğunun yaşanmadan yok olmaya başlaması kaçınılmaz olacaktır.

27. *Zorla Evlendirilen Çocuk:* Henüz oyuncak bir bebekle oynayacak yaşta anne sıfatı üstlenen çocuk, evlilik yükü altında ezilerek çocukluğunu da yitirecektir.

28. *Savaş Gerçeği ile Tanışan Çocuk:* Savaş ile tanışan çocuklar, uzun yıllar zihinlerinden silinmeyecek vahşet ve acıyla yaşamak durumunda kalmaktadır. İşkence, ölüm korkusu, taciz ve zorbalıkla karşılaşan çocukların yok olan çocuklukları kaçınılmaz olacaktır.

29. *Zorunlu Göçle Tanışan Çocuk:* Vatanından çeşitli nedenlerle ayrı kalan çocuklar, nedenini bile anlayamayacakları bir gerçekliğin içinde yaşamaya ve barınmaya çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu durum temel ihtiyaçların karşılanması noktasında da önemlidir. Çocuğun oyun oynamak, sosyalleşmek, eğitim almak gibi ihtiyaçları da geri planda kalacaktır.

30. *Açlık, Ölüm, Ayrılık Duygularıyla Tanışan Çocuk:* Bir yakını kaybetmek, ebeveyn ya da kardeşlerinden ayrı düşmek, temel gereksinimlerinin karşılanmasında sıkıntı yaşamak, uzun yıllar üzerinden atmakta zorlanacağı deneyimlerle karşılaşmak çocukluğun yok oluşunda etkindir.

4.2. Hazırlanan Ölçüt Listesine Göre Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi

4.2.1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinler ve Etkinlikler

Bir derste, bilgilerin öğrenciye aktarımı sürecinde öğrencinin yaş ve bilgi seviyesine uygun, öğretim programları esas alınarak hazırlanmış basılı eğitim aracı olan ders kitapları her dersin olduğu gibi Türkçe derslerinin de en temel materyalidir. (Tosunoğlu vd. 2001: 7).

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2019 Türkçe Öğretim Programına uygun olarak hazırlanmış olan 5. sınıf Türkçe ders kitabı 8 temadan oluşmaktadır. Bu temalar ve temalara ait metinler aşağıda listelenmiştir:

1. TEMA: BİREY VE TOPLUM

- Memleket İsterim
- Hoşça Kalın, Güle Güle
- Anadolu'da Konukseverlik Gelenekseldir
- İlk Ders (Dinleme/İzleme Metni)
- Çocuk ve Baloncu (Serbest Okuma Metni)

2. TEMA: MİLLÎ MÜCADELE VE ATATÜRK

- Mustafa Kemal'in Kağnısı
- Dumlupınar Savaşı
- 6 Mart 1915 Gecesi
- Bir Temmuz Gecesi (Dinleme/İzleme Metni)
- Şahin Bey (Serbest Okuma Metni)

3. TEMA: DOĞA VE EVREN

- Bu Nehir Bizim
- Okland Adası
- Deprem
- Sakın Kesme (Dinleme/İzleme Metni)
- Yarın Gene Sabah Olacak (Serbest Okuma Metni)

4. TEMA: MİLLÎ KÜLTÜRÜMÜZ

- Kilim
- Vatan Yahut Silistre
- Boğaç Han
- Ali Kuşçu (Dinleme/İzleme Metni)
- Geyik Ana (Serbest Okuma Metni)

5. TEMA: VATANDAŞLIK

- Çocuk Bahçesindeki Bekçi
- Bilinçli Tüketici
- Özgürlük
- Sokak (Dinleme/İzleme Metni)
- Çiftçi ile Çocukları (Serbest Okuma Metni)

6. TEMA: SAĞLIK VE SPOR

- Karagöz Kibarlık Öğreniyor
- Çitlembik
- Spor ve Beden
- Tavşan İle Kaplumbağa (Dinleme/İzleme Metni)
- Dedemin Öyküsü (Serbest Okuma Metni)

7. TEMA: ERDEMLER

- İyiliğin Değerini Bilen Kim?
- Büyüklere Saygı
- Yaşama Sevinci
- Paylaşım (Dinleme/İzleme Metni)
- Bir Bardak Sütün Hatırı (Serbest Okuma Metni)

8. TEMA: BİLİM VE TEKNOLOJİ

- Barkod
- Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor
- Akıllı Ulaşım Sistemleri
- Aziz Sancar (Dinleme/İzleme Metni)
- Pastör (Serbest Okuma Metni)

4.2.2. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Bulguları

8 temada toplam 40 metin vardır. Bu metinlerden 8 tanesi dinleme/izleme metnidir. Verilen 40 metin çocukluğun yok oluşu fikrinden yola çıkarak oluşturulan ölçüt listesine göre incelenmiştir.

İnceleme sonucu çocukluğun yok oluşu ölçüt listesiyle ilgili bulunan cümle örnekleri:

Tablo 2.
5. Sınıf Türkçe Dersi Kitabı Bulguları

Ölçüt Listesi Maddeleri	Özelliklerin Bulunduğu Metin/ Metinler	Cümle Örnekleri / Açıklamalar
1. Parçalanmış Aile İçerisinde Olan Çocuk		
2. Anne, Baba veya İkisinden de Mahrum Büyüyen Çocuk	-İlk Ders	“- Annene ne oldu? Küçük kız gözlerini önüne indirdi, sustu. Bana öyle geliyor ki bu çocuğun kalbinde,

		bilmeden bir gizli yaraya dokundum” (İlk Ders, s.28).
3. Kardeşiz ya da Fazla Kardeşle Büyüyen Çocuk	-Aziz Sancar	“Aziz Sancar 1946 yılında Mardin’in Savur ilçesinde, sekiz çocuklu bir ailenin yedinci çocuğu olarak dünyaya geldi. Anne ve babası okuma yazma bilmiyordu. Ancak eğitime çok önem verdiklerinden oğullarını okula gönderdiler” (Aziz Sancar, s.236).
4. Büyükanne ve Büyükbaba ile Vakit Geçiremeyen Çocuk	-Geyik Ana -Dedemin Öyküsü	Mümin dede, her gün torununa Kırgızlarla ilgili efsaneler anlatmaktadır” (Geyik Ana, s.130). “Dedem evimizin güneşiydi. Her sabah kalkar kalkmaz bize sevgi dağıtırdı” (Dedemin Öyküsü, s. 187).
5. Bakıcıyla Büyüyen Çocuk		
6. Ailesinin Yaptığı Sınırlamalara Maruz Kalan Çocuk		
7. Hayal Kurma Yeteneği Azalan Çocuk	-Geyik Ana -Pastör	“Bu efsanelerden etkilenen çocuk da bir balık olmayı ve her gün Issık Gölü’nde geçen beyaz gemiye gidip babasını bulmayı hayal eder”(Geyik Ana, s.130). “Pastör’ün çocukluğunda kendi kendine verdiği sözü yerine getirmeye çalıştığı günlerdi. Binlerce yıldır insanların canını yakan kuduz hastalığını yenmeye, kuduza karşı etkili bir aşı bulmaya çalışıyordu. “Kuduza karşı savaşırken kendimi büyük bir düşmana, masallarda adı geçen bir dev canavara karşı mücadele ediyormuş gibi hissediyorum.” diyordu” (Pastör, s.240).
8. Destan, Masal, Ninni, Türkü vb. Türlerin Aktarımından Mahrum Kalan Çocuk	-Geyik Ana -Dedemin Öyküsü	Mümin dede, her gün torununa Kırgızlarla ilgili efsaneler anlatmaktadır” (Geyik Ana, s.130). “Torunlarınızın torunları buraya getirdiğiniz ana dilinizi de unutmasın çünkü ana dilini konuşmak, ana dilinde türkü söylemek çok tatlı gelir insana. İnsanlara yakışacak bir biçimde yaşayınız”(Geyik Ana, s.131). “O yıl yetmişindeydi dedem. Yaşını hiç üzerine alamazdı. Arkadaşlarına “Dakikalarınızı, saniyelerinizi, günlerinizi şen geçirmeye bakın.” derdi. Bunu der demez başlardı Nasrettin Hoca’dan fıkralar anlatmaya. Yöresindekileri bol bol güldürür, tatlı tatlı düşündürdü” (Dedemin Öyküsü, s.187). “Dedemin türkülerini öyle bir içten dinlerdim ki... Sanki otlar, ağaçlar, tepeler, gökyüzü; dallardan bakan, süzülüp uçan

		kuşlar dedemin o sesinden hoşlanır gibiydi” (Dedemin Öyküsü, s.187).
9. Akranlarıyla Geçiremeyen Çocuk	Vakit	
10. İletişim Kurma Becerisi Azalan Çocuk	-Sokak -Karagöz Kibarlık Öğreniyor -Çitlembik -Tavşan ile Kaplumbağa	“Yolunu senden soran bir yolcuya her zaman saygılı cevap ver. Herkese sırtıma, gereksiz yere koşma, bağırma” (Sokak, s.155). “Hacivat –Şimdi beni iyi dinle. Söyle bakalım kibarların yaşadığı bir yere gittiğinde sana bir şey sorarlarsa ne diyeceğini biliyor musun? Karagöz –Yoo... Hacivat –Diyeceksin ki: “Evet efendim, öyledir efendim, uygundur efendim.” Arada sırada da “Ne buyurursunuz a benim efendim?”. Karagöz –Eee, sonra ne olacak? Hacivat –İşte sen adam olacaksın. Herkes sana değer verecek, saygı gösterecek”(Karagöz Kibarlık Öğreniyor, s.164). “İncecik bir dalın üstünde ceplerini doldurmaya devam ediyor. Umursamıyor. Süleyman ağabeyim her zaman böyledir; inatçı, umursamaz” (Çitlembik, s.172). “Bu kadar üzölmene gerek!” dedi gülererek. “Sen kendini herkesten üstün gördüğün için yarışı baştan kaybettin. Kibir, gurur ve haksız övünmelerin sonu budur işte!” (Tavşan ile Kaplumbağa, s.183).
11. Kendi Oyunlarını Oluşturamayıp Kalıp Oyunlara Sıkışan Çocuk		
12. Eğitim Alma Hakkını Kullanamayan Çocuk	-İlk Ders -Ali Kuşçu	“- Niçin kaç gündür gelmedin? - Abam göndermedi hocanım, işimiz vardı. Bundan sonra gelirim” (İlk Ders, s.28). “Ali büyüdükçe akıllanıyor, akıllandıkça da Uluğ Bey’in sarayındaki ufak tefek işleri yapıyordu. Sarayın çatısındaki ahşap kuş yuvasını kendi başına yapıp dikkat çekince hükümdarın izniyle sarayda eğitim almaya başladı. Sarayın içindeki okulda II.Murat’ın gönderdiği Osmanlı alimi Kadızade Rumi’den gökyüzünün gizi astronomiyi, Uluğ Bey’in kendisinden de çok basamaklı sayılarla dört işlemi öğrendi”(Ali Kuşçu, s.127).
13. Çalışan Çocuk	-Bir Bardak Sütün	“Yoksul bir ailenin çocuğu olan Howard (Havırt), ailesine destek olmak ve kendi okul masraflarını karşılamak için kapı kapı dolaşarak çeşitli eşyalar satan bir çocuktu.

	Hatırı	Soğuk bir kış günüydü ve o gün hiçbir şey satamamıştı. Morali çok bozuktü ve satış yapamadığı için de parası yoktu. Karnı çok acıkmıştı” (Bir Bardak Sütün Hatırı, s.215).
14. Maddi Sorunlar İçinde Yaşayan Çocuk	-Memleket İsterim -İlk Ders -Çocuk ve Baloncu -Bir Bardak Sütün Hatırı	“Memleket isterim, Ne zengin fakir ne sen ben farklı olsun; Kış günü herkesin evi barkı olsun”(Memleket İsterim, s.10). “Yavrucak, son derece fakirdi. Ayakları çıplak, saçları darmadağınktı” (İlk Ders, s.28). “Adam, çocuğu şöyle bir süzdükten sonra “Paran var mı?” diye sordu. “Bayramda vardı.” diye atıldı çocuk. “Önümüzdeki bayram yine olacak.” “Öyleyse bayramda gel. Acelem yok, ben beklerim.” Çocuk sessizce adamın yanından ve renk renk balonlardan uzaklaştı. Gözlerinden yaşlar boşanıyordu ve sanki yürümeye gücü kalmamıştı” (Çocuk ve Baloncu, s.34). “Morali çok bozuktü ve satış yapamadığı için de parası yoktu. Karnı çok acıkmıştı. Bir sonraki çalacağı kapıdan yiyecek bir şeyler istemeye karar verdi” (Bir Bardak Sütün Hatırı, s.215).
15. Başarı Yarışı İçinde Kalan Çocuk		
16. İzlediği ve Duyduğu İle Yetinip Okumak ve Araştırma İsteği Olmayan Çocuk	-Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor	Sosyal medya kullanıcılarının tarihî bilgiden ve gelenekten uzak yaşadığını aktaran Ercan, "İnsanlar için her şey arama motorundan ibaret oldu. Arama motoruna yazdığında o bilgi yoksa insanlar inanmıyor. Hâl böyle olunca ortaya garip sonuçlar çıkıyor. Fenomen ve profesörü takipçi sayısına göre değerlendiriyorlar, kıyaslıyorlar. Sosyal medya bilgiyi takipçi sayısına göre derecelendiriyor..." (Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor, s.225).
17. Sorumluluklar Altında Ezilen ya da Hiç Sorumluluk Almayan Çocuk	-Bilinçli Tüketici -Sokak -Çitlembik -Paylaşalım	“Beslen, barın ve giyin; Eğitim, sağlık ve oyun; Sınırsız sanma suyun; Bilinçli tüketici olun” (Bilinçli Tüketici, s.143). “Bir kadına çarptın. Sokakta yürürken dikkat et! Orada da ödevler vardır. Evde adımlarını ve davranışlarını ölçüyorsun da sokakta aynı şeyi niçin yapmıyorsun? Orası herkesin evidir” (Sokak, s.155). “—Hasan ağabey, kanamayı durduralım! —Nasıl? İp yok, tel yok... Kemerimiz bile yok. Aklıma gömleğim geliyor. Filmlerde hep öyle

		olmuyor mu? Hemen gömleğimi çıkarıyorum. Omuz kısmından, iki taş arasına hızla vurup parçalıyorum. Kolu ip hâline getirmek için iki ucunu döndürüyoruz. Bacağının üst kısmından bağlıyoruz. Sonra kısa bir dalı bu düğümün üstüne koyup bu dalın üstünden de bağlıyoruz. Sonra dalı çevirmeye başlıyoruz. Kanama azalıyor ama durmuyor. Parçaladığım gömleğimle yarayı sımsıkı bağlıyoruz” (Çitlembik, s.173). “İş bulup işleyelim, Güzel düş düşleyelim, İş birliği yaparak, Zorlukları aşalım”(Paylaşalım, s.212).
18. Yetişkin Davranışı Beklenen Çocuk	-Bu Nehir Bizim	“Büyüklerin kendi yanında olmayışı zoruna gidiyordu. Sadece kendisinin değil, herkesin nehriydi ama onlar önem vermiyorlardı” (Bu Nehir Bizim, s.68).
19. Ahlak ve Erdem Kavramlarının Bilincinde Olamayan Çocuk	-İyiliğin Değerini Bilen Kim? -Büyüklerle Saygı -Bir Bardak Sütün Hatırı	“Kurt: -Gideceğimi de nerden çıkardın, diye söylenmiş. Seni yemeden bir yere gitmem. Köylü, kurdun bu sözlerine çok şaşırmış. -Ben seni ölümünden kurtardım. Karşılığında sen bana bunu mu yapacaktın? Sen hiç iyilik nedir bilmez misin? Kurt: -Bu dünyada iyiliğin değerinin kalmadığını daha öğrenemedin mi, diyerek köylü ile alay etmiş” (İyiliğin Değerini Bilen Kim?, s.193). “-Ben tam on yıl çalıştım. Sahibimin her türlü işini yaptım. Sırtıma bindi, yüklerini taşıdım. Görüyorsunuz ya, şimdi de beni yaşlandım diye sokağa attı. Kurdun dediği çok doğru. Bu dünyada iyiliğin değerini bilen yok. Bir süre sonra bir köpekle karşılaşmışlar. O da: -Ömrüm boyunca sahibimin bir dediğini iki etmedim. Evini bekledim, hayvanlarına göz kulak oldum. Şimdi yaşlanınca sokağa atıldım. İyiliğin değeri bilinmiyor, kurt haklı, diyerek uzaklaşmış” (İyiliğin Değerini Bilen Kim?, s.194). “Bizlerin de değer bilen insanlar olarak üzerimizde bin bir emeği olan sevgili büyüklerimize saygı göstermesi gerekir. Ayrıca elimizden geldiğince onların hizmetlerini görmeliyiz. Büyüklerimiz, küçüklüğümüzde bizi nasıl koruyup gözettilerse biz de onlara öyle sevgi ve saygı duymalıyız. Bir ihtiyaçları olduğunda hemen yardımlarına koşmalıyız. Ancak bu şekilde onların bizim üzerimizdeki haklarını belki ödeyebiliriz” (Büyüklerle Saygı, s.200).

		“Öyleyse gelin bu ülkede yaşayan her insanın, her büyüğümüzün kıymetini bilelim. Onları nerede görürsek görelim yaşlarına ve emeklerine saygı duymada kusur etmeyelim. Hiçbirini tanımasak bile”(Büyüklerle Saygı, s.200). “Size çok teşekkür ederim. Süt ve kurabiyeler için borcum ne kadar?’ diye sordu. Genç kadın bu soru karşısında sıcak bir gülümseme ile ‘Borcunuz yok küçük bey, annem gösterdiğimiz nezaket ve şefkatin karşılığında asla bir bedel beklenmemesi gerektiğini öğretti bana ve kardeşlerime.’ dedi” (Bir Bardak Sütün Hatırı, s.215).
20. Doğa ve Hayvanlarla Buluşması Sınırlı Kalan Çocuk	-Bu Nehir Bizim -Okland Adası -Ali Kuşçu -Çocuk Bahçesindeki Bekçi -Dedemin Öyküsü	“Nehir kenarında yaptıkları piknikleri, yüzme yarışlarını hatırladı. ‘Ben de babam da onun babası da bu nehirde yüzmeyi öğrendik. Benim çocuklarım da bu nehirde yüzmeye devam etmeliler. Onu yok etmelerine izin veremem!’” (Bu Nehir Bizim, s.68). “Kent içinde adım başı park bulunuyor. Ada zaten başlı başına park. Ama yine de beton binaların soğukluğunu kırmak için yerleşim alanlarının çevresi, hep park olarak düzenlenmiş. Kent içinde yaşayan insanlar, evlerinden çıkınca kendilerini doğrudan doğanın içinde buluyorlar. Doğa ile baş başa kalmak için kent dışına çıkmaya gerek kalmıyor. Her evin küçük bir bahçesi var. Her bahçede de ızgara için ocak bulunuyor. Kent halkı herhâlde pikniğe çok düşkün. Anlaşılan, insanlar bir an bile doğadan uzak kalamıyor” (Okland Adası, s.79). “Ali ismi koyulan çocuk, babasının Uluğ Bey’in şahinci başı olması nedeniyle adeta bir kuş bahçesinin içinde büyüyordu. Her sabah koluna konan şahinlere et veriyor, onların tüylerini fırçalayıp bakımını yapıyordu”(Ali Kuşçu,s.127). “Bizim sokağın alt başına küçük bir çocuk parkı yapıldı. Beyaz badanalı ihata duvarını, yine beyaza boyanmış demir parmaklıklarla çevrelediler. Parkın köşesinde, üzeri kırmızı kiremitlerle örtülü şirin bir bekçi kulübesi vardı” (Çocuk Bahçesindeki Bekçi, s.136). “Biraz ileri gidince bir tepenin üstüne otururduk. Dedem, bana orada “Haydi oğlum, şimdi de ciğerlerimizi, özümüzü dinlendirelim.” derdi. O tepeden Torosların bir bölümü görünürdü. Gözlerimiz serilip giden ovaya takılır kalırdı. Gökyüzü usulca okşardı yüzümüzü. Sonra da öbür yanımızda

		dizi dizi uzayan zeytin ağaçlarına bakardık. O anda dedemin “Ohhh!” diyen sesi kafamda bir sümbül gibi açılırdı” (Dedemin Öyküsü, s.187).
21. Şehir Planlamasında Unutulan Çocuk	-Bu Nehir Bizim	“Okuldan geldiğimizi, fabrikanın sahibiyle görüşmek istediğimizi söyledik. Bizi bir odaya götürdüler, orada görüştüğümüz adama gördüklerimizi anlattık. Niye arıtmadan atık suları nehre döktüklerini sorduk. Arıtmanın pahalı olduğunu, büyüklerin işlerine burnumuzu sokmamamızı söyledi. Şikâyet edeceğimizi belirttik, kahkaha atarak ‘İstedığınız yere edin.’ dedi.” diye anlattı” (Bu Nehir Bizim, s.70).
22. Mahalle Kültürünün Site Kültürüne Dönüşmesi ile Karşılaşan Çocuk		
23. Televizyon, Tablet, İnternet vb. Teknolojik Gelişmelerin Hayatının Merkezinde Olan Çocuk	-Bir Temmuz Gecesi -Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor	“Televizyon hayatımızın tek eğlencesi sayılırdı bizim. O akşam da televizyonda başlayacak dizileri beklerken babamın dikkatini televizyonda geçen alt yazılar çekti” (Bir Temmuz Gecesi, s.59). “Dünyada son yıllarda sosyal medya kullanan birçok insanda bir çeşit kaygı bozukluğu FOMA'nın görüldüğünü aktaran Ercan, "Bu insanlar sürekli sosyal medya için telefona dönüp dönüp bakıyor. Türkiye'de 50 milyon internet kullanıcısı var. Kullanıcılar ortalama beş dakikada bir telefonuna bakıyor. Yine yapılan araştırmaya göre cüzdanımızı kaybettiğimizde bunun yanımızda olmadığını üç saatte fark ediyoruz ama telefonu kaybettiğimizi beş dakikada anlıyoruz." diye konuştu” (Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor, s.225).
24. Artan Hastalıklara Maruz Kalan Çocuk	-Spor ve Bedenimiz	“Düzenli yapılan spor, sağlıklı bir yaşam biçimini oluşturan dengeli beslenme benzeri diğer etkenlerle birleşince ileri yaşlarda oluşabilecek pek çok hastalığı önleyebilir. Böylece daha uzun ve daha mutlu bir yaşam sağlar” (Spor ve Bedenimiz, s.178).
25. Pornografi ve Şiddetle Tanışan Çocuk	-Boğaç Han -Çocuk Bahçesindeki Bekçi -Sokak	“Ak meydanın ortasında baktı durdu. Boğa da oğlana sürdü geldi. Diledi ki oğlanı helak kılsın. Oğlan yumruğu ile boğanın alnına kıyasıya tutup vurdu. Boğa geri geri gitti. Boğa oğlana sürdü tekrar geldi. Oğlan yine boğanın alnına yumruğu ile sert vurdu” (Boğaç Han, s.120). “Sanki bu sözleri söylediğime pişman oldum. Ayakkabıları çamurlu olan çocuk, pazularını şişirip önümüze dikilmez mi? Kocaman gövdesini görünce ödüm patladı. Boncuk boncuk terlemeye başladım. Hele yakamı tutup... beni itmeye başlaması yok mu, kanımı dondurdu. Küçük kardeşim heyecana kapılmış ağlıyordu. Bu iri yapılı ve

	-Tavşan ile Kaplumbağa	benden en azı altı yaş büyük olan çocuğun elinden kurtulmak imkânsızdı” (Çocuk Bahçesindeki Bekçi, s.138). “İki çocuk kavga ediyorsa ayır. Kavgacılar küçük değilse kalpleri yaralayan ve katılaştıran kaba davranışları görmemek için oradan uzaklaş” (Sokak, s.155). “Kendini beğenmiş, şımarık bir tavşan yaşırdı eskiden. Günlerden bir gün yavru bir kaplumbağa ile karşılaştı. Onun ağır ağır yürüdüğünü görünce: “Sen!” dedi, “Bu adımlarla akşama kadar bir arpa boyu yol alamazsın! Hepiniz böylesiniz; hantal, uyuşuk ve tembel. Bana baksana, birkaç sıçrayışta şu tepenin başına ulaşırım!..” Yavru kaplumbağa şımarık tavşanın bu ağır ve incitici sözleri karşısında bir an düşündü”(Tavşan ile Kaplumbağa, s. 182).
26. Dini Baskılara Maruz Kalan Çocuk		
27. Zorla Evlendirilen Çocuk		
28. Savaş Gerçeği ile Tanışan Çocuk	-Memleket İsterim -Mustafa Kemal’in Kağnısı -Vatan Yahut Silistre	“Memleket isterim, Ne başta dert ne gönülde hasret olsun; Kardeş kavgasına bir nihayet olsun” (Memleket İsterim, s.10). “Geçer götürür ana, çocuk, mermisini askerciğin, Koma yollarda beni, kulun köpeğin olayım” (Mustafa Kemal’in Kağnısı, s.41). “Son aylarda terör en fazla konuşulan konuydu. Çocuk aklımla babamın endişesine ben de katılıyordum” (Bir Temmuz Gecesi, s.59). “Zekiye —Kalede kalmama izin yok mu? Sıtkı Bey —Çocuğum ne işe yararsın ki seni alıkoyalım? Zekiye —Vatan için öleceğim! Başka ne hizmet istersiniz? Sıtkı Bey —Sen daha silah kullanamazsın. Zekiye —Ben, size canımı sunuyorum; siz, bana yaşımın küçüklüğünü söylüyorsunuz” (Vatan Yahut Silistre, s.112).
29. Zorunlu Göçle Tanışan Çocuk		
30. Açlık, Ölüm, Ayrılık Duygularıyla Tanışan Çocuk	-Bir Temmuz Gecesi -Deprem	“Son aylarda terör en fazla konuşulan konuydu. Çocuk aklımla babamın endişesine ben de katılıyordum. Askerlerimizin al bayrağa sarılı tabutu göğsüme bir sızı veriyordu. Göz pınarlarıma dolan yaşları, boğazıma düğümlenen hıçkırığı anneme göstermek istemezdim hiç” (Bir Temmuz

	-Ali Kuşçu -Bir Bardak Sütün Hatırı	Gecesi, s.59). “Annem ve babam ellerimizden sıkıca tutarak bizi aşağıya indirdi. Sokağa çıkabilmiştik. Güneş yeni yeni doğmaya başlamıştı. Bu sayede felaketin büyüklüğünü görebiliyorduk. Karşımızdaki apartman yıkılmış, yerle bir olmuştu. Bütün sokak böyleydi. Binaların yarısı yıkılmıştı. Bunların arasında arkadaşlarımızın evleri de vardı”(Deprem, s.85). “Sessiz bir dolunay gecesinde nöbetçiler uyurken Kirman’a gitti. Kirman’da ayı gözetleyen genç alim, yazdığı Ay Hareketlerinin Açıklanması eserini Uluğ Bey’e hediye etti. Normalde Semerkant’tan habersiz ayrılan Ali’nin kafasının uçurulması gerekiyordu ancak Uluğ Bey, gencin omzundan tutup onu büyük bir yapının, Semerkant Rasathanesi’nin önüne getirdi ve müjdeyi verdi: Senden gökyüzünü yere indirmeni istiyorum Kuşçu”(Ali Kuşçu, s.127). “Semerkant’ın en saygı gören bilim insanıyken hamiliğini yapan Uluğ Bey, 1440’te ihanete uğrayıp öldürüldü. Çatılarda kendisini gizlice takip eden bir Moğol suikastçinin okuyla kolundan yaralanınca ailesiyle Tebriz’e kaçtı” (Ali Kuşçu, s.127). “Uykusuz geceleri günden güne kaldırmakta zorlanıyordu. Karlı bir tan vaktinde, 16 Aralık 1474’te Ali Kuşçu, haritalarla dolup taşmış odasında elindeki tüy kalemle Osmanlı İmparatorluğu’nun en büyük ilim insanı olarak hayatını kaybetti. Ali Kuşçu’nun Eyüp Sultan Türbesi’nin yakınına defnedilmesini izleyen İstanbul’un fatihi Sultan II.Mehmet’in gözlerinden bu büyük ilim adamının kaybı için ömründe ilk kez gözyaşı düştü” (Ali Kuşçu, s.127). “Moralî çok bozuktı ve satış yapamadığı için de parası yoktu. Karnı çok acıkmıştı. Bir sonraki çalacağı kapıdan yiyecek bir şeyler istemeye karar verdi” (Bir Bardak Sütün Hatırı, s.215).
--	---	--

4.2.3. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabına Yönelik Yorumlar

5. sınıf 2019-2020 eğitim-öğretim yılı için hazırlanan Türkçe ders kitabı incelendiğinde, ölçüt listesi için belirlenen 30 maddeden 20 tanesine yönelik örnek

cümleler belirlenmiştir. İncelenen toplam 40 metinden 26'sında örnek cümlelere rastlanmıştır. Belirlenen bu cümlelerin bir kısmı yukarıdaki tabloda verilmiştir. Ölçüt listesinde belirlenen:

Parçalanmış Aileler, kardeşsiz ya da fazla kardeşle büyüyen çocuk, bakıcı ile büyüyen çocuk, çocukların kendi oyunlarını oluşturması, ailelerin yaptıkları sınırlamalar, mahalle kültürünün değişmesi, başarı yarışı, dini baskılar, küçük yaşta evlilik ve zorunlu göç olarak belirlenen başlıklara yönelik örnek cümleler bulunamamıştır.

Belirlenen cümleler incelendiğinde verilen “İlk Ders” adlı dinleme/izleme metninde anneden mahrum büyüyen bir çocuk, figürü ile karşılaşılmaktadır. Munise adındaki bu çocuk, Feride öğretmen tarafından fark edilmekte ve annesiz büyüyen ve oldukça fakir bir ailenin çocuğu olan Munise’ye öğretmeni annesini sorduğunda kalbindeki gizli bir yaraya dokunulduğu belirtilmiştir. Annesiz büyümenin çocuk üzerindeki etkisini örnekleyen bu metinde aynı zamanda maddi sorunların yarattığı yük ve yaşından daha büyük sorumluluklar almak durumunda kalan çocuğun okula devam etmek yönünde de engellerle karşılaştığı yansıtılmıştır.

Aziz Sancar’ın hayatının anlatıldığı dinleme/izleme metninde çok çocuklu bir ailede büyüdüğü, anne ve babanın okuma yazma bilmemesine rağmen çocuklarının eğitim alması gerektiği yönündeki davranışları yansıtılmıştır. Kardeş sayısındaki fazlalığa rağmen bu imkânı bulabilen ve kendini geliştirebilen çocuk örneği, okuyucular için de güzel bir örnek niteliği taşıyacaktır.

Cengiz Aytmatov’a ait “Beyaz Gemi” adlı eserden alınan “Geyik Ana” adlı serbest okuma metninin başında torunlarına her gün Kırgızlarla ilgili efsaneler anlatan Mümin dededen bahsedilmektedir. Torunlarıyla vakit geçiren bir aile büyüğü örneği görmekle beraber sözlü geleneğin yaşatılması ve çocukların kültürel bağlarının devam etmesi de bu kısımda yansıtılmıştır. Ayrıca çocuğun anlatılan efsaneden etkilenip bir balık olduğunu hayal etmesi de çocukların hayal kurma yeteneğinin gelişmesi ve bunun kaybolmaması adına önemlidir. Geyik Ana metninin benzer vurgusu serbest okuma metni olan “Dedemin Öyküsü” adlı metinde de görülmektedir. Bu metinde evin güneşi olarak tasvir edilen dede, paylaştığı türküler ve fıkralarla sözlü geleneğin yaşatılması noktasında örnek olmaktadır. Verilen bu metinde ayrıca, doğa ile buluşmanın öneminden de bahsedilmekte, doğanın insanın özünü dinlendirdiği vurgulanmaktadır. Çocukların doğa ile buluşmasının önemi de bu metinde ön plana çıkmaktadır.

“Pastör” adlı serbest okuma metninde, Pastör’ün kuduz aşısını bulma yolundaki ilerlemesinin çocukken bunu yapacağına dair kendisine verdiği söz ve hayallerinin önemli rol oynadığı metinde belirtilmiştir. Bu anlamda incelenen metin, çocukların hayal kurması ve bu hayallerden vazgeçmemesi hissi yaratan bir yazı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir babanın çocuğuna yazdığı ve dikkat etmesini istediği durumları içeren “Sokak” adlı metin, çocukların iletişim becerileri anlamında dikkat etmesi gereken durumlardan bahsetmektedir. Sokakta nasıl davranmaları gerektiği, insanlara karşı saygılı cevaplar vermeleri bağışlamaları, gereksiz yere koşmaları yönünde uyarılar içermektedir. Burada aslında toplumsal yaşamın devamlılığı açısından uygulanması gereken bir dizi davranış örneklendirilmektedir. Ayrıca metinde şiddet ögesine de yer verilmiştir. Kavga eden çocuklar görürse müdahale etmesi ancak kavga edenler yaşça büyükse bu kaba davranışı görmemek için oradan uzaklaşması öğüdü verilmiştir. Çocuğun şiddete maruz kalması yanında buna uzaktan şahit olması da kalpleri yaralayan ve katılaştıran bir unsur olarak tasvir edilmiştir.

Karagöz oyunlarından bir örnek sunan “Karagöz Kibarlık Öğreniyor” adlı metinde Hacivat, Karagöz’e kibarların yaşadığı bir yere gittiğinde neler yapması gerektiği hakkında bilgiler vermektedir. Eğer bu kurallara uyarsa adam olacağı, herkesin kendisine değer vereceğinden bahsetmektedir. Kelime şakaları üzerine kurulu olan metinde, kibar olmak saygı görmek ile ödüllendirilmektedir. Ancak metnin sonunda Hacivat “kibarlık budalası” olarak gösterilmiş ve sahneden bu şekilde ayrılmıştır. Burada kibarlık kavramının sadece her söylenilene itiraz etmemek olmadığı fikri belirtilmekle birlikte kibar olmanın çocuğun gözünde iyi olmadığı gibi yanlış bir izlenim doğurma olasılığı göz ardı edilmiştir.

“Çitlembik” adlı metinde ağaçtan meyve toplayan çocuklar anlatılmaktadır. Çocuklardan biri diğerlerinin uyarmasına aldırmaz etmeden ceplerini doldurmaya devam etmektedir. Verilen bu karakter diğer çocuk tarafından “inatçı ve umursamaz” olarak tanımlanmaktadır. Bu durum iletişimdeki kopukluğu, uyarılara aldırmamayı göstermektedir. Bu durumun sonucunda umursamaz tavır sergileyen çocuğun bastığı dal kırılmakta ve çocuk yaralanmaktadır. Diğer iki çocuk kanamayı durdurmak adına çaba gösteriyor ve diğer çocuğun hastaneye kavuşmasını sağlıyor. Burada yetişkinlerin bile zorlanabileceği bir sorumluluk ve korku anı görülmektedir.

“Tavşan ile Kaplumbağa” adlı dinleme/izleme metninde, tavşan ile kaplumbağa karakterlerinin yarışı anlatılmaktadır. Tavşanın yavru kaplumbağa ile dalga geçmesi ve ona “ağır ve incitici” sözler söylemesinden bahsedilmektedir. Sözlü zorbalığın bir örneği ile karşılaşan çocuk burada yavru kaplumbağanın yaşadığı durumu görmektedir. Ardından yaşanan yarışta tavşanın yenilmesi ile birlikte kibir, gurur ve haksız övünmelerin sonunun kötü olacağı vurgusu yapılmıştır. Burada ahlaki değerlerin ön plana çıktığı görülmektedir.

“Ali Kuşçu” adlı dinleme/izleme metni, bir video aktarımından oluşmaktadır. Ali Kuşçu’nun hayatını anlatan videoda, çocukluk döneminde şahinlerin içinde büyüyen Ali Kuşçu’nun, hayvanlarla vakit geçirme şansına sahip olduğu belirtilmektedir. Çocuk yaşta, kendi başına yaptığı ahşap bir kuş yuvası sayesinde dikkat çektiği ve eğitim alma hakkını kazandığı anlatılmaktadır. Ancak ölüm duyugusunun da hâkim olduğu metinde

Ali Kuşçu hocasının ölümünün ardından Semerkant'tan ayrılmak durumunda kalmaktadır. İlerleyen zamanda Fatih Sultan Mehmet ile tanışan Ali Kuşçu'nun 1474'te hayatını kaybettiği aktarılmaktadır. Ölümünün ardından II. Mehmet'in hayatında ilk kez gözyaşı döktüğü belirtilmektedir.

“Bir Bardak Sütün Hatırı” adlı serbest okuma metninde yoksul ve çalışmak zorunda olan bir çocuk örneği ile karşılaşılmaktadır. “Eğitim ve çalışma hayatını bir arada yürütmek zor olduğu için çocukların aksayan eğitimleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan başarısızlıkları dolayısıyla eğitimden kopuş sürecine girdikleri görülmektedir. Oysa çocukların çalışma hayatından kurtulması ve kendilerine daha iyi bir gelecek kurabilmesi için eğitim en büyük alternatiftir. Ayrıca eğitimi tamamlayamayan çocuğun yaşamının geri kalan kısmında toplumsal kısır döngüden kurtulup kendini geliştirme şansı çok düşük olacağı için yoksulluk her zaman hem çocuklar hem de toplum için varlığını sürdürecektir”(Aksakal, 2016: 94). Ailesine yardım etmek ve okula gidebilmek için çalışmak durumunda olan çocuk, hiçbir şey satamamış ve aç durumdadır. Hem maddi koşulların yarattığı yükü, hem açlık ve soğukta kalma hisleri ile tanışan çocuğu örnekleyen bu metinde çocuk, hiç tanımadığı bir yabancından yardım istemek durumunda kalmıştır. Tanımadığı yabancından yiyecek isteyen çocuk, okuyucu adına iyi bir örnek teşkil etmemekle birlikte çaresizliği yansıtmaktadır.

“Çocuk ve Baloncu” adlı metinde, uçan balonları hayranlıkla izleyen ancak parası olmadığı için alamayan bir çocuk figürü ile karşılaşılmaktadır. Maddi sorunların isteklerin önüne geçtiği bu anlatımda çocuk, bu durumla yüzleşince ağlamaya başlamakta ve yürümekte bile zorlanmaktadır. Bir çocuk için parasız ve çaresiz olmanın yarattığı hissiyat metinde görülmektedir.

“Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor” adlı metin, yapılan bazı araştırmalara dayanılarak verilen bilgilerin yer aldığı bir gazete haberidir. Verilen bilgiler ışığında insanların telefonlarına ortalama olarak beş dakikada bir baktığı belirtilmektedir. Ayrıca bilgi edinme yolunun sadece arama motorlarına indirgendiği, orada bulunmayan bilgiye güvenilirmediği de belirtilmiştir. Sosyal medyanın gücü de aktarılmış, insanların takipçi sayısına göre kıyaslandığı belirtilmiştir. Bu durumu anlatan metin, çocukların internet ve telefon kullanımında daha dikkatli olunması yönünde bir uyarı içermektedir. Özellikle sosyal medyanın çocukların hayatlarında güçlü bir yeri olduğu gösterilmektedir.

“Bilinçli Tüketici” adlı şiirde çocuklara bilinçli tüketici olmanın yolları anlatılırken beslenme, barınma, giyinme, sağlık ve oyun kavramlarından bahsedilmiş bunları yaparken suyu sınırsız sanmamaları vurgulanmıştır. Şiir, çocuğun sorumluluklarının bilincinde olması yönünde örnek teşkil etmektedir.

Dinleme/izleme metni olan “Paylaşalım” adlı şiir, çocuklara iş birliği yaparak zorlukları aşabilecekleri yönünde bir bilgi sunmaktadır. Bu durum, çocuğun

sorumluluklarını yerine getirirken yardım alabileceği ve iş birliği yaparak hem sosyal becerilerini geliştirip hem de üzerine düşen görevi tamamlayabileceğini göstermektedir.

Çocukların doğa ile buluşmalarının sınırlı kalmasına ve bu durumu engelleyen koşulların ortaya çıkmasına değinen “Bu Nehir Bizim” adlı metinde geçen olaylar, çocukların yüzdükleri nehri kaybetmemek adına imza toplama çabası ile başlamaktadır. Nehrin kirlenmesi ile birlikte çocukların eğlence ve oyun alanları kısıtlanmış, doğa ile buluştukları bu alan kirlenmiştir. Geçmişte nehir kenarında yapılan piknikler ve birkaç neslin aynı nehirde yüzmeyi öğrenmesi de metinde geçen unsurlardır. Şehir planlamasında çocuk gerçeğinin unutulması da metinde yansıtılmaktadır. Çocukların oyun alanına çok yakın bir mesafeye kurulan fabrika, bu durumun en belirgin örneğidir. Bu konuyla ilgili sadece çocukların çaba sarf etmesi de onlardan yetişkin davranışı beklentisi içerisine girilmesine neden olmaktadır. Kapı kapı dolaşıp insanlardan imza istemek, fabrika yetkilileri ile görüşmek, fabrika sahibinin evine gitmek, gazetecilerle birlikte kaymakama gitmek gibi aslında yetişkinlerin ilgisizlikleri nedeniyle yaşlarından daha büyük sorumluluk altına giren çocukları yansıtmaktadır.

Bir kurdu avcılardan kurtaran köylünün yaşadığı olayları anlatan “İyiliğin Değerini Bilen Kim?” adlı metinde, iyiliğin değerli olup olmadığı sorgulanmaktadır. Kurt, iyiliğin değerinin kalmadığını savunmaktadır bunun üzerine köylü, aksini kanıtlamak amacıyla başkalarına da sormayı teklif etmiştir. Yolda karşılaştıkları bir at, on yıl boyunca sahibinin her işini yaptığını ancak yaşlandığında sokağa atıldığını anlatmış ardından bir köpek de yaşlanınca sokağa atıldığını belirtmiştir. En sonunda karşılaştıkları bir tilki kurdu oyuna getirmiş ve köylüyü kurtarmıştır. İyiliğin değerinin bilinmesi gerektiğini vurgulamıştır. Verilen bu metin örneği ahlak ve erdem basamağında sınıflanabilmektedir. Yapılan iyiliği kıymetinin bilinmediği örneklerle açıklanmakta ardından kıymetini bilmeyenlerin uyarılmasıyla son bulmaktadır. Çocukların iyilik yapması, yardım etmesi ve vefa duygusunu hissetmesini sağlayan bu metin, bazı değerlerin unutulmaması adına okuyuculara örnek olmaktadır.

“Büyüklerle Saygı” adlı metin, çocukların büyüklerine saygı göstermeleri yönünde verilen bazı örnekler ve öğütler içermektedir. Burada da karşılık beklemeden bir iyilik yapmak, geçmişte verilen emeklerin karşılığını sunmak adına çocukların dikkat etmesi gereken unsurlar belirtilmiştir.

Gülten Dayıoğlu’na ait “Okland Adası” adlı metinde, insanların bu yerde betonlardan uzaklaşmak için parklara gittiği, insanların bir dakika bile doğadan ayrı kalamadığı ve adanın çoğunda bu parkların mevcut olduğu anlatılmaktadır. Şehir yaşamından uzaklaşma ve doğa ile buluşma noktasında örnek olabilecek bir metindir.

“Çocuk Bahçesindeki Bekçi” adlı metinde, çocukların doğa ile buluşmasının sadece mahallelerine yapılan bir parkla sınırlı kaldığı görülmektedir. Ancak bu metindeki asıl vurgu, akran zorbalığı üzerinedir.

“Her zaman hatırlayacağım ve hiçbir zaman unutmayacağım.
Pazartesi: Bugün param çalındı.

Salı: İsim takıldı.

Çarşamba: Elbisem yırtıldı.

Perşembe: Vücudum kanadı.

Cuma: Bu zulüm sona erdi.

Cumartesi: Özgürlük.” Vijah Sing

Vijah Sing, okulda arkadaşlarından gördüğü baskı nedeniyle evlerinin balkonuna kendisini asmış, bu şiir günlüğünün son sayfasından alınmıştır. (Yaman., vd, 2011: 11)

Yaşanan akran zorbalığı çocukların hayatlarında olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Metinde, parkta kendilerinden yaşça küçük olan çocuklara yönelik korku ve şiddete başvuran başka çocuklardan bahsedilmektedir. Kendini savunamayan çocuk, bir yetişkinden yani bekçiden yardım istemektedir. Hem yaşadığı haksızlık hem de unutmayacağı bir korku ile yüzleşen çocuk için şiddet kavramı netlik kazanmıştır.

“Milli Mücadele ve Atatürk” adlı temada yer alan “Bir Temmuz Gecesi” adlı dinleme/izleme metni, bir çocuğun temmuz akşamı ailesi ile televizyon izlerken şahit olduğu olayları anlatmaktadır. Burada televizyon hayatlarının tek eğlencesi olarak tasvir edilmiş, akşamları başlayacak dizileri bekledikleri belirtilmiştir. “Televizyonun her evde bulunması, kolay ulaşılabilir bir araç olması, göze ve kulağa hitap etmesi nedeniyle çocuklar üzerinde aile ve okuldan sonra çok etkili olabilmektedir” (Aral ve Aktaş, 1997: 105). Metinde de bir çocuğun hayatının tek eğlencesi genellikle sadece izlemekle yetinilen bir iletişim aracı olarak hissettirilmiştir. Bu metinde ayrıca terör korkusundan ve askerlerin al bayrağa sarılı olan tabutlarını gören çocuğun yaşadığı endişe ve üzüntü de anlatılmaktadır. Küçük yaşına rağmen tam olarak anlamlandıramadığı bu durumun yaşattığı hüznü annesine belli etmemeye çalışarak daha da zor bir durum örneği sergilenmektedir.

“Spor ve Bedenimiz” adlı metinde okuyucuya düzenli spor yapmak ve dengeli beslenmek hakkında bilgiler verilmektedir. Burada verilen bilgiler ışığında oluşabilecek birçok hastalığın önüne geçilebileceği belirtilerek sporun yararlarından bahsedilmiştir. Çocuk, düzenli ve dengeli beslenerek, kendisine hareket ortamı sağlanarak birçok hastalığın önlenilebileceğini öğrenmektedir.

“Boğaç Han” adlı metinde, Dirse Han’ın oğlu ve arkadaşları oyun oynarken üzerlerine gelen bir boğa ile yaşanan mücadele anlatılmaktadır. Şiddet ögesinin yer aldığı karikatürlerden oluşan metinde Dirse Han’ın oğlu, boğanın alnına birkaç kez yumruk atmaktadır. Burada aslında bir ad alma geleneği anlatılsa da şiddete başvurmak zorunda kalan bir çocuk örneği görülmektedir.

Kitaptaki ilk temanın, ilk metni olan Cahit Sıtkı Tarancı’ya ait “Memleket İsterim” adlı şiirde şair, kardeş kavgasının bitmesini istemektedir. Aynı topraklarda yaşayan insanların düşmanlaşmasından bahsedilen bu dizelerde, çocukların savaş ve şiddetin kötü durumlar olduğunu hissetmeleri sağlanmaktadır.

Fazıl Hüsnü Dağlarca’ya ait olan “Mustafa Kemal’in Kağnısı” adlı şiirde cepheye mermi taşıyan anne ve çocuklardan bahsedilmektedir. “Geçer götürür ana,

çocuk, mermisini askerciğin/Koma yollarda beni, kulun köpeğin olayım” (Mustafa Kemal’in Kağnısı, s.41). Şiirin bu bölümünde çocuk yaşta savaş kavramıyla tanışan ve bu uğurda mücadele vermek zorunda olan çocuklardan bahsedilmektedir.

Namık Kemal’e ait “Vatan Yahut Silistre” adlı bir tiyatro metninden alınan bölüm incelendiğinde yaşanmakta olan savaşta küçük yaşta olan Zekiye adlı karakterin kale savunmasında gönüllü olduğu anlatılmaktadır. Verilen bölümde Zekiye, vatan için öleceğinden bahsetmekte ve yaşının küçüklüğüne rağmen canımı sunuyorum, demektedir. Burada çocuk yaşta savaş ve ölüm ile iç içe olan bir hayat yansıtılmaktadır.

“Deprem” adlı metinde Kobe’de yaşanan depremin ardından bir çocuğun yaşadığı korku ve çaresizlik anlatılmaktadır. Evsiz kalan, üşüyen ve açlık çeken çocuk, aynı zamanda yıkılan evlerde arkadaşlarını da kaybetmiştir. Olumsuz koşullarda kalmak zorunda olan çocuk, bir anda değişen duruma uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Korku ve temel ihtiyaçlardan yoksunluğun verdiği duygular metinde bir çocuğun gözünden anlatılmaktadır.

Belirlenen 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki 40 metinden 26 tanesinde ölçüt listesindeki maddelere yönelik örnek yapılar tespit edilmiştir. İncelenen metinler genel olarak çocukların özellikle ahlaki değerler, savaşların olumsuz etkileri, teknolojinin doğru kullanımı ve sosyal çevrede uyulması gereken davranışlar açısından bilgilenmesi ve bir farkındalık oluşturma açısından olumludur.

4.2.4. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinler ve Etkinlikler

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2019 Türkçe Öğretim Programına uygun olarak hazırlanmış olan 6. sınıf Türkçe ders kitabı 8 temadan oluşmaktadır. Bu temalar ve temalara ait metinler aşağıda listelenmiştir:

1. TEMA: DOĞA VE EVREN

- Meşeler
- Tartışarak...Gerçeğe Doğru...
- Elveda Ağustos Böceği
- Deniz Hasreti (Dinleme/İzleme Metni)
- Kediyle Kaplan (Serbest Okuma Metni)

2. TEMA: MİLLÎ MÜCADELE VE ATATÜRK

- Kuşların Çektiği Kağrı
- Çanakkale
- Anadolu İmeci
- Baba (Dinleme/İzleme Metni)
- Yeni Bir Sabah (Serbest Okuma Metni)

3. TEMA: ÇOCUK DÜNYASI

- Uçurtma
- Oyun
- Kanatların Çocuklar
- Oyuncak (Dinleme/İzleme Metni)
- Karusel (Atlı Karınca) (Serbest Okuma Metni)

4. TEMA: ERDEMLER

- Sevgiyle
- Azim
- İyilik Üzerine
- Ceylana Yardım Edenler (Dinleme/İzleme Metni)
- Yıldız Yağmuru (Serbest Okuma Metni)

5. TEMA: MİLLİ KÜLTÜRÜMÜZ

- Gazlı Göl
- Forsa
- Nineme Ninni
- Öğretmenimin Mektubu (Dinleme/İzleme Metni)
- Ozan (Serbest Okuma Metni)

6. TEMA: BİLİM VE TEKNOLOJİ

- Büyük Keşifler
- Mavi Portakal
- Buldum...Buldum...
- İçimdeki Müzik (Dinleme/İzleme Metni)
- İnsansı Robotlarla Tanışalım (Serbest Okuma Metni)

7. TEMA: SANAT

- Çocuk ve Resim
- Yaz Sinemaları
- Yürekler
- Mozart'ın Müziği (Dinleme/İzleme Metni)
- Zaman Makinesi (Serbest Okuma Metni)

8. TEMA: VATANDAŞLIK

- Kurtla Köpek
- Nazilli Destanı

- Vatan Sevgisini İçten Duyanlar
- Seyfi Dede (Dinleme/İzleme Metni)
- Alın Terinden Bir Deniz (Serbest Okuma Metni)

4.2. 5. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Bulguları

8 temada toplam 40 metin vardır. Bu metinlerden 8 tanesi dinleme/izleme metnidir. Verilen 40 metin çocukluğun yok oluşu fikrinden yola çıkarak oluşturulan ölçüt listesine göre incelenmiştir.

İnceleme sonucu çocukluğun yok oluşu ölçüt listesiyle ilgili bulunan cümle örnekleri:

Tablo 3.
6. Sınıf Türkçe Dersi Kitabı Bulguları

Ölçüt Listesi Maddeleri	Özelliğın Bulunduğı Metin/ Metinler	Cümle Örnekleri / Açıklamalar
1. Parçalanmış Aile İçerisinde Olan Çocuk		
2. Anne, Baba veya İkisinden de Mahrum Büyüyen Çocuk	-Yıldız Yağmuru	“Annesi babası ölmüştü kızın başında bir kukuletası, sırtında yırtık bir elbisesi ve tüyleri yağmur yemiş bir paltosu vardı. Böyle bir kızın cebinde olsa olsa bir dilim ekmeğı olur ancak, avucunda sıkı sıkı tuttuğı birazcık bozuk parası olur”(Yıldız Yağmuru, s.138).
3. Kardeşsiz ya da Fazla Kardeşle Büyüyen Çocuk		
4. Büyükanne ve Büyükbaba ile Vakit Geçiremeyen Çocuk	-Nineme Ninni	“Ninem güzel, suç aynada Ninem gibi yok dünyada Yüzünün rengi ayvada Kokusu leylak ninemin”(Nineme Ninni, s.165).
5. Bakıcıyla Büyüyen Çocuk		
6. Ailesinin Yaptığı Sınırlamalara Maruz Kalan Çocuk	-Oyun	“Oysa ben evde birazcık hoplasam aşağıdan yukarıdan çeşitli sesler yansırdı: “Ayy, ev başımıza yıkılacak!” “Eyvahlar olsun, bütün camlar aşağıya inecek!””(Oyun, s.83). “Bense evde yalvara yalvara basma kâğıtlarından Dilfeza’ya yaptırdığım, sütnineme yorgan ipliğı taktırdığım şeytan

		uçurtmasıyla bahçede bir koşup zıpladım mı annem hemen pencereyi vurur, çığılığı basar: “Bırak elinden onu! Terleyip hasta olacaksın. Sofulardaki evde yaptıklarını biliyorsun ya!” Nereden de doktor, “Dikkat edin, koşup moşup terlemesin.” diye tembih etmiş. Aradan aylar geçti, hâlâ: “Terleme!”” (Oyun, s.84). “Ya o topaç? O bodur, fıldır fıldır dönen fırıldak. Kamçıyı alıp da karşısına geçtin mi? Dön babam dön. Ama rahat vakit yok ki... Terlisin olmaz! Ne yapalım? Eski kadınlar çocukları zorla başkaldırmaya zorlardı. “Canım sıkılıyor.” dedin mi ilk söz: “Gel, yanıma otur.” Ya da şunlar: “Gel, pencereden sokağı seyret.” “Haydi, Kara Annem sana masal söylesin!” “Sütningen bakkala gidiyor, birlikte git, gel.” “Bahçeye çık ama ağaca tırmanma, toprakla oynama yok.” Bir gün o dışarıdaki eğlencelerin yasaklanması, insanı kahkahalarla eğlendiren o oyunların özlemiyle kendimden geçerek: “Öf, patlayacağım!” diye bağırmıştım. Beni tuttukları gibi “Al sana öf! Al sana patlamak! Ölsen de gebersen de seni sokaklarda oynatmam!” diye beni sandık odasına tıkmasınlar mı?” (Oyun, s.84).
7. Hayal Kurma Yeteneği Azalan Çocuk	-Uçurtma -Kanatların Çocuklar -Çocuk ve Resim -Yaz Sinemaları	“Bak bana Ben senin ulaşmak istediğin Gökyüzüyüm Ben senin Kederinin bulutlara atılan Tohumlarıyım Yağmur yağmur sana yağın Tut beni arkadaşım İki elinle tut Sıkıca tut Ya da bırak istersen Bırak ve gel sen de uç benim gibi Uç göklere sonsuzca İyi ama O zaman seni kim tutar” (Uçurtma,s.75). “Bir zamanlar, Kuşlar vardı gökyüzünde, Yıldızlara oyun taşıyan. Çocuklar vardı, Kuş zamanlı saatlerde, Baharları yaşayan...

		Bir tebessümdü uzanan yarınlar, Aydede'nin bahçesine girilirdi her gece, Aynı masalda buluşulur, Aynı sofrayı paylaşırdı, Devle cüce..."(Kanatlanın Çocuklar, s.91). "Ah çocuk, canım çocuk, Gel şu dünyayı kirli libasından soy! Düşleri nakışlı çocuk, elleri hünerli çocuk, Resminin bir yerine beni de koy..." (Çock ve Resim, s.214) İşte o zaman, arkama iyice yaslanır, birazdan başlayacak yolculuğa kendimi hazırlardım. Perdeye düşen ilk görüntüler, bilmediğim dünyalara doğru alıp götürürdü beni. Öyle bir yolculuktu ki bu, ne evimiz kalırdı aklımda ne sokağımız ne de komşular, tanıdıklar. Onlar eriyip benden uzaklaşırken her şeyin değişmeye başladığını duyardım. Koşan atlarla, atılan kurşunlarla benim de soluğum kesilirdi. Yumruklardan korunmaya çalışır, bileklerime bağlanan ipleri sökmek için uğraşırdım. Bahçe sinemalarında perdeyle sınırlı değildi görüntüler. Her şey yansırda perdeye; ama orada kalmaz, yaz gecesinin yıldızlı göğüne doğru taşardı. Atlılar, perdeden çıkıp gök boşluğuna karışarlardı. Seken kurşunlar, göz kırpan yıldızlara doğru uzaklaşırdı. Buna karşılık, boşlukta kayan bir yıldız, perdedeki serüvenin içine süzülürdü. Öyle sanıyorum ki bahçe sinemalarında film seyredersek özlemler daha derin, yolculuklar daha heyecanlı, serüvenler daha doyumsuz gelirdi bize. Bahçe sinemalarında ayrıca uyku da yer alırdı görüntülerin içinde. Belki ikinci film oynarken nasıl olduğunu anlamadan gözlerim zaman zaman kapanır, ama film göz kapaklarımın arkasında yeni görüntülerle sürerdi. Böylece başkalarının görmediği sahneler de girmiş olurdu filme. Yalnız benim gördüğüm, yaşadığım, tadına vardığım, belki de rol aldığım sahneler." (Yaz Sinemaları, s.222).
8. Destan, Masal, Ninni, Türkü vb. Türlerin Aktarımından Mahrum Kalan Çocuk	-Kanatlanın Çocuklar -Nineme Ninni	"Kuşlar, yine kuruyor gökyüzü sofrasını, Yıldızlar, yine çağırıyor uçurtmaları. Sakalını tarayan Aydede, Masal köşesine kurulmuş, Çocukları bekliyor..." (Kanatlanın Çocuklar, s.92). "Masal anlat bana masal, Hey dili şeker, dili bal Su alıyor artık sandal Yolu "emrihak" ninemin"(Nineme Ninni,

		s.165).
9. Akranlarıyla Vakit Geçiremeyen Çocuk	-Ceylana Yardım Edenler -İçimdeki Müzik	“Onlar böyle konuşurken kaplumbağa gelmiş. Ceylan onu görünce endişeye kapılmış ve kaplumbağaya şöyle demiş: — Sen buraya gelmekle iyi etmedin. Çünkü benim bağlarım çözüldükten sonra biz kolayca kaçabiliriz. Karga uçar, fare kaçır, ben de koşarım. Ama sen bu ağırlığınla nasıl hareket edeceksin? Kaplumbağa cevap vermiş: — Ben, dostluğun gereğini yerine getirmekle görevliyim. Senin için kendimi tehlikeye atmadan çekinmem! Dostluk, kolay kazanılmaz. Sen burada acı çekerken ben keyfime bakamazdım. Dost vefalı olur. Senin acına ortak olmak için buraya geldim”(Ceylana Yardım Edenler, s.113). “Unutmayalım ki dünyada en büyük servet, gerçek dostlar kazanmaktır. En büyük zenginlik ise iyiliksever olmak ve her fırsatta iyilik yapmaktır.” (Ceylana Yardım Edenler, s.113). “Beş yaşında ilkokula başlayan Melody, beşinci sınıftayken kaynaştırma sınıfına geçer. Burada Rose (Roz) adında bir arkadaşı olur. Melody’nin hayatta en çok istediği şey konuşmaktır. Yeni arkadaşlarıyla özellikle Rose ile sağlıklı ve hızlı iletişim kurmayı çok istemektedir. Konuşma tahtası bu ihtiyacını karşılayamamaktadır” (İçimdeki Müzik, s.202).
10. İletişim Kurma Becerisi Azalan Çocuk		
11. Kendi Oyunlarını Oluşturamayıp Kalıp Oyunlara Sıkışan Çocuk	-Oyun -Oyuncak	“Ben yaşta, benden büyük üç dört, kimi zaman beş altı çocuk, türlü türlü oyunlar oynarlardı. Bakardım “birdirbir” deyip koşu koşa gelerek orta yerde iki büküm duran bir çocuğun sırtına eliyle basar basmaz bacaklarını kaldırıp atlıyorlar”(Oyun, s.83). “Görür de merak etmez olur muyum? Ya birbirinin omuzuna binmiş, halka şeklinde sıralanmış birtakım çocuklar. Ortada bir söz: “Pişti... Pişti!” derken omuzdan atlayan atlayana. Kaçan kaçana. Biri elindeki topu fırlatıyor. “Haydi, ebesin!” diyorlar. Yine omuzlara biniyorlar. Anlıyorum, bu bir oyun. Ama ne? Hele üçü dördü arka arkaya durmuşlar, ortadan birer birer koşup gelerek arkalarına biniyorlar. Sırtakilerden en öndekinin bir eli havada. Ama ya apaçık ya da bir iki parmağı bükük olduğu şekilde:

		“Zenbili büküm, zenabüküm, hani bu eşeğin semeri?” Ardından gene bir söz: “Çatal matal kaç çatal?” Altındakinden bir ses: “Üç çatal.” “Bilemedin, kaldır vur.” Sırttakilerin hepsi birden yumruklarıyla: “Güm!” İnsan bunları görür de sormaz olur mu? Yalnız bunlar olsa neyse... Dahası var. Gözler havada, ellerde yumaklar. Göklere baş vura vura yükselen, kuyruk ata ata tepe aşağı gelirken yeniden havalanarak hızla hızla doğrulup böbürlene böbürlene bulutlara karışan dört köşeli, beşli, altılı uçurtmalara ne diyeceksiniz? Bunlar hem göz hem gönül alır. Akıl koymaya başta.”(Oyun, s.83-84). “Ülkemizde yaşı elliyi aşan çoğu kişi oyuncak için şöyle der: “Biz eskiden oyuncaklarımızı kendimiz yapardık.” Bu sözde hem bir öz güven hem de günümüz “oyuncak dünyası”na bir tepki var. Gerçekten de öyleydi. Kendi çocukluğumu düşünüyorum. Yahu en basiti oynayacak “top” bulamazdık. O yıllarda yere değdi mi fena hâlde zıplayan lastik toplar vardı ve bilhassa onlarla futbol oynamak bayağı hüner isterdi. O topa verecek para bulamaz, paçavraları sıkıca yuvarlayarak İngiliz sicimi ile sarar, böyle bir top ile saatlerce oynardık. Bir arkadaşımız çok marifetli idi. Telden taksiler, arabalar, hatta vinç dahi yapardı. Biz bu arabaları gazoz kapakları, renkli el işi kâğıtları ile kaplar, ayakta sürece kadar uzun direksiyonu ile ağızımızı korna yaparak yarışırırdık. Esas yarış, çember çevirmekte olurdu. Bitpazarından alınan türlü ebatlarda çember (...) sürece kalın bir tel ile sahaya çıkar, start verilince ileri atılırdık. Her çemberden çıkan o ince cızırtı âdeta bir orkestra yaratır, tozlu yolda ardımızda jet uçağının dumanı gibi bir iz bırakarak tabana kuvvet koşardık.” (Oyuncak, s.101). “Mutfak eşyaları, kürek sapı, yayık vesaire yapan, aza kanaat eden fakir ve ihtiyar marangozlar (...) çocuklar için basit tek tekerli arabalar, sallanan atlar, yeni yürümeye başlayan çocuklara üç tekerli çıyırklar falan yapardı. Kızlar kendi bebeklerini bir haç misali birbirine çivilenen çubuk üzerine kumaş parçaları uydurarak bir yuvarlak torba dikip içini doldurduktan sonra ona kaş, göz yapıp, baş şekline sokup, bu sopalardan uzun
--	--	---

		olanının ucuna geçirip, ardından bir de başörtüsü bağlayarak imal ederlerdi. Evcilik oynarken bezden, kiremitten, tahtadan evler (yani eve benzer şekiller) yaparak birbirlerine misafirlığe gidip çamurdan imal edip kuruttukları bardaklarda, fincanlarda çay kahve ikramında bulunurlardı” (Oyuncak, s.101). “Siz siz olun, tahta oyuncaktan, bez bebekten şaşmayın. Bırakın çocuklarınız kendi oyuncaklarını kendileri yapsın. Gücünüz yeter, sözünüz geçerse. Televizyon nesli bunlar, zor çocuklar”(Oyuncak, s.101).
12. Eğitim Alma Hakkını Kullanamayan Çocuk	- Vatan Sevgisini İçten Duyanlar	“Olmak istiyorsan dünyada mesut Hakka halka yarayacak bir iş tut Çalıştır oğlunu kızını okut İnsan olmak için okumak gerek” (Vatan Sevgisini İçten Duyanlar, s.266).
13. Çalışan Çocuk		
14. Maddi Sorunlar İçinde Yaşayan Çocuk	-Yaz Sinemaları	“Evlerimiz dardı, ailelerimizin geliri ise sınırlı. Geceleri konukluk için komşulara gitmenin dışında, bu darlığı ve sınırlılığını aştığımız tek yer, yaz boyunca film oynatan bahçelerdi. O yüzden, haftada birkaç kez filmler değişir, haftada birkaç kez sinema heyecanı daha akşam olmadan başlardı” (Yaz Sinemaları, s.219).
15. Başarı Yarışı İçinde Kalan Çocuk		
16. İzlediği ve Duyduğu İle Yetinip Okumak ve Araştırma İsteği Olmayan Çocuk		
17. Sorumluluklar Altında Ezilen ya da Hiç Sorumluluk Almayan Çocuk	-Yaz Sinemaları	“Bir yandan çabucak yenecek akşam yemeğinin hazırlığına başlanırdı. Çocuklar başka akşamlarda gönülsüzce üstlendikleri görevleri bu kez coşkuyla yerine getirirlerdi. Yemişleri yıkamak, tabak çanağı taşıyıp sofrayı kurmak gibi. Bir yandan da, sevinçli haberi komşu çocuklarına ulaştırmak için fırsat kollanırdı.” (Yaz Sinemaları, s.221).
18. Yetişkin Davranışı Beklenen Çocuk		
19. Ahlak ve Erdem Kavramlarının Bilincinde Olamayan Çocuk	- Tartışarak... Gerçeğe Doğru -Kediyle Kaplan -Sevgiyle	“Doğa kirlendikçe insani yanlarımız da kirleniyor. İnsanlar daha hoşgörüsüz, daha anlayışsız, daha sabırsız olmaya başladılar” (Tartışarak... Gerçeğe Doğru, s.18). “Kaplan yine göz kırptı dayısına, yani kediye. Sonra da gücünü kuvvetini iyice belli etmek için pençelerini oduncunun kestiği ağaç kökündeki yarığa daldırdı. Oduncu, yarıktaki kamayı çekiverdi. Kaplanın pençeleri kapanan yarıktaki kası kalı” (Kediyle Kaplan, s.36). “Sevgiyle bakmalı dünyaya, saygıyla Yediğin ekmeğe, içtiğin suya

	-İyilik Üzerine -Ceylana Yardım Edenler -Yıldız Yağmuru -Vatan Sevgisini İçten Duyanlar -Seyfi Dede	Eşe, çocuğa, konu komşuya Sevgiyle bakmalı, saygıyla Saygıyla başlamalı her işe, sevgiyle Ağaç diktiğinde, ekin biçtiğinde Masa başında, ocak önünde Saygıyla başlamalı, sevgiyle Sevgiyle dolmalı insan, saygıyla Türkü söylediğinde, saz çaldığında Güldüğünde, oynadığında Çiçek kokladığında Dost kucakladığında Sevgiyle dolmalı, saygıyla” (Sevgiyle, s.110). “İnsanları hayvanlardan ayıran birçok nitelikten birinin, iyilik etme olduğunu sanıyorum”(İyilik Üzerine, s.123). “İnsanlar öyle mi ya? Kimi zaman bize zahmet verse de sıkıntı çekmemize neden olsa da genellikle iyilik etmekten zevk duyarız. Bir yoksulu, bir aç doyurmak, çaresiz kalan birini derdinden kurtaracak bir girişimde bulunmuş olmak bize zevkten çok mutluluk ve huzur verir. Çoğunlukla, onun teşekkürlerini belirtmesi de bizi eziklik ve utanma duygusuna götürür. Ama elbette dünyada yalnız kendisini düşünen, başkalarıyla ilgilenmeyen insanlar da vardır ki onların günün birinde yapayalnız kaldıkları da çok görülen olaylardır”(İyilik Üzerine, s.123). “Vefalı dostumuz kaplumbağanın başına bir kötülük gelmesinden korkuyorum. Oysa o, dostluk kurarken hiçbir çıkar gözetmedi. Dostlarının her zaman yanında oldu. Onlar için gerektiğinde hayatını tehlikeye attı” (Ceylana Yardım Edenler, s.133). “Unutmayalım ki dünyada en büyük servet, gerçek dostlar kazanmaktır. En büyük zenginlik ise iyiliksever olmak ve her fırsatta iyilik yapmaktır.” (Ceylana Yardım Edenler, s.113). “Sonra küçük bir çocuğa giydirdi paltosunu, gömleğini kendi boyunda bir kıza armağan etti, hava kararmıştı nasıl olsa, kimseler göremezdi kendisini. Ama o bir kedi yavrusunu gördü; soğuktan sesi bile donmuştu kedinin, bıyıklarında buz tutmuştu miyavlaması. Dergiciler görseydi, kış resmi olarak dağları değil, onun resmini koyarlardı
--	--	---

		dergi kapaklarına. Başından çıkardığı kukuletaya sardı kediyi” (Yıldız Yağmuru, s.139). “Vatan sevgisini içten duyanlar Sıtk ile çalışır benimseyerek Milletine ulusuna uyanlar Demez neme lâzım neyime gerek” (Vatan Sevgisini İçten Duyanlar, s.266). “Ondan bundan konuşuyoruz. O, hem konuşuyor hem de dikkatle işini yapıyor. Onu izlerken içim burkuluyor. Çok yaşlı. Ellerinin titremesi iş yapmasını engellemiyor ama beni mahvediyor. Üzülüyorum. — Bitti mi? Gözlüğünü kaşlarına doğru kaldırıp dikkatle inceliyor. Yüzünü ekşitiyor. — Hayır. Diktiği ayakkabıyı sökecek. — Dede dur! Niye söküyorsun? Ayakkabının tabanını bana döndürüyor. — Bak, şurası düzgün dikilmemiş. Biraz içeri kaymışım. Eee gözlerim de gözlüklerim de eskidi artık. Gösterdiği yer bir santim bile değil. Dikiş azıcık kaysa ne olur ki? — Dede bir şey olmaz. Hadi ver de ben gideyim artık. Hiç düşünmeden, tereddüt etmeden dikişleri kesiyor. Yeniden yapacak! Titreyen elleriyle, fersiz gözleriyle herkesten daha iyi yaptığına inandığım dikişleri, kendisi için kesiyor. İçine sinmezmiş! Verilen işin kolayına kaçıyorum. Seyfi Dede bu yaşta en zorunu deniyor. Bıkmadan, çekinmeden, düşünmeden... Titreyen elleriyle! Yaşlı vücuduyla! — Al bakalım ayakkabımı. Pırıl pırıl olmuş. İkisi de eskisinden yeni görünüyor. Eminim çok da sağlamdır. Ayakkabılarımı uzattığı elini kapıp öpüyorum. — Dur, deli çocuk, dur! Ellerim çok kirli! Gözlerime bakıyor. Söz söylemek gereksiz. Beni anlıyor, bunu hissediyorum. Yine de söyleyeceğim: — Dede, ben de senin gibi olacağım! İşim ne olursa olsun. Çöpçü olursam sokağım dünyanın en temiz sokağı olacak, memur olursam her işimi zamanında ve herkesten iyi yapacağım. Kimseyi kandırmayacağım! Gülümsüyor. Sıcacık gülümsüyor.” (Seyfi Dede, s.270).
20. Doğa ve Hayvanlarla Buluşması Sınırlı Kalan Çocuk	- Meşeler	“Bozkır tepelerinden yüzlerce yıldan beri kovulamayan, kökü kurutulamayan meşeye gene de saygı duymamız gerekir. Onun

	- Tartışarak... Gerçeğe Doğru - Deniz Hasreti - Kuşların Çektiği Kağı	yerinde başka tür bir bitki olsaydı çoktan yok olup gider, ne izi ne tozu kalırdı” (Meşeler, s.10). “İnsanlardan kendisini koruyabilen bu kuş uçmaz kervan geçmez köşede, bundan otuz kırk yıl önceleri gökyüzüne ser çekmiş ulu meşeler vardı. Yarık yarık olmuş, kardamış, boşalmış, gövdelerinin içinden mandalar kolaylıkla geçerdi. Yer yer kurumuş, yer yer gür yapraklı dallarıyla geçmişten bugüne kalmış birer soylu anıtlar. Şimdi bunlardan hiçbir iz kalmamıştır. Komşu köylüler nasıl indilerse, nasıl çıkardılarsa kesip yok ettiler” (Meşeler, s.10). “Ağaç der geçeriz, önemsemeyiz ama kimi zaman bir ağaç, aileden bir yakınımız gibi ince sevgi bağlarıyla bizi kendine bağlar. Onun kuruması, hastalanması, kesilmesi bizi yürekten yaralar” (Meşeler, s.10). “Koca meşe, o ağaçsız tepelerin, tarlaların bir simgesi gibiydi. Bir yer tanımlanırken “meşenin önü, meşenin ardı, meşenin altı, meşenin üstü” denirdi. Köye yakın olduğu için yaz ve sonbahar günlerinde çocuklar onun altında, gölgesinde oynarlardı. O yaşayan, soluk alan, toplumsal olaylara karışan canlı bir şahsiyetti. Kimi zaman ak saçlı birkaç erkeğin onun gölgesine sığındıkları, eski askerlik, savaş ve esirlik günlerini, orada, onun serin gölgesinde yeniden yaşadıkları görülürdü. Delikanlılar kız yüzünden ya da başka bir nedenle birbirleriyle kavga etmeye karar verdiklerinde “Erkeksen meşenin dibine gidelim.” derlerdi” (Meşeler, s.10). “O gün Ismayıl sabahtan akşama kadar meşeyi parçaladı. Ertesi gün de eşekle avluya taşıdı. Bütün kardeşlerim odun taşımakta, dizmekte güle oynaya ona yardım ettikleri hâlde ben elimi bile sürmedim. Bir kıyıda oturdum, somurtarak onları seyrettim” (Meşeler, s.10). “Bakın çocuklar, bir şairimizin dediği gibi, insanlar yaşadıkları yere benzerler. Çok doğru geliyor bana bu. İnsan, yaşadığı coğrafya parçasından etkileniyor. Siz de bilirsiniz ki insanlığın tarihi, doğa tarihinin bir parçasıdır. Ama doğa, böyle bilinçsizce katledildikçe ben, insanlığın sonunu hiç de iyi görmüyorum. Bakın, apartmanlar yapacağınız diyerek ağaçlar kesiliyor, ormanlar yok ediliyor” (Tartışarak... Gerçeğe Doğru, s.18).
--	--	---

		“Bence insanlığın kurtuluşu, doğaya dönmektir.” dedi. “Sanayileşme adına, kentleşme, kalkınma, gelişme adına yapılanlar insanlığı daha gerilere götürmektedir.” (Tartışarak... Gerçeğe Doğru, s.18). “Teknolojik ve sanayileşme alanındaki gelişmişlik, yaşamın diğer alanında da gelişmişlikle koşut giderse buna uygarlık diyebiliriz. Ama yeşil alanları yok ederek oralara fabrikalar kurmak, sanayide ilerlemek olsa bile uygar olmak değildir.” (Tartışarak... Gerçeğe Doğru, s.19). “Evet, doğal zenginliklerimize sahip çıkacağız. Evet, sanayi ve teknoloji alanında ilerleyeceğiz. Biçimsel olarak baktığımızda ikisi bir arada olmuyor. Ama hayır, olabiliyor. Dünyada bunun örnekleri çok. Örneğin, ben bir süre Almanya’da kaldığım için biliyorum. Almanya, hem sanayi alanında gelişmiş bir ülkedir hem de topraklarının tamamı ormanlarla, yeşil alanlarla kaplıdır. Kentleşme dersiniz, o da ileri bir düzeydedir. Zaten bu gerçeği hepiniz biliyorsunuz. Ama Almanya ve onun gibi gelişmiş ülkelerde bir ağacın küçücük bir dalını bile koparamazsınız. Kentleri tertemizdir. Çok geniş parkları, bakımlı ormanları vardır. Öte yandan, çok gelişmiş sanayi dalları vardır. İşte istediğimiz bu: Akıllı bir biçimde gelişmek. Oysa şimdi bizde gördüğüm, tam bir bilinçsizlik! Bizde doğa talan ediliyor. Türkiye giderek çölleşiyor. Tabii bunun adı uygarlık değildir” (Tartışarak... Gerçeğe Doğru, s.19). “Bir gün nehirler gibi çağlayarak derinden/ Dağlardan, ormanlardan sana akacak mıyım?/ Ey deniz, şöyle bir gün sana bakacak mıyım,/ Elma bahçelerinden, fındık bahçelerinden?” (Deniz Hasreti, s.32). “Tekin’e kuşsever derlerdi Daha dört yaşından beri Kuşlarla uyanırdı hep Kuşlarla ekmeğini yerdi kuşlarla dolaşırdı hep Kuşlarla uyurdu hep Evde değil kuşların yanındaydı yeri. Omuzlarına başına ellerine konarlardı gece gündüz Ondan hiç ürkmezdi kuşlar. Köyün görmüş geçirmişleri Konuşurlardı kendi aralarında Bakışları dalarken, Bu çocuğun içinde bir kuş var” (Kuşların
--	--	---

		Çektiği Kağıt, s.42).
21. Şehir Planlamasında Unutulan Çocuk	- Tartışarak... Gerçeğe Doğru	“Size garip gelecek ama inanın, öğretmenimizin bu sözlerinden sonra ben, çevremizdeki betonlaşmaya daha bir nefretle bakmaya başladım. Sanki, dikilen her bina, yaşamımıza son verecek bir bombanın fitilini ateşlemek gibi gelmeye başladı bana” (Tartışarak... Gerçeğe Doğru, s.18).
22. Mahalle Kültürünün Site Kültürüne Dönüşmesi ile Karşılaşan Çocuk	-Yaz Sinemaları	“Çığırktan sokaktan ayrılınca duyurusu yapılan filmler üstüne konuşmalar gidip gelirdi. Pencereden pencereye seslenen ya da sokak kapıları önünde toplanan komşular arasında. İlk konuşmalarla kabarmaya başladılar heyecan”(Yaz Sinemaları, s.220). “Evlerimizin önüne geldikçe birer ikişer ayrılırdık birbirimizden. En sona kalanlar da evlerine girince sokak gecenin sessizliğine gömülürdü. Evler ne denli dar ve sıcak, bizler ne denli yorgun ve uykusuz olursak olalım, bilirdik ki hem yarın yine bir araya geldiğimizde konuşmalar kaldığı yerden sürecekti hem de birkaç gün sonra yeni filmler için o tören yeniden başlayacak” (Yaz Sinemaları, s.223).
23. Televizyon, Tablet, İnternet vb. Teknolojik Gelişmelerin Hayatının Merkezinde Olan Çocuk	- Kanatların Çocukları -Oyuncak	“Ansızın, tuşları geldi medeniyetin, Kuşlar gitti... Üstüne üstüne çocukların, Oyunlar geldi. Oyunlar ki yıldız savaşları, kanlar, kılıçlar... Şehzadenin beyaz atı matlaştı; Peri kızı dondu kaldı ekranda! Minicik ellerde minicik tuşlar, Can evinden vurdu uykuları. Köşeli hayaller yerleşti, Köşeli dünyalara. İnternet ağında boğuldu rüyalar”(Kanatların Çocukları, s.91-92). “Etrafı Çin malları kapladı. Yerli oyuncak sanayisi neredeyse battı. Televizyonun icadı ile radyonun pabucu dama atıldı. İnternet, müzik dünyasını yerle bir etti, İMÇ’deki dükkânlar bir bir kapandı, kaset zaten unutulmuştu, CD de hâpı yuttu. Şimdi tablet bilgisayarlar ve oyuncak konsolları var. Elektronik sınır tanımaz bir hız kazandı. Dünyanın en büyük oyuncak firmaları bu elektronik oyuncaklar karşısında zarar etmeye başladılar. Yakında onlar da ya bu alana geçer ya da dükkânın kapısına kilit asarlar. Üstelik bu elektronik oyuncaklar çocukları olduğu kadar büyükleri de etkiliyor. Bir baba oğluyla bu oyuncakları saatlerce oynayabiliyor” (Oyuncak, s.101).

24. Artan Hastalıklara Maruz Kalan Çocuk	-Oyuncak	“Dünya bir kararda durmuyor. Teknoloji ve sanayi her geçen gün yenilikler buluyor, imal ediyor, pazarlıyor. Biz de bu pazara dâhil olduk. Naylon ve plastiğin devreye girmesi ile oyuncak dünyası çeşitlendi. Bez bebeğin yerini naylon bebek aldı(Şimdi yeniden bez oyuncaklara, tahtaya dönüş var ama bu bir endişe yüzünden. Naylon, hastalık sebebi.)” (Oyuncak, s.101).
25. Pornografi ve Şiddetle Tanışan Çocuk	-Kurtla Köpek -Seyfi Dede	“Kurt sordu: -“Peki, işim ne olacak?” — “Hiç! dedi köpek, sadece adam kovalamak. Vazifeniz yabancılara şiddet, Evdekilere hürmet göstermekten ibaret.” (Kurtla Köpek, s.251) “Babam çok kızacak. Kim bilir yine geçen defaki gibi bağırarak ve “Maaşımın yarısı ayakkabınıza gidiyor! Bıktım artık!” diyecek. Bağırır, ama sever bizi. Ağabeyim de ben de pek çok hata yapıyoruz.(...) Bazen dışarı çıkma yasağı koyar, bazen harçlıklarımızı keser... En çok üzüldüğümüz meyve ve tatlı yasağı. Annemin gizlice vermesini önlüyor artık” (Seyfi Dede, s.270).
26. Dini Baskılara Maruz Kalan Çocuk		
27. Zorla Evlendirilen Çocuk		
28. Savaş Gerçeği ile Tanışan Çocuk	-Kuşların Çektiği Kağı -Çanakkale -Anadolu İmeces -Baba -Forsa -Nineme Ninni	“Yine bir gün anası doldurmuştu kağınsını Top mermileriyle, sara sara, ip ip. Tekin ardında ha demişti güneş doğar doğmaz Ağaran yollara düşmüştü, Alnına Göklerin ilk mavisini geçirip”(Kuşların Çektiği Kağı, s.42). “Nice tüysüz yiğitler yılmadı cenk devinden, Koştı senin koynuna çıkar çıkmaz evinden. Sen onların açtığı bayrağın alevinden, Kaç bayrağın tutuşup yere düştüğü yersin! Toprağından fazladır sende yatan adamlar, Irmağın kanla çağlar, yağmurun kanlı damlar, O cenkte armağandır sana kızıl akşamlar, Sen silâhın inanla son doğuştuğu yersin!” (Çanakkale, s.51). “Ordu, ulusun ordusu idi ve şimdi ulus, bir ordu idi. İşte Ulusal Kurtuluş ordusu bu idi ve bu savaşın adı Ulusal Kurtuluş Savaşı idi.

	-Öğretmenimin Mektubu -Buldum...Buldum... -Vatan Sevgisini İçten Duyanlar -Seyfi Dede	Ulusun bütün insanları, kadın erkek, çoluk çocuk, yaşlı genç, yalnız düşman karşısında olanlar değil, yani savaşçı askerler değil, “Köyde, evinde, tarlasında bulunan herkes, silahla vuruşan savaşçı gibi kendini görevli bilerek bütün varlığını savaşa verecektir”(Anadolu İmecesı, s.59). “Askerlerim! Arkadaşlarımızın bir kısmı şehitlik katına erişti, bir kısmı da ağır yaralı. Şu anda düşman kuvvetleri ile sarılmış durumdayız, Cephamız yok. Fakat Tanrı’ya şükür ki süngülerimiz var, biz varız. Vatana adanacak canımız sağ ve sıhhatte!”(Baba,s.64). “Kara Memiş, birçok savaşa ve sefere katılmış ünlü bir Türk kaptanıyken otuz yaşında Malta korsanlarına esir olmuştur. Yirmi sene kadırgalarda forsa (gemilerde kürek çeken esir) olarak çalıştırılmıştır. Elli yaşına gelince korsanlar onu “Artık işe yaramaz!” deyip bir adada köle olarak satmışlardır” (Forsa, s.153). “– Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan, al bayrağın dalgalandığı yer değil midir?” (Forsa, s.161). “Seferberliğin sunası Solmuş saçının kınası Ninem üç şehit anası Alnı kardan ak ninemin Kim dayanır, o dayanmış Bağrına taş basıp yanmış Gene Yemen’i mi anmış Gözleri ıslak ninemin”(Nineme Ninni, s.165). “Sütçü İmam derler bir Maraşlı yiğit, Kurtuluş Savaşı’mızın ilk kurşununu attığında Akşehir’de yatan Nasrettin Hoca dedemi düşün! Kim bilir neler söylemek istemiştir cepheye koşanlara”(Öğretmenimin Mektubu, s.171). “Düş Robotu — Çok doğru. İşte çağının önemli buluşçusu Arşimet’in yasası. Biliyor musun İpek; Siraküza, Romalılar tarafından kuşatıldığında Arşimet her şeyden uzak, yere çizdiği bir daire ile uğraşıyordu. Roma Kumandanı Marcellus (Marselus), Arşimet’in korunmasını emretmişti ama Arşimet’in yanına gelen askerin bundan haberi yoktu. Arşimet, askere “Dairemi bozma!” demişti. Asker hiç tanımadığı Arşimet’i öldürmeden hemen önce. İpek — Yazık. Arşimet’i çok sevdim”
--	---	--

		(Buldum...Buldum..., s.194). “Her ferdin hakkı var bizimdir vatan Babamız dedemiz döktüler al kan Hudut boylarında can verip yatan Saygiyle anarız şehit diyerek” (Vatan Sevgisini İçten Duyanlar, s.266). “Seyfi Dede, mahallemizin en yaşlı insanı. Ayakkabı tamircisi. Seksen doksan yaşlarında. On üç on dört yaşlarındayken savaşa katılmış, yaralanmış. Kendisine “İstiklal Madalyası” vermişler. Dükkânında, yanı başında asılı duruyor. Ceketine takıyor. Devletin diğerlerine bağladığı maaşı da almıyor. “Ayıp!”mış. “İnsan vatani için çarpışmak zorunda değil mi?”ymiş” (Seyfi Dede, s.270)
29. Zorunlu Göçle Tanışan Çocuk		
30. Açlık, Ölüm, Ayrılık Duygularıyla Tanışan Çocuk	-Baba -Yıldız Yağmuru -Forsa -Zaman Makinesi	“Baba yüzbaşının cansız vücudu ise şimdi yarın dibinde yatmakta, buraya düşman ateşinin ışığı ulaşamıyor, sesi ise uzaklarda kalmış. İlk karanlıkta huzur, babanın yüzünde bir tebessüm var! Askerlerinden bazıları adını hatırlamayacaklardı belki fakat bir babaları vardı, onlar için kendi canından geçmişti...” (Baba,s.64). “Annesi babası ölmüştü kızın başında bir kukuletaşı, sırtında yırtık bir elbisesi ve tüyleri yağmur yemiş bir paltosu vardı. Böyle bir kızın cebinde olsa olsa bir dilim ekmeği olur ancak, avucunda sıkı sıkı tuttuğu birazcık bozuk parası olur”(Yıldız Yağmuru, s.138). “Bunları düşünürken yaşlı bir adam çıktı karşısına: “Param yok, karnım aç,” dedi, “bana para ver biraz, sen küçük bir çocuksun, nasılsa doyururlar seni.” Serbest Okuma Metni Hiç düşünmedi bile kız, bütün parasını ihtiyara uzattı”(Yıldız Yağmuru, s.138). “Bir kadın belirdi yanı başında; “Güzel çocuk,” dedi, “yiyecek bir şey var mı cebinde? Ağzıma üç gündür lokma koymadım, kime başvurduysam geri çevirdi beni.” Kız onun sözünü kesti. Bir dilim ekmeği vardı ya,

		onu yesin zavallı kadın, kendisi bir şey yemeyeli iki gün olmuştu daha”(Yıldız Yağmuru, s.138). “Adada on sene çiftçi efendisinin yanında karın tokluğuna çalışan Kara Memiş’in bütün ümidi memleketine, Edremit’e, karısına ve şimdi kırk beş yaşında olan oğlu Turgut’a kavuşmaktır. Altmış yaşını geçtikten sonra efendisi onu azat eder. Bir bağın içindeki kulübede tek başına yaşayan Kara Memiş, ara sıra kasabaya iner. Burada ihtiyarlığına acıyanların verdiği yiyeceklerle hayatını devam ettirir” (Forsa, s.153). “Ses – Zaman geçmiş ve Sultan’ımızı bu üzüntü çok yıpratmıştı. Karagöz ile Hacivat’ın cezasından sonra orada bir hamam yaptırdı. Ama “Onlara bu haksızlığı nasıl yaptım?” diye kendini perişan ediyor, inşallah yakında iyileşir. Şeyh Küşteri gelmiş, Sultan’ı görecekmış!.. Şeyh Küşteri – (Gelir.) Sultan’ımızı böyle üzüntülü görmek bizi üzüyor, Sultan’ım! Sultan Orhan – Gel bakalım, âlimler, aydınlr piri Şeyh Küşteri! Şeyh Küşteri – Sultan’ım, artık onlar için üzülmeyiniz! Onlar da gelip geçici gölgelerdi, geldiler geçtiler. Bunda sizin ne suçunuz olsun!” (Zaman Makinesi, s.244).
--	--	---

4.2.6. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabına Yönelik Yorumlar

6. sınıf 2019-2020 eğitim-öğretim yılı için hazırlanan Türkçe ders kitabı incelendiğinde, ölçüt listesi için belirlenen 30 maddeden 19 tanesine yönelik örnek cümleler belirlenmiştir. İncelenen toplam 40 metinden 26’sında örnek cümlelere rastlanmıştır. Belirlenen bu cümlelerin bir kısmı yukarıdaki tabloda verilmiştir. Ölçüt listesinde belirlenen:

Parçalanmış Aileler, kardeşsiz ya da fazla kardeşle büyüyen çocuk, çalışan çocuk, bakıcı ile büyüyen çocuk, iletişim kurma becerisinin azalması, izlediği ile yetinip okuma ve araştırma isteğinin olmaması, başarı yarışı, küçük yaştaki çocuktan yetişkin davranışı beklentisi, dini baskılar, küçük yaşta evlilik ve zorunlu göç olarak belirlenen başlıklara yönelik örnek cümleler bulunamamıştır.

Belirlenen cümleler incelendiğinde verilen “Yıldız Yağmuru” adlı Ülkü TAMER’e ait serbest okuma metninde anne ve babadan mahrum büyüyen bir çocuk, figürü ile karşılaşılmaktadır. Başında kukuletası, sırtında yırtık bir elbise ve tüyleri yağmur yemiş bir palto ile tasvir edilen kız, ısınmaya çalışmaktadır. Burada hem anne ve babasız büyümenin getirdiği zorluklar görülmekle birlikte hem de bu duruma rağmen

umudunu yitirmemek fikri verilmektedir. Yardım etmenin yüceltildiği bu şiirde kız, donmak üzere olan bir kedi yavrusunu kukuletasına sarmakta, paltosunu küçük bir çocuğa ve gömleğini kendi boyunda bir kıza vermektedir. Tek yiyeceği olan bir dilim ekmeğini bir kadına verip bir şey yemeyeli iki gün olmasına rağmen karnının tok olduğunu söylemektedir. Burada açlık duygusunu en derinden yaşayan bir çocukla karşılaşmaktadır.

Büyükannesi ile vakit geçirebilen bir çocuğun ağzından kaleme alınan “Nineme Ninni” adlı şiirde, çocuk ninesinin dünyada eşi olmadığını anlatmaktadır. Ninesine olan sevgisini dile getirdiği bu şiirde ayrıca ondan masallar dinlediğini de belirtmektedir. Masalların ve aile büyükleri ile vakit geçirmenin anlatıldığı şiirde savaş gerçeği de vurgulanmaktadır. Ninenin üç şehit annesi olduğu, bağrına taş basıp gözleri yaşlı bu acıya dayandığı da belirtilmiştir. Burada savaş gerçeği ve ölümün ardından bıraktığı his de görülmektedir.

Ahmet RASİM’e ait olan “Oyun” adlı metinde ev ve okul arasında sıkışıp kalan bir çocuğun dilinden bu durumun zorluğu anlatılmaktadır. Oyun oynayan diğer çocukları uzaktan izlemek durumunda kalan ve dönemin oyunları hakkında da bilgi veren metinde oyunların oynanış şekilleri de anlatılmaktadır. Çocukların kendi oyunlarını oluşturdukları ve sosyalleşerek birlikte hareket ettikleri bu oyunlara katılamayan çocuk, ailesinin yaptığı kısıtlamalara maruz kalmaktadır. Oyunların özlemiyle evde vakit geçirmesi beklenen, yaşlılarından uzak kalan ve isteklerinin dile getirdiğinde cezalandırılıp odaya kapatılan bir çocuk figürü ile karşılaşmaktadır. Benzer bir durumu ve geçmişe özlemi dile getiren “Oyuncak” adlı dinleme/izleme metninde de geçmişte çocukların kendi oyunlarını oluşturduğu ve hatta kendi oyuncaklarını yaptığı anlatılmaktadır. Oluşturulan oyunların oynanış şekli ve imkânsızlıklardan da bahsedilmektedir. Geçmişte evdeki eşyalarla, dışardan edindikleri materyallerle oluşturdukları ya da ihtiyar marangozlardan aldıkları basit oyuncaklarla oynadıkları anlatılmaktadır. Yeni nesli televizyon nesli ve zor çocuklar olarak nitelemekte ancak çocukların kendi oyuncaklarını yapmaları gerektiği de vurgulanmaktadır. Elektronik oyuncakların sadece çocukları değil yetişkinleri de etkilediği ve bu şekilde saatlerini harcayabildikleri belirtilmekte, oyuncak firmalarının da zarar ettiği anlatılmaktadır. Bu durumun özellikle naylon oyuncakların hastalık sebebi olduğu da belirtilmekte artan hastalıkların çocukları etkileyeceği vurgulanmaktadır.

Teknoloji bağımlılığının anlatıldığı “Kanatların Çocuklar” adlı şiirde, tuşların hayata dahil olması ile birlikte oyunların değiştiği, hayal kurma becerisinin köreldiği ve daha köşeli hayallere dalındığı, internet ağında rüyaların boğulduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca masalların da bir zamanlar çocukların hayatında daha çok yer aldığı ve hâlâ çocukları beklediği belirtilmiştir. “Televizyonun sosyalleşme sürecinde birçok olumlu etkileri olduğu gibi, bağımlılık yaratan ve büyük çoğunluğu popüler kültür unsuru içeren yayınların çocuklar üzerinde oldukça olumsuz etkileri olduğu görülmektedir”

(Kaya ve Tuna, 2008:181). Verilen şiirde de hayal kurma yeteneğinin köreldiği, çocukların tablet, telefon, televizyon ya da internete bağlı bir hayata döndüğü ve halk edebiyatı ürünlerinden uzaklaştığı vurgulanmaktadır. “Uçurtma” adlı şiirde de benzer bir anlatıma rastlanmaktadır. Bu şiirde de uçurtma figürü üzerinden çocukların hayallerinin zenginliği anlatılmaktadır.

“Çocuk ve Resim” adlı şiirde, çocuğun dünyayı kirli kıyafetlerinden arındırabileceği ve onun düşlerinin nakışlı olduğu belirtilmektedir. Burada çocuğun resim yaparak hayal dünyasını yansıttığı ve dünyasını güzelleştirdiği vurgusu yapılmaktadır.

Sanat temasında bulunan “Yaz Sinemaları” adlı metinde, çocukluğundaki yaz sinemaları eğlencesini anlatan yazar, sinemaya gitmenin çocukluğundaki yerinden bahsetmektedir. Yazar, evlerinin dar ve ailelerinin gelirinin sınırlı olduğu ve konukluk için komşulara gittiklerini, bu sınırlı etkinliğin genişlemesini sinemayla sağladıklarını anlatmaktadır. Bu açıklama ile birlikte çocukken yaşadığı maddi sorunlar hissedilmektedir. Sinemaya gelen filmin tanıtımı yapıldıktan sonra, komşuların heyecanla kapı önlerinde toplanıp ya da pencerelerden birbirleriyle bu heyecanı paylaştığı belirtilmiştir. Burada mahalle kültürünün izleri görülmektedir. Ayrıca çocukların evde aldıkları sorumluluklar da belirtilmektedir. Çocuklar, başka akşamlar bu sorumlulukları gönülsüzce yaparken sinemaya gidilecek akşam, coşku ile yapmaktadır. Sofrayı kurmak gibi basit de olsa sorumluluk alabilen çocuk, örneği ile karşılaşılmaktadır. Film izlerken çocuğun bilmediği dünyalara gittiği ve hatta evini, komşularını, sokağını bile unuttuğu anlatılmaktadır. Film devam ederken uyuyakalıp rüyasında kendisine ait hayal dünyasında filmi görmesi de hayal dünyasını kaybetmediği hissi doğurmaktadır.

“Ceylana Yardım Edenler” adlı dinleme/izleme metni olarak verilen fabloda dostluk kuran kaplumbağa, ceylan, fare ve karga karakterleri ile karşılaşılmaktadır. Zor duruma düşen dostlarını kurtarmak amacıyla hayatlarını tehlikeye atan bu karakterler, vefalı olmak ve en büyük servetin dost kazanmak olduğu mesajını vurgulamaktadır. Dost edinmenin ve akranları ile vakit geçirmenin önemi metnin ana temasını oluşturmaktadır.

Dinleme/izleme metni olarak verilen “İçimdeki Müzik” kısaltılmış ve uzun bir başlangıç özeti ile karşımıza çıkmaktadır. Verilen bu metinde doğuştan beyin felçli olan ve konuşamayıp yürüyemeyen Melody adında on bir yaşında bir kız çocuğu anlatılmaktadır. Melody, ilk kez arkadaş edinmiş ancak onunla konuşamadığı ve iletişim kuramadığı için üzülmemektedir. Ailesi ona daha rahat iletişim kurabileceği bir cihaz temin etmiş ve ilk kez insanlarla iletişim kurabilmesi sağlanmıştır. Akranlarıyla vakit geçiremeyen bir kız çocuğu örneği verilen metinde aynı zamanda iletişim kurma becerisinin de önemi vurgulanmaktadır.

Aşık Veysel Şatıroğlu'na ait “Vatan Sevgisini İçten Duyanlar” adlı şiirde ahlaki değerler üzerinde durulmaktadır. Vatanını seven kişinin çok çalıştığı ve beni ilgilendirmez mantığı yerine duyarlı davranması gerekliliği belirtilmektedir. Ayrıca çocukların okutulması gerektiği, eğitim alma hakkının sağlanması ve insan olmak için okumak gerektiği şeklinde bir açıklama ile belirtilmiştir. Savaşta can verenlerin de anıldığı, şehitlerin dökülen kanlarından bahsedildiği şiirde savaş gerçeği de vurgulanmaktadır.

“Tartışarak...Gerçeğe Doğru” adlı hikâyede öğretmenin öğrencileriyle kurduğu bağın anlatılmasının ardından doğaya verilen zarar üzerine sınıfta yapılan bir tartışma örneği verilmektedir. İnsanların yaşadıkları yere benzedikleri açıklamasının ardından apartmanlar yapmak adına ağaçların kesilmesi, ormanların yok edilmesi ve şehir planlamasında yaşanan fazla betonlaşma durumundan bahsedilmektedir. İnsanların doğaya dönmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Uygarlık, kavramının sadece sanayileşme olmadığı fikri belirtilmekte ve çocukların bu konuda bilinçlenmesi istenmektedir. Ayrıca metinde ahlaki durumlar üzerinde de durulmaktadır. İnsanların doğa kirlendikçe sabırsız, anlayışsız ve hoşgöründen uzak olmaya başladığı da vurgulanmıştır.

Nazım Hikmet'e ait olan “Kediyle Kaplan” adlı serbest okuma metninde, kedi ile kaplanın akraba olduğu ve karşılaşmaları ile başlayan olaylar anlatılmaktadır. Kaplan, gücünden emin şekilde insanların çelimsizliğine şaşırmakta ve gücünü kanıtlamak istemektedir. Ancak kibrin sonunun iyi olmadığı mesajını veren metinde aslında insanın da kaplanı yardım isteyerek tuzağa düşürmesi de vurgulanmaktadır. Hem kibir hem de yalan kavramlarının olumsuz yönleri metinde hissettirilmektedir.

“Erdemler” temasının ilk metni olan “Sevgiyle” adlı şiir, saygı ve sevgi kavramlarının tüm hayatın içinde olması gerekliliğini vurgulamaktadır. Eşine, çocuğuna, komşuna, doğaya, dostuna, yenilen yemeğe ve içilen suya bile sevgi ve saygı ile yaklaşılması gerektiği anlatılmaktadır.

Doğan Aksan'a ait “İyilik Üzerine” adlı metinde hayvanlarla insanları ayıran en belirgin özelliğin paylaşmak ve iyilik olduğu inancı belirtilmektedir. Bu durumun insanlara mutluluk ve huzur verdiği belirtilmekle birlikte yalnızca kendisini düşünen insanların da olduğu ancak günün birinde yapayalnız kalacakları da anlatılmaktadır. Burada okuyucuya yalnız kalmak istemiyorlarsa, paylaşmayı ve iyilik yapmayı bilmeleri gerektiği hissi aktarılmaktadır.

“Meşeler” adlı metin “Doğa ve Evren” temasının ilk metni olarak çocuklarla buluşmaktadır. Verilen bu metinde öncelikle ağaçların öneminden bahsedilmekte, ardından bir meşe ağacıyla ilgili yaşanan bir olay anlatılmaktadır. Metinde ağaçların aslında aileden biri olduğu, bir yerin simgesi haline gelebildiği ve çok uzun yıllar yaşayabildiğinden bahsedilmektedir. Bir çocuğun meşe ağacıyla olan duygusal bağı ve meşenin kesilmesiyle yaşadığı üzüntü de belirtilmektedir.

“Deniz Hasreti” adlı dinleme/izleme metni olan şiirde şairin doğaya özellikle de denize olan özlemi anlatılmaktadır. Doğaya karışıp denize akmak, ona doyasıya bakmak fikri ile aslında okuyucunun da doğanın güzelliklerine dikkat etmesi sağlanmaktadır.

Fazıl Hüsni Dağlarca’ya ait olan “Kuşların Çektiği Kağı” adlı şiirde Kurtuluş Savaşı yıllarında Tekin adlı çocuğun annesi ile cepheye top mermisi taşıması anlatılmaktadır. Tekin’in dört yaşından beri kuşlarla dolaştığı ve hatta onlarla uyduğu belirtilmektedir. Doğa ve hayvanlarla kurduğu dostluktan örnekler veren şiir aynı zamanda savaş gerçeğini de yansıtmaktadır.

“Seyfi Dede” adlı dinleme/izleme metninde ayakkabısı yırtılan çocuk, önce eve oradan da ayakkabısını yaptırmak üzere “Seyfi Dede” adlı karakterin yanına gitmektedir. Çocuk, babasının kendisine çok kızacağından korkmakta geçmişte kendisine ve abisine bağırıldığını, harçlıklarını kestiğini, dışarı çıkmalarına izin vermediği ve meyve, tatlı yasağı koyduğunu anlatmaktadır. “Çocuğun yetişmesinde aile içi huzur, karşılıklı anlayış, sevgi ve saygı ortamı çok önemlidir. Aile yüz yüze, samimi, birincil ilişkilerle bireyler arasında sevgiyi artırır, nefreti azaltır, gerilimi yumuşatır, dayanışma oluşturur. Aile üyelerinin birbirini kollamalarını, karşılıklı sevgi ortamı oluşturarak huzurlu ve güvenli yaşamalarını sağlar”(Kır, 2011: 401). Annelerinin de gizlice yardım etmesini meyve ve tatlı vermesini engellemektedir. Burada görülen baskı ve şiddete rağmen bağırıldığı ancak sevdiği de eklenmiştir. Psikolojik şiddete uğrayan çocuk ayakkabılarını yapması için Seyfi Dede’nin yanına gitmektedir. Seyfi Dede, ilerleyen yaşına rağmen çalışmakta, henüz on üç yaşında savaşta bulunmuş ancak devletin bu nedenle verdiği maaşı almayan bir karakterdir. Çocuk yaşta savaş ile tanışan Seyfi Dede, şimdi de titreyen elleriyle çalışmaktadır. Bir işi yaparken en iyisini yapmak ve kimseyi kandırmamak gerektiği mesajı da metnin sonunda verilmektedir.

“Kurtla Köpek” adlı masalda aç kalmış bir kurt ir köpek ile karşılaşmaktadır. Bu karşılaşmanın ardından köpek kurda, kendisi gibi doyabileceği bir yer teklif etmiş ancak kurt bu durumun kendisine tasma takılması ve esaret altına girmek anlamına geldiğini fark edince oradan uzaklaşmasıyla bitmektedir. Burada köpek görev olarak yabancılara şiddet göstermek olduğunu belirtmektedir. Evdekilere hürmet gösterirken dışardakilere şiddet göstermek gerekliliği belirtilmiştir.

Faruk Nafiz Çamlıbel’e ait “Çanakkale” adlı şiirin dizelerinde nice tüysüz yiğitlerin toprak altında yattığı, altında yatan insanların Çanakkale’nin topraklarından fazla olduğu, evinden çıkar çıkmaz Çanakkale’nin koynuna düştüğü belirtilmektedir. Burada genç yaşta savaş ile tanışan ve hatta şehit olan çocuklardan bahsedilmektedir.

Ceyhun Atuf Kansu’ya ait “Anadolu İmecesı” adlı metin, kitapta kısaltılarak yer almaktadır. Metinde Kurtuluş Savaşı’nda kadın, erkek, yaşlı genç, çoluk çocuk bütün varlığıyla kendisini savaşa verdiği ifadesi yer almaktadır. Köyde, evinde bile

herkesin savaştan etkilendiği belirtilmekte, çocukların uzak ya da yakın da olsa bu durumun içinde yer aldığı anlatılmaktadır.

“Baba” adlı dinleme/izleme metninde Kurtuluş Savaşı yılları ve Büyük Taarruz anlatılmaktadır. Ümitsiz bir durumdayken atağa kalkan ve şehit olan askerlerin anlatıldığı metinde kendisinden büyük olan askerlerin bile “baba” dediği yüzbaşı savaşın ortasında ve ana karakteri olarak bulunmaktadır. Atağa kalkan askerlerin çoğunun şehit olmasıyla birlikte “oğullarım” dediği askerlerin yardımına koşan yüzbaşı da cansız vücuduyla yarın dibinde yatanların yanında yerini almıştır. Adını bile hatırlamayacaktı belki insanlar ancak o kendi canından vazgeçmişti, ifadesi de savaşın acımasızlığını, fedakarlığı ve ölüm duygusunun geride bıraktığı hissiyatı yansıtmaktadır.

Ömer Seyfettin’e ait “Forsa” adlı metin, karikatürize edilmiş şekilde kitapta yer almaktadır. Kara Memiş, çok fazla savaşa katılmış ancak Malta’da esir düşmüş bir kaptan olarak anlatılmaktadır. Esaretten kurtulmak yıllarca hayali olmuştur ve metin de bu hayalin gerçekleşmesine yardımcı olacak Türk gemilerinin gelişini anlatmaktadır. Esir olarak çalıştırıldığı yılların ardından yaşlanınca azat edilmiş, kendisine acıyan insanların verdiği yiyeceklerle hayatını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu metinde esaret, zorla çalıştırılma, savaş, şiddet ve açlık duygularının bir arada olduğu görülmektedir.

“Öğretmenimin Mektubu” adlı dinleme/izleme metninde Türkiye’nin güzellikleri ve değerleri anlatılmaktadır. Kurtuluş Savaşı’ndan da bahsedilen metinde Sütçü İmam’ın ilk kurşunu ateşlemesinin yer aldığı metinde cepheye koşan insanlara da yer verilmiştir.

“Buldum...Buldum...” adlı tiyatro eserinde, Arşimet’in hayatından söz edilmektedir. Sirakuza’nın Romalılar tarafından kuşatıldığı sırada hiç tanımadığı bir asker tarafından öldürüldüğü belirtilmektedir.

“Zaman Makinesi” adlı serbest okuma metninde Karagöz ve Hacivat karakteriyle birlikte bir perde oyunu yer almaktadır. Zaman makinesi ile geçmişe giden Karagöz ve Hacivat burada sultan tarafından cezalandırılmakta ve ardından onlara haksızlık yaptığı için üzülmektedir. Onların gelip geçici gölgeler olduğundan bahsedilmekte ve Şeyh Küşteri beyaz perdede onların hayat bulmasını sağlamaktadır. Burada verilen ceza çok net olmamakla birlikte bir yok oluş ve ölüm hissiyatı yaratmaktadır.

Belirlenen 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki 40 metinden 26 tanesinde ölçüt listesindeki maddelere yönelik örnek yapılar tespit edilmiştir. İncelenen metinler genel olarak çocukların ahlaki değerler, savaşların olumsuz etkileri, teknolojinin doğru kullanımı, geçmişteki komşuluk ilişkileri ve çevre kirliliğine karşı duyarlı olma konularında bilgilendirilmesi ve bir farkındalık oluşturulması açısından olumludur.

4.2.7. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinler ve Etkinlikler

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2019 Türkçe Öğretim Programına uygun olarak hazırlanmış olan 7. sınıf Türkçe ders kitabı 8 temadan oluşmaktadır. Bu temalar ve temalara ait metinler aşağıda listelenmiştir:

1. TEMA: ERDEMLER

- Karanfiller ve Domates Suyu
- Ninenin Kitabı
- Baba, Bana Bir Şiir Bul
- Akıllı Kız (Dinleme/İzleme Metni)
- Sol Ayağım (Serbest Okuma Metni)

2. TEMA: MİLLÎ MÜCADELE VE ATATÜRK

- Atatürk ve Anıları
- Koca Seyit
- Bir Mustafa Kemal Vardı
- Bayrağımızın Altında (Dinleme/İzleme Metni)
- Muhteşem Kut'ül Amâre Zaferi (Serbest Okuma Metni)

3. TEMA: DUYGULAR

- Meşe ile Saz
- Küçük Çocuk
- Yıkmak Kolay
- Sözcüklerin Gücü (Dinleme/İzleme Metni)
- Güler Yüz (Serbest Okuma Metni)

4. TEMA: MİLLÎ KÜLTÜRÜMÜZ

- İstiklal Marşı'nın Kabulü
- Büyük Mimar Koca Sinan
- Yurt Türküsü
- Anadolu Üstüne (Dinleme/İzleme Metni)
- Ankara (Serbest Okuma Metni)

5. TEMA: DOĞA VE EVREN

- Küçük Yunus
- Son Leylek
- Güz
- Dünya Kadar Plastik (Dinleme/İzleme Metni)
- Kır Çiçekleri (Serbest Okuma Metni)

6. TEMA: SANAT

- Anadolu Davulu
- Sazıma
- Karagöz ile Hacivat
- Türkiye’de Geleneksel Sanatlar (Dinleme/İzleme Metni)
- Müziği Neden Severiz? (Serbest Okuma Metni)

7. TEMA: KİŞİSEL GELİŞİM

- Ağaç ve Sen
- Bazı İnsanlar
- Karamsar ve İyimser Bakış Açısı
- İletişim Becerilerimiz (Dinleme/İzleme Metni)
- Bilmemekten Rahatsız Olmayın (Serbest Okuma Metni)

8. TEMA: BİLİM VE TEKNOLOJİ

- Ampulün İlk Yanışı
- İbni Sina
- Isılıkla Haberleşenler
- Elinizin Altındaki Dünya (Dinleme/İzleme Metni)
- Türk Havacılığına Adanmış Bir Ömür: Vecihi HÜRKUŞ (Serbest Okuma Metni)

4.2.8. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Bulguları

8 temada toplam 40 metin vardır. Bu metinlerden 8 tanesi dinleme/izleme metnidir. Verilen 40 metin çocukluğun yok oluşu fikrinden yola çıkarak oluşturulan ölçüt listesine göre incelenmiştir.

İnceleme sonucu çocukluğun yok oluşu ölçüt listesiyle ilgili bulunan cümle örnekleri:

Tablo 4.
7. Sınıf Türkçe Dersi Kitabı Bulguları

Ölçüt Listesi Maddeleri	Özelliğın Bulunduğı Metin/ Metinler	Cümle Örnekleri / Açıklamalar
1. Parçalanmış Aile İçerisinde Olan Çocuk		
2. Anne, Baba veya İkisinden de Mahrum Büyüyen Çocuk		

3. Kardeşsiz ya da Fazla Kardeşle Büyüyen Çocuk	-Sol Ayağım	“Şimdiden annemin benim dışımda ilgilenmesi gereken yedi çocuğu daha vardı. Neyse ki kız kardeşim Lily (Lili) ya da diğerlerinin taktığı isimle Titch (Tiş), ona çok yardım ediyordu” (Sol Ayağım, s.40).
4. Büyükanne ve Büyükbaba ile Vakit Geçiremeyen Çocuk	-Ninenin Kitabı - Büyük Mimar Koca Sinan	“Nine doksan dokuz yaşına bastığı sıralarda kızı hastalandı ve şehirdeki bir hastaneye kaldırıldı. İki küçük torunu da kızının yakın dostları tarafından bakılmak üzere alınınca nine yapayalnız kaldı. Fakat evi terk etmedi. Başkasına yük olmak istemediği için etrafındaki insanların “Bizim eve taşın, birlikte yaşayalım.” tekliflerini kabul etmedi. Hatta birikmiş parasının tükenmek üzere olmasına rağmen yapılan para yardımlarını da geri çevirdi. Bütün kasaba, ninenin yalnızlığına üzülyordu. Nineyi ise yalnızlıktan çok, kızının hastalığı ve iki torununun başkalarının yanında kalıyor olması üzüyordu” (Ninenin Kitabı, s.21). “Sıcak bir yaz günü küçük Sinan, dedesiyle birlikte Karatay Kervansarayı’na gitti. Selçuklulardan kalma bu güzel eser, Kayseri yöresindeydi. Dedesi Marangoz Yusuf Ağa, bu yapının ahşap kısımlarını onarmak için gelmişti buraya. Sinan da kendisine yardım edecekti. Burası kervanlara durak yeri olarak yapılan, dışı kale gibi duvarlarla çevrilmiş büyükçe bir saraydı. İçinde cami, hamam, yatılacak yerler, büyük depolar vardı. Çocuk, kervansarayı büyük hayranlıkla inceliyor, her yere ayrı ayrı bakıyordu. Küçük Sinan, dedesiyle her gittiği yeri böyle inceler, ona bazı şeyler sorardı. Bir gün bir camiye gezerken dedi ki: — Dedeciğim, acaba biz de böyle büyük yapılar yapamaz mıyız? Dedesi gülümsedi: — Ben artık çok yaşlandım evlat! Ama kısmetse sen yaparsın. — Sahi yapabilir miyim dede? — Niye yapamayacakmışsın. Hem daha güzelini, daha büyüğünü yaparsın. İnsan aklının, insan gücünün yapamayacağı şey yoktur. 1490 yılında Kayseri’nin Ağırnas köyünde doğan Sinan, çocukluk yaşından beri dedesiyle birlikte gurbette dolaşır, onun yanında çıraklık ederdi” (Büyük Mimar Koca

		Sinan, 109).
5. Bakıcıyla Büyüyen Çocuk		
6. Ailesinin Yaptığı Sınırlamalara Maruz Kalan Çocuk		
7. Hayal Kurma Yeteneği Azalan Çocuk	-Sol Ayağım -Küçük Çocuk	“Bir kış akşamı büyük ateşin karşısında büyük sandalyede oturduğumuzu hatırlıyorum. Bebek, ocak taşının diğer tarafındaki beşiğinde uyumuştı. Annemle ikimiz loş mutfakta yalnızdık, babam tuğlacıların toplantısındaydı, kardeşlerim sokakta oynuyordu. Annem, Peter’ın okul kitabını eline almış, kötü kalpli üvey anneleri tarafından kuğulara dönüştürülen zavallı çocukları ve dokunduğu her şeyi altına çeviren kralla ilgili küçük hikâyeler okuyordu. Gölgeler odayı karartana ve küçük Eamonn (İmin) uykusunda kımıldanıp ağlayana kadar bana kitap okumaya devam etti. Sonra ayağa kalkıp ışıkları açtı. Sihir bozulmuş ve büyü kaybolmuştu” (Sol Ayağım, s.40). “Çok geçmeden küçük çocuk beklemeyi öğrenmiş. İzlemeyi de, Öğretmeninkine benzer şeyler yapmayı da. Çok geçmeden Kendine özgü şeyler yaratamaz olmuş” (Küçük Çocuk, s.79). “Küçük çocuk çok sevinmiş. Öğretmeninin komut vermesini beklemiş. Ama öğretmen hiçbir şey söylememiş. Sadece sınıfın içinde, öğrencilerin arasında gezinmiş. Küçük çocuğun yanına gelince, “Resim çizmek istemiyor musun?” diye sormuş. “İstiyorum.” demiş küçük çocuk. “Ne çizeceğiz?” Öğretmeni, “Buna sen karar vereceksin.” demiş. “Nasıl çizeceğim.” diye sormuş küçük çocuk. “Nasıl istersen öyle.” demiş öğretmeni. “Hangi renkle boyayacağız?” diye sormuş küçük çocuk. “Hangi renkle istersen onunla.” demiş öğretmeni. “Eğer herkes aynı resmi çizerse, aynı renkle boyarsa,

		Kimin yaptığını nasıl anlayabilirim?" demiş öğretmeni. "Bilmiyorum." demiş küçük çocuk Ve pembe, portakal rengi ve mavi çiçekler yapmaya başlamış. Yeni okulunu çok sevmiş." Ön kapıdan sınıfa bir kapısı olmasa bile!" Küçük Çocuk, s.81-82).
8. Destan, Masal, Ninni, Türkü vb. Türlerin Aktarımından Mahrum Kalan Çocuk	-Anadolu Üstüne -Ankara	"Efsaneyi efsane diye atamazsınız bir köşeye... Anadolu insanı, Anadolu'nun bereketini, yaşlı bir ananın bakracındaki, ana sütü gibi ak, ayrıntıda simgelemiş, bu anada doğuran ve besleyen Anadolu'yu bulmuştur. Bu yüzden Anadolu'da, tarihinin ilk gününden beri, ana sevgisiyle, Anadolu sevgisi birbirinden ayrılmaz, bir bütündür" (Anadolu Üstüne, s.122) "Ankara ve çevresinin tarihi, zamanımızdan üç bin yıl ötelere, tarih öncesi çağlara kadar uzanır. Hititler, Frigler, Galatlar, Bizanslılar, sonunda da Selçuklu ve Osmanlı Türkleri ile Ankara, devir devir yüzyılları kucaklar. Ankara adı üzerine söylenen efsane ve hikâyeler pek çok. Biz birkaçını sıralayalım: Önce Ankara adının "Anker" yani "gemi çapası"ndan geldiği söylenir ve denir ki... Bir zamanların bu bölgeye hâkim Frigya Kralı Midas'a rüyasında bir ses "Durma, kalk! Topraklarında bir gemi çapası ara! Onu bulduğun yerde bir şehir kur. Bu şehir sana mutluluk getirecek..." der. Sevinçle uyanan Midas, ülkesinin her yönüne adamlar salar, gemi çapasını aramalarını emreder, sonunda bir gün Ankara Kalesi'nin olduğu tepelerde çapa bulunur. Kısa zamanda burada bir şehir kurarak adını "Anker" yahut "Ankira" kor. Gemi çapası da uzun yıllar bu şehrin tapınağında saklanır. Tarihin kaydettiği bir başka söylentiye göre, bu bölgeye hâkim olan Galatlar, bir ara güneyde Akdeniz'e kadar uzanmış, Mısır donanması ile büyük bir savaşa girerek parlak bir zafer kazanmışlar. Bu zaferin sembolü olarak da gemilerden söktükleri çapaları tapınaklarına yerleştirmişler. Bu olaydan sonra bu şehre "çapa şehri" anlamına gelen "Ankerium" veya "Angora" demişler. Bir hikâye de Tufan'la ilgilidir. Tufan'da Nuh'un gemisi, bir ara Ankara tepesinde demirlemiş, çapasını burada düşürmüştür. Tufan'dan sonra kurulan şehre bu yüzden "Angora" denmiştir. Bir gerçek var ki, Galatlar zamanında Ankara'da basılan para ve madalyonların birer yüzünde, Ankara'yı

		temsilen gemi çapası resimleri bulunmaktadır. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Selçuklu Türkleri, Ankara'yı fetheder, şehrin adını kayıtlara "Engûrî" olarak geçirirler. Seyyah-ı âlem Evliya Çelebi'miz, Seyahatnamesi'nde Ankara ve çevresinde Anadolu'nun en güzel üzümlerinin yetiştiğini, sultan sarayına üzümlerin buradan gönderildiğini, bu yüzden şehre "üzüm şehri" demek olan "Engûrî" dendiğini yazar. Bazı tarihçilerse Hititler devrinde Ankara adının "Ankuva" olduğunu, bundan dolayı Ankara dendiğini ileri sürerler. Dediğimiz gibi, Ankara'nın adı üzerine çok efsane ve hikâye var" (Ankara, s.126-127).
9. Akranlarıyla Geçiremeyen Çocuk	Vakit	-Anadolu Davulu -İletişim Becerilerimiz "Bir zamanlar Anadolu beylerinden birinin içe dönük, konağından dışarı çıkmaz, kimseyle görüşüp konuşmaz, güzellikte eşsiz bir kızı varmış. Kız gelinlik çağına erince beyi bir düşüncedir almış. Kızını evlendirmesi gerek. Ne var ki değil sokağa, odasından bile dışarıya çıkmayan bu kızı kimlere versin? Ülkeye duyurmuş: 'Kim kızımı kendi isteği ile konaktan dışarı çıkarabilirse onunla evlendireceğim'"(Anadolu Davulu, s.164). "Okula girdiğimiz anda gözlerimiz arkadaşlarımızı arar. Bir gün önceden yarım kalmış sohbetler, koşarak okula gelmemize neden olur. Duygu ve düşüncelerimizi paylaşabildiğimiz arkadaşlarımızın olması bize kendimizi iyi hissettirir. Sağlıklı iletişim kurabiliyorsak iyi arkadaşlar ediniriz. Toplum içinde sevilen ve aranan bir kişi oluruz"(İletişim Becerilerimiz, s.223).
10. İletişim Kurma Becerisi Azalan Çocuk		-Sol Ayağım -Sözcüklerin Gücü -Güler Yüz -Bazı İnsanlar -İletişim Becerilerimiz Zaman geçtikçe sol ayağıma daha fazla bağlanmaya başladım. O, temel iletişim aracımdı; ailemin beni anlamasını sağlıyordu. Yavaş yavaş benim için vazgeçilmez oldu. Onunla evdeki diğer kişilerle aramdaki engellerin bazılarını kırmayı öğrendim. Sol ayağım, içinde bulunduğum hapishane kapısının tek anahtarıydı" (Sol Ayağım, s.41). "Bazı sözcükler, bazı çok basit sözler bizi bir yolculuğa çıkarır, bir rüyaya davet eder. Belli kokuları, tatları, sesleri, duyguları çağırır. Sözcükleri şairler kadar sevebiliriz. Onları saygı ve incelikle kavrayabilir, zevkle ve açıklıkla bir araya getirebilir, mutluluk ve keyifle onların tadını çıkarabiliriz. Sözcükleri neşe ve üzüntüleri, kederleri, umutları ve hayal kırıklıklarını, ökeleri ve aldatılmışlıkları, aşkları ve arkadaşlıkları, yaraları ve acıları, insan duygularının gizemlerini anlatmak için kullanabiliriz" (Sözcüklerin Gücü, s.93).

	- Elinizin Altındaki Dünya -Yıkmak Kolay	“Asık suratlı insanlardan hoşlanırmısınız, desem tabii bana gülersiniz. Zaten ben de biraz gülmeniz için söze böyle başladım. Güler yüze ve gülmeye dair olan bu konuşmayı asık suratla dinlemenizi istemem tabii. Konuşurken söze başladığınız sırada karşınızdakinin kaşlarını çatıldığını, asık bir suratla sizi dinlediğini görürseniz konuşmak hevesiniz kırılır. Lafı kısa kesip bu tatsız sohbeti bir an önce bitirmeye bakarsınız. Bir de karşınızdakinin sizi güler yüzle dinlediğini, hatta araya biraz da tatlı söz karıştırarak sohbete renk verdiğini göreceksiniz olsanız konuştuğunuz konuşacağınız gelir” (Güler Yüz, s.98). “Güler yüzün çözemeyeceği hiçbir mesele yoktur. Buzlar güneş karşısında nasıl erirse çetin meseleler de işe güler yüzle başlayan ve öylece devam eden insanların elinde çözülür. Asık surata kapanan kapılar, güler yüzle açılır. Bektaşî'nin hikâyesini bilirsiniz: Seksen yaşında öldüğü hâlde mezar taşına “Beş sene yaşadı” diye yazdırmış. Bu beş sene onun hayatta güler yüzle neşe içinde yaşadığı, gam kasavet nedir bilmeden hoşça geçirdiği senelermiş. Hayatınızı, yaşadığınız yıllar boyunca uzatabilmek için her anınızı güler yüzle geçirmeniz lazımdır”(Güler Yüz, s.99). “O hâlde insanın bazen ateş olup yaktığını, bazen su olup ferahlattığını, kimileyin merhem olup yara kapattığını, belki bize en unutulmaz dersleri öğrettiğini bilerek ve önce kendimizin bir insan olduğunu hep anımsayarak insanları, insani duygularımızla değerlendirmek, onlara yaklaşmak, onları anlamaya çalışmak doğru olmaz mı?”(Bazı İnsanlar, s.209) “İnsan çok yönlü bir varlıktır ve değişkendir. Duygu ve düşüncelerimiz her zaman olumlu olmayabilir. Önemli olan bunu karşınızdakine aktarma biçimimizdir. İçinde empati, beden dili, sevgi, saygı gibi özellikleri barındıran her ileti kabul göreceksin ve kişiye olumlu geri dönüşler sağlayacaktır. Herkesi sevmek ve herkesle arkadaş olmak zorunda değiliz. Ancak toplumda yaşamanın gereği olan minimal düzeyde sevgi ve saygı çerçevesinde bir anlayış, yaklaşım içinde olmalıyız. Aynı sınıfta kendisine uzak mesafede olan arkadaşına dahi yanından geçerken gülümsemek veya ‘merhaba’ demek gibi bir yaklaşım o kişinin kendisi ile barışık
--	--	--

		ve ruhsal anlamda sağlıklı olduğunu gösterir. İnsan doğası gereği sosyal bir varlıktır. İletişim, var olmak ve yaşamak için beslenmemiz kadar önemli ve doğal bir durumdur. İki ya da daha fazla kişi arasında duygu ve düşünce alışverişinin yapıldığı sürece iletişim, diyoruz. Bu sürecin saygı çerçevesinde ve güvenli bir biçimde gerçekleşmesi çok önemlidir. Etkili iletişimde kendimizin ve karşımızdakinin olumlu bir çaba göstermesi gerekmektedir. Toplum içinde yaşamının getirmiş olduğu yazılı olmayan kurallar vardır. En önemlisi de diğer insanlarla kurduğumuz iletişimdir”(İletişim Becerilerimiz, s.223). “Her zaman için kendimizi doğru anlatmanın yolu vardır. Belki o anda aklımıza gelmeyebilir. Düşünelim. Arkadaşımıza kendimizi bağırarak ifade ettiğimizde acaba kendimizi ne kadar anlatmış oluruz? Bu gibi durumlarda arkadaşımızın da bizi bağırarak yanıtlaması beklendik bir davranış olacaktır. Öfke, kızgınlık gibi duygular bulaşıcıdır. Siz öfkeli davrandığınızda karşınızdaki de öfkeli davranacaktır. Siz güldüğünüzde karşınızdaki kişi de gülecektir.” (İletişim Becerilerimiz, s.223). “Ekranın arkasında sizin gibi bir insan olduğunu unutmayın. Gerçek hayatta birinin yüzüne söyleyemeyeceğiniz şeyleri internet ortamında da söylemeyin. Duygularınızı kontrol etmeye özen gösterin” (Elinizin Altındaki Dünya, s.257). “Çünkü yıkmak için sadece kazma sallamayı bilmek yeter ve bunun için fazla bir hünere, okullarda okuyup fakültelerden diploma almaya ihtiyaç yoktur. Yapıcı insanlar yetiştirmek uğrunda okullar açmak gerekirken yıkıcı yetiştirmek için buna gereksinim yoktur”(Yıkmak Kolay, s.82). “Bunun içindir ki yıkıcı olarak ortaya çıkan insanların, iyi bir şey yapmaya yeter güçleri olup olmadığını iyice yoklamak gerektiğine inanıyorum. Eğer bunlar sadece yıkıcı iseler tahrip etmekten başka bir sonuç elde edemezler. Her şeyi yıkarlar ve sonunda ortada yıkıntıdan başka bir şey kalmaz. Çocukları bilirsiniz. Dünyaya hiçbir şey bilmeden geldikleri için yapmayı öğreninceye kadar yıkmak, kırmak ve bozmakta mahir olurlar. Sonra yavaş yavaş yapmayı öğrenir, yıkıp bozmamaya çalışarak yapıcı olmanın yolunu tutarlar. Bizim ise yapıcı insanlara çok
--	--	--

		ihtiyacımız vardır” (Yıkarak Kolay, s.82).
11. Kendi Oyunlarını Oluşturamayıp Kalıp Oyunlara Sıkışan Çocuk		
12. Eğitim Alma Hakkını Kullanamayan Çocuk	-Sol Ayağı	“Diğerleri gibi okula gitmemin imkânsız olduğunu bilen annem, bana bu yolda nasıl en iyi şekilde yardımcı olabileceğini merak ediyordu. Çünkü zihinsel durumumun normal olduğundan emin olmasına karşın, fiziksel engellerime bir de cahil olmanın getireceği zihinsel engellerin eklenmesinden korkuyordu. Bu korku aklımdan hiç çıkmıyordu. Ona işkence ediyordu. Bunun nedeni hem sakat hem cahil bir çocuğa sahip olmanın utancı değildi. O, yalnızca ileriki yaşlarımda yaşayacağım olumsuzlukları düşünüyordu. Her şeyin ötesinde, beni kardeşlerimle mümkün olan her alanda eşit hâle getirmek istiyor, okula gidemeyişimin olumsuz sonuçlarını azaltmak amacıyla elinden geleni yapıyordu. Bunu her gün yapacak zamanı ya da şansı yoktu.”(Sol Ayağı, s.41).
13. Çalışan Çocuk		
14. Maddi Sorunlar İçinde Yaşayan Çocuk	-Akıllı Kız -Sözcüklerin Gücü - Büyük Mimar Koca Sinan	“Han bu üç bilmeceyi sordu ve kızlara düşünmeleri için üç gün süre verdi. Aradan ki gün geçti, kızlar hâlâ bilmecelelerin cevaplarını bulamamışlardı. Üçüncü gün hanın sarayına giden yolda odun toplayan fakir bir kızla karşılaştılar. Fakir kız onlara: "Kardeşlerim!" diye seslendi. "Üç gündür telaş içindeyiniz ne oldu bana da söyleyin. Belki yardım edebilirim." Kızlar:" Öğrenip de ne yapacaksın!" diyerek kibirle cevap verdiler. "Senin işin odun toplamak." İçinden biri niye üzüyorsunuz onu dedi ve olup bitenleri anlattı. Fakir kız, "Kardeşlerim beni de alın yanınıza" dedi. Önce herkes güldü, sonra düşündüler ve yanlarına almaya karar verdiler” (Akıllı Kız, 34). “Evsiz adam kaldırımda yankılanan topuk seslerinden insanların acelesi olduğunu anlıyor. O kadar aceleleri var ki hiç kimse önündeki para kutusuna tek kuruş atmıyor. Oysa önüne üstünde “Körüm teşekkürler!” yazan küçük bir karton koymayı da ihmal etmemişti” (Sözcüklerin Gücü, s.93). “Bir süre sonra dedesi Yusuf Ağa öldü. Yalnız kalan Sinan, köyünde kalmak istemedi. İstanbul’a giden bir kervanın peşine takılıp günlerce atlar ve katırlar arasında yürüyerek İstanbul’a geldi. Üsküdar’da bir hana yerleşti. Hemen kendine bir iş aramaya başladı. Ama daha küçük diye ona kimse iş vermiyordu.

		Sonunda bir kahvehaneye çırak olarak girdi” (Büyük Mimar Koca Sinan, s.110).
15. Başarı Yarışı İçinde Kalan Çocuk		
16. İzlediği ve Duyduğu İle Yetinip Okumak ve Araştırma İsteği Olmayan Çocuk	-Karagöz ile Hacivat - Elinizin Altındaki Dünya	“Karagöz — Doktorun bildiğini bizim Hacivat da bilir. Geçenlerde bir kitap almış, içinde bütün hastalıklar yazıyormuş. Oradan okuyup bütün mahalleyi tedavi ediyormuş. Karısı — Deme Allah aşkına! Bizim arka bahçedeki komşunun anadan doğma gözleri görmüyormuş. Her doktora göstermişler. Bir de Hacivat kitaptaki yerine baksa, sevaptır. Belki bir köşesinde yazar. Karagöz — Ben şimdi kendi hastalığıma derman bulayım da ona sonra bakarız. Ben gidiyorum. Karısı — Güle güle Karagöz’üm. (Karagöz dışarı çıkar.)” (Karagöz ile Hacivat, s.179). “Tuzsuz — (Bezgin) Merhaba baba! Hakkını helal et. Karagöz — Aman evladım, bu helallik de nereden çıktı? Tuzsuz — Ben gidiyorum, baba. Karagöz — Sakın bir yere gitme, bu suratla seni yedi mahalleden kovarlar. Tuzsuz — Ben öbür dünyaya gidiyorum, baba! Karagöz — Bu dünyanın dibi mi çıktı evlat? (...) Tuzsuz — Baba, anlamadın galiba, ben ölüyorum! Karagöz — Bunu da nereden çıkardın yahu? Tuzsuz — Hacivat dedi. Karagöz — Hacivat mı? Ne dedi? Tuzsuz — Verem olmuşum ben”(Karagöz ile Hacivat, s.179). “İnternette gördüğünüz her şey doğru olmayabilir. Örneğin internet ortamında tanıştığınız kişi gerçekte hiç de kendisini tanıttığı gibi biri olmayabilir. İnternette tanıştığınız insanlarla gerçek hayatta tanışmak için sözleşmeyin. İnternette yaptığınız her şey dijital ayak izi bırakır. Yani paylaştığınız şey bir daha silinmemek üzere kaydedilir. Bir şeyler paylaşırken iki kere düşünmeyi unutmayın” (Elinizin Altındaki Dünya, s.257).
17. Sorumluluklar Altında Ezilen ya da Hiç Sorumluluk Almayan Çocuk	-Sol Ayağım - Büyük Mimar Koca	“Şimdiden annemin benim dışımda ilgilenmesi gereken yedi çocuğu daha vardı. Neyse ki kız kardeşim Lily (Lili) ya da diğerlerinin taktığı isimle Titch (Tiş), ona çok yardım ediyordu. En büyüğümüz Lily, ailenin küçük annesi, siyah bukleleri ve parlayan

	Sinan - Karamsar ve İyimser Bakış Açısı	gözleriyle ufak tefek sıska bir çocuktur. İsteddiği zaman çok tatlı olabiliyor, küçük bir meleğe dönüşüyordu. Ama kızdırıldığında hiç de melek gibi olmuyordu. Annemin yaşadığı zorluğu herhangi bir yetişkin kadından daha çabuk anlamış ve tepki vermişti. Diğer kardeşlerinin bakımıyla o ilgileniyordu. Böylece annem, bana daha fazla zaman ayırabiliyordu. Yemekleri yapıyor, küçükleri yıkıyor ve giydiriyor, büyüklerin de her sabah okula gitmeden önce kulaklarının arkasını yıkadıklarından emin oluyordu. Fazlasıyla istekli bir gölge gibi bizi takip ediyordu. Jim veya Tony sık sık mahcup bir hâlde mutfığa girip şiş kulaklar ve mor gözlerle Lily'nin azimli ev hanımlığı hakkında ifade veriyorlardı” (Sol Ayağım, s.40). “Bir süre sonra dedesi Yusuf Ağa öldü. Yalnız kalan Sinan, köyünde kalmak istemedi. İstanbul’a giden bir kervanın peşine takılıp günlerce atlar ve katırlar arasında yürüyerek İstanbul’a geldi. Üsküdar’da bir hana yerleşti. Hemen kendine bir iş aramaya başladı. Ama daha küçük diye ona kimse iş vermiyordu. Sonunda bir kahvehaneye çırak olarak girdi” (Büyük Mimar Koca Sinan, s.110). “Bir zamanlar, her şeyden sürekli şikâyet eden, her gün hayatının ne kadar berbat olduğundan yakınan bir kız vardı. Hayat ona göre çok kötüydü ve sürekli savaşımdan, mücadele etmekten yorulmuştu. Bir problemi çözer çözmez bir yenisi çıkıyordu karşısına”(Karamsar ve İyimser Bakış Açısı, s.216). ““Sen hangisisin?” diye sordu kızına. ‘Bir sıkıntı kapını çaldığında nasıl tepki vereceksin? Patates gibi yumuşayıp ezilecek misin? Yumurta gibi kalbini mi katılaştıracaksın? Yoksa kahve çekirdekleri gibi başına gelen her olayın duygularını olgunlaştırmasına ve hayatına ayrı bir tat katmasına izin mi vereceksin?’”(Karamsar ve İyimser Bakış Açısı, s.217).
18. Yetişkin Davranışı Beklenen Çocuk		
19. Ahlak ve Erdem Kavramlarının Bilincinde Olamayan Çocuk	-Ninenin Kitabı -Meşe ile Saz	“Avukat, “Umarım beni affedersiniz.” dedi. “Kitap zaten ortada yoktu. Nine ne görebiliyor ne de duyabiliyordu. Daktilonun mürekkebi bitmesine rağmen o yazdığını sanmıştı hep. Kitabı getirdiği zaman bunu ona söyleyemedim. Bu onun tek ümidiydi.” Ninenin kızı sordu: “Peki ya o paralar?” Avukat kızardı, cevap veremedi. Ama

	-Ağaç ve Sen	kadın anlamıştı. Yayıncıdan geldiğini söylediği mektubu kendisi yazmış ve para için de arabasını satmıştı. Avukatın hâlâ eski elbiselerle gezmesinin sebebi de bundan başka bir şey değildi” (Ninenin Kitabı, s.22). “İyi yüreklisin, demiş saz meşeye, Eksik olma ama bizim için üzülme. Benden çok sen kork rüzgârdan. Ben eğilirim, kırılmam. Doğru, bugüne kadar dayanmışsın, Dimdik durmuş, boyun eğmemişsin. Ama sertin sertin var, Bir gün, bakarsın, sana da çatar” (Meşe ile Saz, s.64-65). “Bilgi en büyük kuvvet, yaşayıp yaşatmakta; Fakat faydasız kalır temiz olmazsa yürek! Sevmeye başla yavrum, ananın kucağında; Vatana sevgin, her şeyden üstün gerek” (Ağaç ve Sen, s.200).
20. Doğa ve Hayvanlarla Buluşması Sınırlı Kalan Çocuk	-Küçük Yunus -Son Leylek -Güz -Dünya Kadar Plastik -Kır Çiçekleri	“Yan yatmış duruyordu, sahildeki incecik kumların üzerinde. Dalgalar usul usul gelip çarpıyorlardı bir yanına, şefkatle, okşarcasına. Gagayı andıran sevimli çenesi yarı aralık, küçük gözleri şaşkınlıkla açılmış olarak bakakalmıştı gökyüzüne. Parlak beyaz karnı gün ışığında ıslak mermer çakıntıları içindeydi... Martılar acılı çığlıklar atarak dönüp duruyorlardı denizin üzerinde... Küçük sarışın bir çocuk onun yanı başında dizlerinin üzerine çökmüş, “Ne olur ölme güzel Yunus!..” diye hıçkırıyordu. “Lütfen!.. Seni çok seviyoruz!..” Denizlere karışan lağımlar, zehirli fabrika atıkları, aldırmadan dökülen çöpler ve bırakılan kimyevi madde yüklü variller, yaşayan denizin katilleriydi. Az ileride elleri çaresizlikle birleşmiş bir kadınla bir erkek, yüreklerinde doğanın öldürülüşüne seyirci kalmanın onulmaz acısıyla, bir suçlu gibi Karadeniz’in hırçın dalgalarına dikmişlerdi gözlerini” (Küçük Yunus, s.134). “Hayatımızda ilk defa bu kadar yakından bir leylek görüyorduk. Meğer bu zavallı leylek, tarlada avlanıyormuş. O sırada İcabettin dayı da bir hava alsın diye Toraman’ı salmış. Tabi Toraman azgın bir köpek, buncağızı görünce peşine düşmüş, havlamış, korkutmuş. Leylek korku ile kaçayım derken elektrik tellerine dolanan biri uçurtmanın kuyruğuna takılmış. Neyse, işte

		kaza da böyle olmuş. İcabettin dayı koşmuş, yetişmiş. Toraman'ı kovalamış, leyleği kurtarmış. Kanadını sarmış, sarmalamış. Merdiven üstüne merdiven dayamış, bacaya kadar çıkıp yuvasına koymuş. Fakat leylek göç vakti geldiği hâlde gidemeyince almış zavallı hayvanı oradan. "Bari kışı benim evimde geçirsin..." demiş" (Son Leylek, s.143). "Bu ufuklarda şafak, gül gül olur; Dalların her kuşu, bir bülbül olur... Şimdi gökten yere, tel tel yağmur... Şimdi sis, gölge, ışık tül tül olur! Mor dumanlarla uzaktan -akşam- Dişbudaklar, meşeler sümbül olur! Tanıdık asmaların çardakta Kehribar salkımı bir kâkül olur!" (Güz, s.148). "İşlenmiş petrol plastik şişeler, kalemler, bilgisayarlar ve daha pek çok şeyin üretiminde kullanılır. Plastik dayanıklı olmasının yanında oldukça da ucuzdur. Hatta o kadar ucuzdur ki çoğu plastik ürün yalnızca bir kez kullanılmak üzere üretilir. Yiyecek ambalajları, pipetler, bardaklar, şişeler, torbalar, galoşlar ve aklınıza gelebilecek daha pek çok şey... Bu kadar çeşitli kullanım alanına rağmen plastik hiç de çevreci bir malzeme değildir. Neden mi? Çünkü plastik doğada biyolojik olarak çözünmez" (Dünya Kadar Plastik, s.153). "İşte bu yüzden kullanıp hemen çöpe attığımız plastikler çevre için büyük tehdit oluşturur. Dünya üzerinde her gün çıkan plastik çöp miktarı neredeyse sekiz milyon ton!" (Dünya Kadar Plastik, s.153). Rüzgâr ve yağmur yüzünden sürüklenmiş çoğu çöp, denizlere ve okyanuslara kadar taşınır. Ancak yolculukları burada da bitmez. Plastikler okyanusa ulaştıklarında akıntı ve dalgalarla birlikte sürüklenmeye devam eder ve çöplerin oluşturduğu adalarda birikir." (Dünya Kadar Plastik, s.153). "Çöp adalar o kadar büyük ki neredeyse Amerika Kıtası'nın iki katı büyüklüğünde. Her geçen gün büyümeye de devam ediyor. Aynı zamanda okyanusun metrelerce derinliğine kadar uzanabiliyor. Asıl tehlike bundan sonra başlıyor. Bu adalardan kopup küçük parçalar haline ayrılan plastikler, okyanusta yüzlerce yıl hiç çözünmeden
--	--	--

		kalıyor. Bu yüzden bilim insanları okyanusları plastik çorbası olarak adlandırıyorlar, küçük plastik parçacıkları içeren kirli bir çorba. Plastik çöpler yalnızca okyanusları kirletmekle kalmıyor. Renkli ve göz alıcı olan bu çöpler, denizdeki canlılar için ilgi çekici. Bu plastik atıkları yiyecek zannediyorlar. Zamanla vücutlarında biriken atıklar, onlara zarar veriyor. Deniz canlıları yiyecek zannettikleri plastik parçalarını yutmaya çalıştıkları sırada soluk boruları tıkanabiliyor. Üstelik içine girdikleri çöp yığınları arasında sıkışıp kalabiliyorlar”(Dünya Kadar Plastik, s.153). “Kırlarda pek çok çiçek var, Sayıya gelmez ki saysam. Çiçek açmasaydı kırlar, Baharda çıldıran dünyam, Güzel olmazdı bu kadar” (Kır Çiçekleri, s.159).
21. Şehir Planlamasında Unutulan Çocuk		
22. Mahalle Kültürünün Site Kültürüne Dönüşmesi ile Karşılaşan Çocuk		
23. Televizyon, Tablet, İnternet vb. Teknolojik Gelişmelerin Hayatının Merkezinde Olan Çocuk	-İletişim Becerilerimiz -İşlıkla Haberleşenler - Elinizin Altındaki Dünya	“Günümüzde sayısız iletişim yolu bulunmaktadır. En yaygın olanı şüphesiz internettir. Doğru kullanılması halinde doğabilecek risk faktörleri bulunmayacaktır”(İletişim Becerilerimiz, s.223). “Meyer, ıslık dillerinin insanlık kültürünün değerli birer hazinesi olduğunu düşünüyor. Bu nedenle de korunmaları gerektiğine inanıyor. Çünkü teknolojinin ilerlemesiyle birlikte cep telefonu gibi aygıtların kullanımı yaygınlaşıyor ve böylece ıslık dilleri ortadan kalkıyor. ıslık dillerini koruyabilmek için bazı ülkelerde bunlar çocuklara okulda özel olarak öğretiliyor. Böylece bu dillerin ortadan kalkmaması sağlanıyor” (İşlıkla Haberleşenler, s.252). “Hani ekranların karşısında zamanın nasıl geçtiğini anlamadığımız yer. Doğru tahmin, burası internet. Ödevlerinizi yaparken her türlü kaynağa ulaşabildiğiniz, öğretmenleriniz ve arkadaşlarınızla haberleştiğiniz, eğlenceli oyunlar oynadığınız, komik hayvan videoları izlediğiniz sihirli dünya. Peki, yetişkinler internetin bu kadar faydalı ve eğlenceli bir dünya olduğundan haberdar değil mi? Neden size hep zaman kısıtlaması koyuyorlar? Neden yanı başlarında olduğunuz halde internetteyken sizi kontrol ediyorlar? Ne yazık ki internet ortamı gerçek hayattan çok

		farklı değil. Nasıl gerçek hayatta hem iyi hem kötü niyetli insanlar varsa internet ortamı da öyle. Üstelik kötü niyetli insanların işi internette çok daha kolay. Çünkü pek çok şeyi kolaylıkla olduğundan farklı gösterebilirler. Bu insanlar başka birinin fotoğrafı ve uydurma bilgilerle olmadıkları biri gibi davranabilirler. Aslında hiç var olmayan bir ürünü size satmaya çalışabilir ya da gerçek olmayan bilgiler yayabilirler. İnternet ve bilgisayarlar konusunda uzman casuslar kötü niyetli yazılımlarla sizin kişisel bilgilerinize bilgisayarınıza ulaşmaya çalışabilirler. Sizin yapmanız gerekense internetteki tüm bu tehlikelerin farkında olmak ve gözünüzü dört açmak. Üstelik pek çok yetişkin de güvenli internet kullanımı hakkında bilgi sahibi değil. Hem kendinizi korumak hem etrafınızdaki yetişkinleri bilgilendirmek için harekete geçme zamanı. Ailenizle internet kullanımınızla ilgili bir anlaşma yapın. Günün hangi saatinde, ne kadar süre interneti kullanacaksınız? Hangi internet sitelerini kullanmak sizin için uygun? Bu konulara aile büyüklerinizle birlikte karar verin ve kurallara uymaya çalışın. Ev adresi, telefon numarası, okulunuzun ismi ve yeri, anne ve babanızın ismi, işi ve bunlara benzer kişisel bilgilerinizi internette paylaşmayın. Ailenize danışmadan kendi fotoğraflarınızı, videolarınızı kimseyle paylaşmayın. İnternette kendinizi kötü hissetmenize, utanmanıza sebep olacak herhangi bir şeyle karşılaşsanız hemen aile büyüklerinize söyleyin. Sizi rahatsız eden kaba bir mesaj aldığınızda mesajı yanıtlamayın, hemen ailenize gösterin. Bilgisayarınıza herhangi bir yazılım indirmeden önce büyüklerinize danışın. İndirdiğiniz yazılım bilgisayarınıza zarar verebilir. Aileniz dışında kimseyle bilgisayar şifrenizi ve internette kullandığınız şifreleri paylaşmayın. Nasıl ki gerçek hayatta hırsızlar varsa internet ortamında da bilgilerinizi çalmaya çalışan bilgisayar korsanları var. Tek farkları pencereden değil internet aracılığıyla bilgisayarınıza giriyor olmaları” (Elinizin Altındaki Dünya, s.257).
24. Artan Hastalıklara Maruz Kalan Çocuk	-Sol Ayağım - Dünya Kadar Plastik	“Doktorlar, beyin felci ile doğan Christy Brown’ın (Kıristi Bırayn) zihinsel engelli olduğunu ve fazla yaşayamayacağını düşünürler. Ancak annesi, ondan umudunu kesmez ve oğlunun çok farklı bir çocuk olduğunu keşfeder. Artık tek gayesi oğlunu mutlu etmektir” (Sol Ayağım, s.39). “Son olarak bu zehirli parçacıklar içtiğimiz suya ya da yediğimiz balığa geçiyor. Yani düşünmeden attığımız plastik çöpler,

		uzun yollardan geçip bizim tabağıımıza geri geliyor”(Dünya Kadar Plastik, s.153).
25. Pornografi ve Şiddetle Tanışan Çocuk		
26. Dini Baskılara Maruz Kalan Çocuk		
27. Zorla Evlendirilen Çocuk		
28. Savaş Gerçeği ile Tanışan Çocuk	-Koca Seyit -Bayrağımızın Altında - Muhteşem Kût’ül Amâre Zaferi - İstiklâl Marşı’nın Kabulü -Bilmemekten Rahatsız Olmayın - Türk Havacılığına Adanmış Bir Ömür: Vecihi Hürkuş	18 Mart o korkunç ve dehşetli deniz savaşında, düşman toplarından birinin “Rumeli Mecidiye Tabyası”na isabet etmesi sonucunda, cephanelik havaya uçmuş ve 13 topçumuz şehit olmuştur. Tabyada sadece Yüzbaşı Hilmi Bey, topçu neferi Niğdeli Ali ve Koca Seyit kurtulmuştur” (Koca Seyit, s.55). “Toprağın altından çıktım. Baktım ki 13 arkadaşım şehit olmuş. Bir ben kalmışım, bir Niğdeli Ali, bir de batarya komutanı Yüzbaşı Hilmi Bey. Arkadaşlarımın bu şekilde gözlerimin önünde şehit edilmesini içime sindiremedim. Anamın bana öğrettiği duaları okudum. Size izahını yapamayacağım bir şeyler oldu içimde. Merminin yanına koştum. Topun vinci de bozulmuştu. O mermiyi bir kez kaldırdım. Niğdeli Ali beni biraz destekledi. Basamaklardan çıkarken kemiklerimin çatırtısını duyuyordum. Mermiyi namluya sürdüm. Patlattım. İsabet ettiremedim. Aynı olayı üç kez tekrar ettim. Üçüncü mermiyle onların en büyük zırhlıları olan “Ocean” zırhlısını dümen kısmından vurdum. Arkadaşım Ali ve diğer bataryadaki arkadaşlarım: ‘Vurdun onu Koca Seyit! Vurdun onu!’ diye bağırıyorlar, arkamdan sevinç çılgınlıkları atıyorlardı. Gerçekten o anda zırhlı etrafında dönmeye başladı. Denizin ortasında tam bir panik yaşıyordu.”(Koca Seyit, s.55). “Zafer yolunda unutamayacağım yüzlerden biri Hatice ninenin yüzüdür. Salihli’de nasılsa yangın harabeleri ortasında masum kalan beş on evden birindeydim. Halk, bir türlü kâbusun geçtiğine inanamıyor, bir türlü uyuyamıyordu. Boş sokaklarda kadın erkek dolaşıyor, hep çocuklar gibi koşuşuyorlardı” (Bayrağımızın Altında, s.65). “Kut’ül Amâre, Dicle Nehri kıyısında kasabaydı o zamanlar. Basra Körfezi’nin kuzeyinde, Bağdat’ın güneyinde... İngilizler göz dikmişlerdi Osmanlı topraklarındaki zenginliğe. Bin türlü bahaneyle savaş çıkarıp aldılar yanlarına Hint birliklerini. Büyük bir orduyla işgal ettiler. Basra’yı, Kut’ül Amâre’ye dayandılar. 1914 sonbaharıydı.

		Albay Nureddin Bey’le yiğit askerler Kut’ül Amâre’yi savundular ölümüne. Ama... Bitti savaş malzemesi. Şehit oldu Mehmetçikler” (Muhteşem Kût’ül Amâre Zaferi, s.68). “Tüm devletlerin bağımsızlığının sembolü millî marşları vardı. Yeni kurulan ülkemizin de bir millî marşı olması isteniyordu. Millî marş hem bağımsızlığımızın sembolü olacak, hem de yurdumuzun işgal edildiği ve ordumuzun düşmanla mücadele ettiği dönemde halkın moralini artıracaktı. Ayrıca bağımsızlığa olan inancımızı pekiştirecekti” (İstiklâl Marşı’nın Kabulü, s. 104). “Ertesi gün ordudan birileri gelip kısa bir süre önce çıkan savaş nedeniyle köyde sakat olmayan tüm genç erkekleri askere almışlar. Köyde bıraktıkları tek genç, çiftçinin oğluymuş ve orduya alınanların çoğu büyük ihtimalle ölecekken oğlunun hayatı kurtulmuş”(Bilmemekten Rahatsız Olmayın, s.229). “1917 yılında Kafkas Cephesi 7. Tayyare Bölüğü’ne atanmış, Kafkas Cephesi’nde bir Rus uçağını düşürerek ilk uçak düşüren tayyareci olmuştur. 8 Ekim 1917 günü Erzincan’daki Rus karargâhını bombaladıktan sonra hava savaşında kendisi de yaralanmış, uçağı vurulmuş ve Ruslara esir düşmüştür. 1918 yılında Hazar Denizi’ndeki Nargin Adası’ndan kaçmış ve İstanbul’a dönmüştür. İstanbul işgal edilince Kuvayımilliyeci arkadaşları ile birlikte 7 Haziran 1920’de Anadolu’ya üç uçak kaçırmaya çalışmış fakat uçakların bakımının yetersiz olmasından dolayı başarılı olamamışlardır. Bunun üzerine tayyareci altı arkadaşı ile birlikte gizlice, esaretten dönen askerlerin arasında, Harem’den kalkan bir gemiyle Mudanya’ya, oradan Bursa ve Eskişehir üzerinden Konya’daki Hava Bölüğü’ne ulaşarak kurulmakta olan Mustafa Kemal’in ordusuna katılmıştır”(Türk Havacılığına Adanmış Bir Ömür: Vecihi Hürkuş,s.261).
29. Zorunlu Göçle Tanışan Çocuk	-Bayrağımızın Altında	“Bu zafer arasında Salihli’deki kadınların tümü yerini yurdunu hatta karnını doyurabilme güvenini kaybettikleri için arada alınlarından uçan siyah endişe gölgesi Hatice ninede yoktu. Hâlbuki en fakiri, en ihtiyarı ve en halsiziydi. Yanıma gelmek için birkaç defa duvara dayanmıştı. Ama değerli esmer bir kösele gibi buruşuk yüzünde ihtiyar siyah gözlerinde muradına ermiş bir ruhun huzuru

		ve olgunluğu vardı. – Nine, senin evin yandı mı? – Hey oğul, ben beş defa muhacir oldum, beş defa evim yandı. Ben Üsküp'ten beri beş defa düşman bayraklarından bizim bayrağa kaçtım. Bunlardan, evvelisi gün ümidi kesince bir tek oğlumu aldım; size, bizim bayrağa kaçtım” (Bayrağımızın Altında, s.65).
30. Açlık, Ölüm, Ayrılık Duygularıyla Tanışan Çocuk	-Ninenin Kitabı -Akıllı Kız -Koca Seyit -Büyük Mimar Koca Sinan -Küçük Yunus	“Bir gün avukat elinde basılmış olan kitapla çıkageldi. Nine çok ağırlaşmıştı. Kitabın kapağında ninenin adı yazıyordu. Gözleri görmemesine rağmen kitabı eline aldı. Parmaklarıyla isminin yazdığı yerleri teker teker yokladı. Gözlerinden yaşlar boşanıyordu. “Kimseye yük olmadım.” diye mırıldandı. İki saat sonra elindeki kitabı sımsıkı tutarken gözlerini kapadı” (Ninenin Kitabı, s.22). “Sarıbay düşündü sonra şöyle cevap verdi: "Bir doğanım var. Ben öldükten sonra gözlerini üç gün açmayacak, kanatlarını kaldırmayacak, hiçbir şey yemeyecek. Dördüncü gün onu doyurun ve serbest bırakın. Kime konursa o han olsun." Bir kaç gün sonra Sarıbay öldü. Akdoğan üç gün gözlerini açmadı, kanadını kaldırmadı, yemedi, içmedi” (Akıllı Kız, 34). “Mükâfatlandırmak amacıyla kendisine ne istediği sorulunca: “Ben pehlivan yapıyıyım. Bir tayınla (ekmek) karnım doymuyor kumandanım. Emretseniz de bana iki tayın verseler.” der. İsteği kabul edilmiştir. Ancak bu defa diğer arkadaşlarını düşünerek bu isteğinden de vazgeçmiş, bunun üzerine de onbaşılık rütbesiyle onurlandırılmıştır”(Koca Seyit, s.56). “Bir süre sonra dedesi Yusuf Ağa öldü. Yalnız kalan Sinan, köyünde kalmak istemedi. İstanbul’a giden bir kervanın peşine takılıp günlerce atlar ve katırlar arasında yürüyerek İstanbul’a geldi” (Büyük Mimar Koca Sinan, s.110). “Yunusçuk ancak karnı acıkınca ailesinden uzak kaldığının ayrımına varabildi. Telaşla ileri fırlayarak bembeyaz köpüklere bata çıka onlara ulaşmaya çalıştı. Ne var ki giderek gücü kesiliyor, yeniden gözlerine yağmaya başlayan yıldız yağmurlarının üstünü, karanlık geceler örtmeye başlıyordu. Zaman zaman aralanan karanlıklardan, altın güneşin suda kırılan ışınları sızıyorsa da onları görmesiyle kaybetmesi bir oluyordu nedense. Dünyası altüst oluyordu. İçi

		daralıyordu Küçük Yunus'un. Yine de her şeye rağmen ailesine kavuşabilmek için çaba harcıyordu. Sert hareketlerle kuyruğunu sağa sola çarpıyordu derin sularda. Derken birdenbire vücudunun kontrolünden çıkmaya başladığını duyumsadı. Yüzgeçlerini, kuyruğunu yönetemez olmuştu artık. Sanki uçsuz bucaksız denizin içinde eriyip gidiyordu vücudu yavaş yavaş. Düşünceleri bulandı, son kez vurdu gün ışığı gözlerine... Sonra her şey karardı..." (Küçük Yunus, s.133). "Yan yatmış duruyordu, sahildeki incecik kumların üzerinde. Dalgalar usul usul gelip çarpıyorlardı bir yanına, şefkatle, okşarcasına. Gagayı andıran sevimli çenesi yarı aralık, küçük gözleri şaşkınlıkla açılmış olarak bakakalmıştı gökyüzüne. Parlak beyaz karnı gün ışığında ıslak mermer çakıntıları içindeydi... Martılar acılı çığlıklar atarak dönüp duruyorlardı denizin üzerinde... Küçük sarışın bir çocuk onun yanı başında dizlerinin üzerine çökmüş, "Ne olur ölme güzel Yunus!.." diye hıçkırıyordu. "Lütfen!.. Seni çok seviyoruz!.." Denizlere karışan lağımalar, zehirli fabrika atıkları, aldırmandan dökülen çöpler ve bırakılan kimyevi madde yüklü variller, yaşayan denizin katilleriydi. Az ileride elleri çaresizlikle birleşmiş bir kadınla bir erkek, yüreklerinde doğanın öldürülüşüne seyirci kalmanın onulmaz acısıyla, bir suçlu gibi Karadeniz'in hırçın dalgalarına dikmişlerdi gözlerini" (Küçük Yunus, s.134).
--	--	--

4.2.9. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabına Yönelik Yorumlar

7. sınıf 2019-2020 eğitim-öğretim yılı için hazırlanan Türkçe ders kitabı incelendiğinde, ölçüt listesi için belirlenen 30 maddeden 17 tanesine yönelik örnek cümleler belirlenmiştir. İncelenen toplam 40 metinden 30 tanesinde örnek cümlelere rastlanmıştır. Belirlenen bu cümlelerin bir kısmı yukarıdaki tabloda verilmiştir. Ölçüt listesinde belirlenen:

Parçalanmış aileler, anne, baba veya ikisinden de mahrum büyüyen çocuk, çalışan çocuk, bakıcı ile büyüyen çocuk, çocukların kendi oyunlarını oluşturamayıp kalıp oyunlara sıkışması, ailelerin bilinçlenme adı altında yaptığı sınırlamalar şehir planlamasında çocuk gerçeğinin unutulması, mahalle kültürünün site kültürüne dönüşmesi başarı yarışı, küçük yaştaki çocuktan yetişkin davranışı beklentisi, dini baskılar,

pornografi ve şiddet, küçük yaşta evlilik olarak belirlenen başlıklara yönelik örnek cümleler bulunamamıştır.

Belirlenen cümleler incelendiğinde verilen “Sol Ayağım” adlı serbest okuma metninde beyin felci ile doğan bir çocuğun hikâyesi anlatılmaktadır. Uzun süre yaşamayacağı düşünülse de annesinin bakımı ile yaşama tutunan çocuğun yedi kardeşi daha vardır ve bu durumu daha da zorlaştırmaktadır. En büyük kız kardeş, ailenin küçük annesi görevini üstlenmektedir. Küçük yaşta almaması gereken bir sorumlulukla, kardeşlerinin bakımını üstlenmektedir. Yemek yapmakta, küçük kardeşlerinin yıkayıp giydirmekte ve onları sürekli takip etmektedir oysa sadece çocukluğunu yaşayamayan ve fazlaca sorumluluk üstlenen siyah bukleli, sıska bir çocuktur.

Çocukluğunu yaşlıları gibi yaşayamamasına neden olan hastalık nedeniyle daha fazla ilgiye muhtaçtır, ayrıca eğitim alma hakkını da kullanamamakta, okula gidememektedir. Fiziksel engeline bir de annesinin onun cahil kalmasına yönelik korkuları eklenmektedir. Okula gitmeyişinin olumsuz sonuçlarını azaltmak adına annesi ona harfleri öğretmeye çalışmaktadır. Ona masal kitapları okumaktadır. Bu durum hayal dünyasını beslemekte ve sihirli bir dünyaya geçmektedir. Annesinin ilgisi ve kitaplara olan merakı sayesinde sol ayağı ile harfleri yazmaya başlamıştır ve en temel iletişim aracı haline gelmiştir. Evde yaşayan insanlarla arasındaki engellerin de sol ayağı vasıtası ile kurduğu iletişim sağlamaktadır.

Erdemler temasında bulunan “Ninenin Kitabı” adlı metinde anılarını kaleme almak isteyen ancak geçim sıkıntısı yaşayan, torunları ve kızından uzakta kalmış, gözleri çok iyi görmeyen yaşla bir kadının hikâyesi anlatılmaktadır. Yaşlı kadın, kızının hastalanması ve hastaneye yatmasının ardından yapayalnız kalmaktadır. Ama üzüldüğü durum torunlarının başkalarının yanında kalmak zorunda olmasıdır. Büyükkanneleri ile vakit geçiremeyen çocuklar için de bu durum zor olmaktadır. Yaşlı kadın, bu sırada anılarını anlattığı kitabını daktiloda yazmıştır ancak daktilonun mürekkebi olmadığını bilmemektedir. Tanıdığı avukat vasıtası ile basımı yapıldığını düşünmektedir. Oysa avukat onu üzmemek için boş bir kitap getirerek üzülmeyi önlemeye çalışmaktadır. Yaşlı kadın, iki saat boyunca sınıksız tuttuğu kitapla hayatını kaybetmiş, ölüm duygusunun geride bıraktığı hüznü arkasında bırakmıştır. Hem ölüm ve ayrılık duygusu hem de avukatın yaptığı ahlaki davranış göze çarpmaktadır.

“Büyük Mimar Koca Sinan” adlı metinde çocukluğundan itibaren Mimar Sinan’ın hayatı atılmaktadır. Marangoz olan dedesi ile geçirdiği zamanların mimar oluşundaki etkisi yansıtılmaktadır. Büyükbabası ile geçirdiği zamanın meslek seçimini bile etkilediği görülmektedir. Dedesinin ölümünü yaşayan ve ardından yalnız kalan çocuk yaştaki Sinan, uzun süre iş aramak durumunda kalmaktadır. Sinan, yaşından daha büyük sorumluluklar almak zorunda kalmakta, maddi sorunlarla yüzleşmekte, aynı zamanda hem memleketinden hem de dedesinden ayrı kalmanın hissettirdiği duygularını yaşamaktadır.

“Küçük Çocuk” adlı şiirsel anlatımıyla öne çıkan metinde, hayallerine sınır konulan bir çocuğun yaşadığı zorluklar anlatılmaktadır. İsteddiği şekilde resim yapmasına izin vermeyen ve onu kalıplara sokan öğretmeni nedeniyle resim yapma isteğinin kaybolması sonucu hayallerinin yok olmaya başlaması vurgulanmaktadır. Okul değiştirip daha özgür ve yaratıcı olmasına izin veren öğretmeni ile tanışmasının ardından tekrar kendisine özgü resimler yaratmaya başlamaktadır.

“Anadolu Üstüne” adlı dinleme/izleme metninde ‘Anadolu’ adının nereden geldiği anlatılmakta ve efsanelerin öneminden söz edilmektedir. Anonim halk edebiyatı ürünlerinin hayatı etkileyen bir yanı olduğu vurgulanmaktadır. Aynı durum “Ankara” adlı metin de görülmektedir. Ankara, adının nereden geldiğine dair anlatılan birkaç efsanenin anlatıldığı metinde efsanelerin önemi hissettirilmektedir.

Sanat temasının ilk metni olan “Anadolu Davulu” adlı metinde eşsiz güzellikte ancak asla dışarı çıkmayan ve kimseyle konuşmayan bir kız çocuğundan söz edilmektedir. Akranlarıyla vakit geçirmeyip kimseyle iletişim kurmayan, odasından çıkmayan bu kız çocuğunun ailesi için de durum zorlaşmaktadır. Burada yaşıtları ile vakit geçirmeyen, insanlarla iletişim kurmayan, içine kapanık bir kız çocuğunun yaşadığı zor durumdan çıkmasını sağlamak adına yaşanan çaba görülmektedir.

“İletişim Becerilerimiz” adlı dinleme/izleme metninde bir çocuğun okula girdiği anda gözlerinin arkadaşlarını aradığı, onlarla yaptığı paylaşımların kendisini iyi hissetmesini sağladığı belirtilmektedir. Akranlarıyla vakit geçirmek, sağlıklı bir iletişim kurmak çocuğun mutlu olmasını sağlamaktadır. İletişime yön veren beden dili, empati, saygı gibi kavramlardan da söz edilen metinde, her zaman olumlu duygular yaşanmasa da bunları doğru aktarmak gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca iletişimin beslenmek kadar önemli olduğu da belirtilmektedir. İletişim yollarından internet kullanımından da bahsedilmekte ancak dikkatli kullanılması yönünde uyarı yapılmaktadır.

“Sözcüklerin Gücü” adlı dinleme/izleme metninde, evsiz bir adamın yaşadığı zorluk anlatılmaktadır. Bu zorluk üzerinden iletişim becerisinin önemi vurgulanmaktadır. Evsiz ve görme engelli adam insanlardan kendilerine yardım etmelerini beklemekte ve bunu da önüne yazdığı notla dile getirmektedir. Ancak geçip giden insanlar onu umursamamakta ve hiç para vermemektedir. Burada maddi zorluk yaşamının olumsuzlukları hissedilmektedir. Yardım etmek isteyen bir başka kişi ise evsiz adamın yazdığı basit notu değiştirerek insanların empati yapmasını sağlamakta ve yardımların artmasına vesile olmaktadır. İletişimin ve sözcük seçiminin gücünü gösteren bu metinde okuyucunun dikkati iletişim kurma becerisine çekilmektedir.

Şevket Rado’ya ait olan “Yıkma Kolay” adlı metinde çocukların yapmayı öğrenene kadar sadece yıkmayı bildiği ancak sonra yavaş yavaş yapıcı olmayı kavradığı vurgulanmaktadır. Sadece yıkıcı olan insanların ise tahrip etmek dışında bir şey yapamayacağı belirtilmekte, iletişim becerisinin önemine de değinilmektedir.

Şevket Rado'ya ait olan ikinci eser, “Güler Yüz” adlı serbest okuma metni olarak kitapta yer almaktadır. İletişim becerileri üzerinde duran metinde, güler yüzün sohbetin kalitesini değiştireceği yönünde açıklamalar yer almaktadır. Asık suratlı olmanın fayda sağlamayacağı aksine güler yüzün insanlara çeşitli kapılar açacağı yönünde de çeşitli örnekler barındırmaktadır. Benzer açıklamalarda bulunan “Bazı İnsanlar” adlı kişisel gelişim temasında yer alan metinde de iletişim becerilerinin önemine değinilmektedir. Empati kurmak ve olaylara daha sakin yaklaşım yatıştırıcı bir unsur olmanın insan olmanın gereği olarak anlatıldığı metinde okuyucuya bu yönde çeşitli örnekler verilmektedir.

“Işıkla Haberleşenler” adlı metinde, ıslık yoluyla iletişim kuran insanlar anlatılmaktadır. Bu iletişim dilinin ortadan kalkmaması için çalışmalar yapıldığı, çocuklara okullarda özel olarak öğretildiği belirtilmektedir. Teknolojinin ilerlemesinin, çeşitli iletişim araçlarının yaygınlaşmasının bu kültürel çeşitliliği tehdit ettiği de vurgulanmaktadır. Teknoloji üzerine yer alan metinlerden bir diğeri, “Elinizin Altındaki Dünya” adlı dinleme/izleme metnidir. Masalsı bir anlatım ile internet üzerine değinen metinde teknolojinin insan hayatını nasıl etkilediği belirtilmektedir. İnternette çocukları bekleyen çeşitli tehlikelere karşı uyarılarda bulunmakta, ebeveynlerin de bu konuda hassas olması dile getirilmektedir. Kişisel bilgilerin gizliliği, zorbalık, kullanım sürelerinde sınırlama ve dolandırıcılık gibi birçok konuda okuyucuyu bilgilendirmek amaçlanmaktadır.

“Karagöz ile Hacivat” adlı metinde Hacivat'ın edindiği bir kitaptan söz edilmektedir. Bu kitaptan yarım yamalak bilgilerle kendisini doktor ilan etmekte ve insanlara yanlış bilgiler vermektedir. Durumu fark eden Karagöz, insanlara öleceğini söyleyen ve yanlış bilgiler veren Hacivat'tan bu durumun hesabını sormaktadır. İnsanların araştırmadan ve işin uzmanına danışmadan duyduklarına inanmamalarını nasihat eden metin, insanların izlediği ve ile yetinip okuma ve araştırma isteğinin olmamasına yönelik de eleştiri içermektedir.

“Karamsar ve İyimser Bakış Açısı” adlı metinde yaşadıklarından sürekli şikâyet eden bir kız çocuğu ile babasının hikâyesi anlatılmaktadır. Bu nedenle çocuk, sorumluluk almaktan da korkmaktadır. Baba, durumu somutlaştırmak adına kızı ile bir deney yaparak durumu anlamasını sağlamaktadır. Metnin sonunda önemli olanın başına bir olay geldiğinde kişinin hayatına kattığı tadın farkına varması olduğunu vurgulanmaktadır.

Jean De La Fontaine'e ait “Meşe ile Saz” adlı fabl türündeki eserde meşe, sazi güçsüz olduğu için küçümsemekte ve kendisini üstün görmektedir. Bu durum kibir, duygusunun doğmasına ve metnin ahlaki açıdan dikkat çekici olmasını sağlamaktadır. Metnin devamında çıkan rüzgâr sonucu eğilip bükülen saz ayakta kalmakta ancak kibirli meşenin kökleri sökülüp yıkılmaktadır. Okuyucuya başkalarını küçümsemek ve kibirli davranın olumsuz bir durum olduğu mesajı verilmektedir.

Hasan Ali Yücel’e ait olan “Ağaç ve Sen” adlı şiir, sevmenin daha bebekken başlayacağı anlatılmaktadır. Kişi ne kadar kuvvetli olursa olsun yüreğinin temiz olmasının önemli olduğu belirtilmektedir. Vatan sevgisini özellikle üstün tutan anlatımda ahlaki değerlerin önemine yer verilmektedir.

“Küçük Yunus” adlı metinde Karadeniz’de mutlu şekilde yaşayan bir yunus ailesi anlatılmaktadır. Başlangıçta yunuslarla ilgilerle bilgiler veren metnin anlatım yönü bir süre sonra değişmekte ve doğaya bırakılan atıklardan bahsedilmektedir. Küçük yunusun da ölümüne neden olan zehirli fabrika atıkları, çöpler, kimyasal yüklü variller ve lağımlar denizin de katili olmaktadır. Doğanın ölümüne duyulan acının da anlatıldığı metinde, bu durumun çocukları etkilediği, yunusun başında bekleyen sarışın çocuk karakteri aracılığıyla belirtilmektedir.

“Son Leylek” adlı metinde kullanılmayan bir fabrikanın bacasına yapılan bir leylek yuvası bulunmaktadır. Ancak göç zamanı geldiğinde leyleklerden biri yuvada kalmış diğerleri ise gitmiştir. Bu duruma bir çare arayan çocuklar fabrikanın bekçisinin köpeğinin leyleği yaraladığını ve bekçinin de leyleği geçici süre sahiplendiğini öğrenirler. Hayatlarından ilk kez bir leyleği yakından gören çocuklar bu durumun heyecanını yaşamaktadır. Çocuklar, doğa ile buluşmanın, ekranlardan izlemekle yetindikleri hayvanları doğanın bir parçası olarak görmenin şaşkınlığıyla her gün leyleği ziyarete gitmektedirler.

Arif Nihat Asya’ya ait olan “Güz” adlı şiirde doğanın güzellikleri anlatılmaktadır. Güz ayında doğanın aldığı renkleri ve sesleri anlatan şiir, okuyucuların bu güzelliklerin farkına varmasını sağlamaktadır. Benzer bir anlatım “Kır Çiçekleri” adlı şiirde de görülmektedir. Çiçeklerin olmadığı bir dünyanın güzel olmayacağından bahseden şair, kırların ve doğanın güzelliğini anlatmaktadır.

“Dünya Kadar Plastik” adlı dinleme/izleme metninde plastik malzemenin üretimdeki kullanımından bahsedilmekte ancak sağladığı yararların dışında zararlarının da olduğu belirtilmektedir. Çevreci bir malzeme olmaması, biyolojik olarak çözünememesi bu sorunların başında gelmektedir. Plastik çöplerin deniz ve okyanuslara karışması sonucu çöp adalarının oluşmakta olduğuna değinilmektedir. Plastik çöpler ayrıca bu sularda yaşayan canlıları da tehdit etmektedir. İçme suyuna ya da gıdalara karışarak insan sağlığını tehlikeye atmaktadır. Bu durum artan hastalıklara zemin oluşturmaktadır.

Çanakkale Savaşı’nın anlatıldığı “Koca Seyit” adlı metinde savaş sırasında gösterilen mucizevi bir çaba anlatılmaktadır. Okuyucunun savaş gerçeği ile yüzleştiği metinde, şehit olan askerlerden söz edilirken arkadaşlarının gözünün önünde öldüğünü anlatan ‘Koca Seyit’ bu durumu sindiremediğini belirtmektedir. Ölüm duygusunun da hissedildiği metinde ayrıca gösterdiği kahramanlıktan dolayı ödüllendirilmek istenen Seyit Onbaşı’nın bir ekmekle doymayıp bir tane daha ekmek istediği belirtilmektedir.

Ancak arkadaşlarını düşünerek bu isteğinden vazgeçmektedir. Burada da savaş, ölüm vurgusuna bir de açlık hissi eklenmektedir.

“Bayrağımızın Altında” adlı dinleme/izleme metninde, Kurtuluş Savaşı yıllarında işgal altında olan bölgelerden birinde yaşanan olaylar anlatılmaktadır. “Devletlerarası savaş, etnik ve sivil çatışmalar gibi daha toplumsal boyutta etkileri bulunan olumsuzluklar göç için başta gelen itici sebepleri oluşturmaktadır. Özellikle kitlesel göçlerin yaşanmasında devletlerarası savaşlar ve toplum içi çatışmalar önemli rol üstlenmektedir” (Yenginar, 2019:9). Savaş sırasında yaşanan zorunlu göçün bir örneği metinde yer almaktadır. Yakılıp yıkılan evlerini, yaşadıkları yerleri kaybeden insanların uyumaya bile korktuğundan bahsedilmekte ayakta kalan evlere sığınan insanların mücadelesi gözler önüne serilmektedir. Zorunlu olarak göç eden ve evi beş kez yanan ‘Hatice Nine’ adlı karakterin anlattıklarıyla savaş, göç ve ölüm kavramlarının somutlaşması sağlanmaktadır. Savaş gerçeğine yer verilen bir diğer metin “Muhteşem Kût’ül Amâre Zaferi” adlı serbest okuma metnidir. İşgal ve ardından gelen ölümün anlatıldığı metinde şehit olan Mehmetçiklerden de söz edilmektedir.

“İstiklal Marşı’nın Kabulü” adlı metinde ülkenin geçirdiği işgal döneminin ardından bağımsızlık sembolü olacak bir marşın yazılması yönündeki çalışmalar anlatılmaktadır. Savaş dönemine de değinen metin, ordunun yaşadığı mücadeleden de söz etmektedir.

“Bilmemekten Rahatsız Olmayın” adlı serbest okuma metninde, kendisine danışan kişiye bilmediği bir konuda iyi ya da kötü olacağı yönünde açıklama yapmaktan kaçınan yaşlı ve bilge bir adamdan söz edilmektedir. Danışılan konulardan birinin sonucunda, çıkan savaş nedeniyle askerler oldukları köye gelmekte ve sakatlığı olmayan gençleri askere götürmektedir. Gidenlerin çoğunun öleceği de ayrıca belirtilmektedir.

Savaşın izlerini taşıyan son yazı, aynı zamanda kitaptaki son metin olan “Türk Havacılığına Adanmış Bir Ömür: Vecihi Hürkuş” adlı serbest okuma metnidir. Savaş pilotluğu yaptığı yıllarda Vecihi Hürkuş’un yaralandığı ve esir düştüğü anlatılmaktadır. Savaşın ortasında bulunan ve birçok kez ölüme yaklaşan Vecihi Hürkuş’un hayatının anlatıldığı bu metinde savaşın gerçek yüzü de gösterilmektedir.

“Akıllı Kız” adlı dinleme/izle metninde masalsi bir anlatım görülmektedir. Verilen metinde ölen ‘Sarıbay’ adlı karakterin yerine geçecek ve halkı yönetecek kişinin seçilmesinden bahsedilmektedir. Ölen karakterin bir doğanı bulunmakta ve yeni yöneticiyi onun seçmesi için üç gün hayvan aç bırakılmaktadır. Burada hem ölenin arkasından tutulan yaz dönemi hem de açlık hissi görülebilmektedir.

Belirlenen 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki 40 metinden 30 tanesinde ölçüt listesindeki maddelere yönelik örnek yapılar tespit edilmiştir. İncelenen metinler genel olarak çocukların ahlaki değerler, savaşların olumsuz etkileri, iletişimin sosyal hayattaki

yeri ve çevre kirliliğine karşı duyarlı olma konularında bilgilendirilmesi ve bir farkındalık oluşturulması açısından olumludur.

4.2.10. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinler ve Etkinlikler

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2019 Türkçe Öğretim Programına uygun olarak hazırlanmış olan 8. sınıf Türkçe ders kitabı 8 temadan oluşmaktadır. Bu temalar ve temalara ait metinler aşağıda listelenmiştir:

1. TEMA: ERDEMLER

- İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine
- Kaşığı
- İnsanla Güzel
- Kedi ile Fare (Dinleme/İzleme Metni)
- Ayaz'ın Definesi (Serbest Okuma Metni)

2. TEMA: MİLLÎ MÜCADELE VE ATATÜRK

- Bayrağımızın Altında
- Atatürk ve Müzik
- Kınalı Ali'nin Mektubu
- Atatürk'ü Gördüm (Dinleme/İzleme Metni)
- Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor (Serbest Okuma Metni)

3. TEMA: BİLİM VE TEKNOLOJİ

- Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar
- Simit ve Peynir'le Bilim İnsanı Öyküleri
- Parktaki Bilim
- Uzay Giysileri (Dinleme/İzleme Metni)
- Eski Çağlardan Beri Dişlerimize Çok İyi Baktık (Serbest Okuma Metni)

4. TEMA: BİREY VE TOPLUM

- Kaldırımlar
- Portakal
- Dilimiz Kuşatma Altında
- Karanlığın Rengi Beyaz (Dinleme/İzleme Metni)
- Masal Ağacı (Serbest Okuma Metni)

5. TEMA: ZAMAN VE MEKÂN

- Eşref Saat

- Türkiye
- Peri Bacaları
- Robinson Crusoe (Dinleme/İzleme Metni)
- İstanbul’la Hasbihâl (Serbest Okuma Metni)

6. TEMA: MİLLÎ KÜLTÜRÜMÜZ

- Göç Destanı
- Vatan Sevgisini İçten Duyanlar
- Bir Fincan Kahve
- Kız Kulesi (Dinleme/İzleme Metni)
- Karagöz (Serbest Okuma Metni)

7. TEMA: DOĞA VE EVREN

- Yılkı Atı
- Rüzgâr
- Gündüzünü Kaybeden Kuş
- Hava Kirliliği (Dinleme/İzleme Metni)
- Canberra (Kanberra) (Serbest Okuma Metni)

8. TEMA: Vatandaşlık

- Haritada Bir Nokta
- Yaşamaya Dair
- Kalbim Rumeli’de Kaldı
- Zeytinyağı Üretimi (Dinleme/İzleme Metni)
- İmece (Serbest Okuma Metni)

4.2.11. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Bulguları

8 temada toplam 40 metin vardır. Bu metinlerden 8 tanesi dinleme/izleme metnidir. Verilen 40 metin çocukluğun yok oluşu fikrinden yola çıkarak oluşturulan ölçüt listesine göre incelenmiştir.

İnceleme sonucu çocukluğun yok oluşu ölçüt listesiyle ilgili bulunan cümle örnekleri:

Tablo 5.
8. Sınıf Türkçe Dersi Kitabı Bulguları

Ölçüt Listesi Maddeleri	Özelliğın Bulunduğı Metin/ Metinler	Cümle Örnekleri / Açıklamalar
1. Parçalanmış Aile İçerisinde Olan Çocuk		
2. Anne, Baba veya İkisinden de Mahrum Büyüyen Çocuk	-Portakal -Kalbim Rumeli’de Kaldı	“Sonra uykumuz geldi. Anam Elif’i yatırdı, ben de yanına yattım. Elif’i seyrettim. Elif’in küçük elleri de portakal kokuyordu. Sonra ne olduysa ağlamaya başladım. ‘Ana ben sizi çok özliyorum, siz buradasınız, ben ordayım. Elif burada hep aç kalıyor, portakal da yiyemiyor’”(Portakal, s.124). “Sıcak bir ağustos günü, sokak oldukça tenhadır. Uzun boylu, eski ve bakımsız kıyafetli, yaşlılığa adım atmış bir adam, bir şeyler arar gibi etrafına bakınarak gelirken çocuğun önünde durur birden. Çocuk, daha önce hiç görmediğı bu yabancıya merakla bakar. Narin yapılı çocuğun gür ve uzun kirpikleri adama o kadar tanıdık gelir ki... Onda sevgili eşi Zehra’sını bulur âdeta! Bir şey söylemeden yalnızca sevgiyle bakar çocuğa. Sonra yüzünde hüznün dolu bir gülümsemeyle sorar: “Küçük, senin adın ne?” Çocuk incecik sesiyle: “Hüseyin” der. “Mehmet adlı bir ağabeyin var mı?” diye sorar yabancı, sesi titreyerek. Çocuk saçları ağarmış, yüzünde derin çizgilerle yorgun görünümlü adama güvenle bakıp iyi bir insana benziyor, diye düşünür. Sevinçli bir sesle: “Evet” der. “O, pehlivan olacak!” Şimdi adamın gözlerinden yaşlar akmaktadır! Özlem dolu bakışlarla çocuğa bakarken sevgiyle saçlarını okşar”(Kalbim Rumeli’de Kaldı, s.270-271).
3. Kardeşsiz ya da Fazla Kardeşle Büyüyen Çocuk	-Portakal	“Karnım doymuyordu ki... Çok kalabalıktı. Üç sofraya kurulurdu; biri dedem ve emmilerime, biri büyük gelinlerle ebeme, biri de küçük gelinlerle onların çocuklarına. Sofrada azıcık başını çevirsen önündeki ekmek kaybolur. Ekmeğe katık ettiğın ne ki zaten; çökelek, turşu, soğan, bulursan pekmez... Dedem kimseyi göndermemiş yanından, “Hepiniz buradasınız, bizim tek başına toprağımız kimseyi doyurmaz.” diyerek dört oğlunu da aynı bahçenin içinde tutmuş. Sırası gelip de evlenen olduğunda oda eklemiş.

		Olmuş sana dört gelin, on yedi torun. Yengelerim sessiz sakin, hanım kadınlardı. Zaten evde kimse çok konuşmazdı ki. Akşam oldu mu kendi minderinin dışında bir yere oturmak yok. Kıpırdamak bile yok. İşin varsa odana gideceksin. Annem beni, bir de bacım Elif'i alır, odamıza çekilirdi. Annemi o zamanlar bir göreceksiniz. Dal gibi. Yüce Mevlam doğuştan sürmelemiş. Bacım Elif de anam gibiydi... İşte böylece bir büyük aileydik vesselam”(Portakal, s.122).
4. Büyükanne ve Büyükbaba ile Vakit Geçiremeyen Çocuk		
5. Bakıcıyla Büyüyen Çocuk		
6. Ailesinin Yaptığı Sınırlamalara Maruz Kalan Çocuk		
7. Hayal Kurma Yeteneği Azalan Çocuk		
8. Destan, Masal, Ninni, Türkü vb. Türlerin Aktarımından Mahrum Kalan Çocuk	-İmece	“Tanyerleri ışıırken biz, bütün köy Kısıkgediği aşmış tarlalara düşmüştük, öndeki topluluktan bir türkü geliyordu. Şimdiye kadar bu türküyü hiç duymamıştım. Belki köydeki kimse de duymamıştı. Bir tuhaf, esikli kesikli, çok uzunlu, çok kısali bir türküydü bu. Türkü ne üstüne söylenmişti, neyi anlatıyordu bilmiyor, anlamıyordum. Çok kişi de bilmiyor, anlamıyordu. Türküyü bir daha hiç duymadım. Kimin söylediğini de bilmiyorum. Çok kişiye sordum, kimsecikler de o türküyü söyleyeni bilmiyordu. Bir gün, tanyerleri ağarırken bir türkü geldi geçti. Bir daha da kimsecikler duymayacak, bilmeyecek. Belki o anda, o kişi tarafından uydurulmuştu. Bu da olamazdı. Uyduran, uydurduğu türküyü birkaç kere söylerdi hiç olmazsa”(İmece, s.280-281).
9. Akranlarıyla Vakit Geçiremeyen Çocuk	- Kedi ile Fare	“Avcı döner ve ağları kesilmiş görünce gelişigüzel toplayıp sırtlandığı gibi hayal kırıklığı içinde yola koyulur. Ağacın tepesinden gözden kayboluncaya kadar avcıyı izler kedi. Sonra taşın altında gizlenmekte olan fareye seslenir sevinçle: “Eyy altın kalpli güzel dost! Daha benden ne diye çekiniyorsun? Oysa sana bir hayat borçluyum ben, yaptığın iyiliği kat kat fazlasıyla ödemek isterken sen hala tedirgin bir halde benden kaçırıyorsun. Gel ne olursun bitirme kardeşliğimizi. Çünkü zahmet çekerek elde edilen dostlukları tek kalemde silmek kardeşliğe yaraşmaz. Sonra kesilir ümitler dostluk meyvesi tat vermez. Hem senin iyiliğini nasıl unutabilirim ki bu yüzden sen benim ve dostlarımdan övgüsünü fazlasıyla hak

		ediyorsun. Korkma sana zararım dokunmaz, bilakis neyim varsa al, hepsi senindir.” Kedi bunları söyledikten sonra içtenliğini göstermek için nice yeminler içer fakat fare kararsızdır hala. “Nice dostluklar vardır ki dışı güzel görünse de içi kin ve husumet doludur. Ne ki bu tür dostluklar apaçık düşmanlıklardan daha fena ve tehlikeli olur. Nitekim can düşmanımsın sen, bana hiç kimse senden daha çok zarar veremez. Bir zaruret haliydi dost olduk fakat şimdi zaruret geçti ve dostluk bitti. Nitekim zayıf kimsenin güçlü birinin yakınına durması nasıl yanlışsa sıradan bir adamın da şerefli bir düşmanı dost tutması büyük bir hatadır. Zira her ikisinin de sonu iyiliğe yorulmaz. Biliyorum senin asıl vazifen beni yemek. Başka hangi nedenle yanıma geleceksin ki? Bu yüzden güvenmiyorum sana ve yine biliyorum ki güçlü düşmandan sakınan zayıf, zayıfa aldanan güçlü düşmandan daha akıllıdır. Akıllı kimse mecbur kalıp başka çaresi olmadığına düşman ile anlaşır ve bu süre içinde ona dostmuş gibi davranmak zorundadır. Kendini güvende hissettiği İlk fırsatta ondan derhal uzaklaşır. Çarçabuk dostluklar güven telkin etmez çünkü akıllı kişi İşte bu yüzden düşmanına yakınlık gösterir ama tam anlamıyla güvenmez ona. Kendini teslim etmez hemen. Hep arada gizli bir mesafe bulundurur. Elinden geldiğince düşmanından uzak durur. Nitekim ben de uzaktan dost olacağım sana, aramızda bir mesafe olacak her zaman. Daha önce istemediğim kadar huzurlu ve mutlu bir ömür sürmeni dileyeceğim yine de sen de benim için aynı düşünceleri besleyebilirsin bu çok doğal. Zira bir araya gelmemiz mümkün değil.” susar daha sonra fare ve haklısın deyip yuvasına gider kedi. Beydeba öyküsünü bitirdikten sonra krala dönerek şunları söyledi: “Etrafı düşmanları tarafından çepeçevre kuşatıldığı halde içlerinden bazıları ile anlaşarak hayatını kurtaran kişinin örneği idi bu öykü”(Kedi ile Fare, s.34).
10. İletişim Kurma Becerisi Azalan Çocuk	- Kaşığı -Dilimiz Kuşatma Altında	“Kaşığı yalağın taşına koydum. Yerden kaldırılabileceğim ağır bir taş bularak üstüne hızlı hızlı indirmeye başladım. İstanbul’dan gelen, ihtimal Dadaruh’un kullanmaya kıyamadığı bu güzel kaşığı ezdim, parçaladım. Sonra yalağın içine attım. Babam, her sabah dışarıya giderken bir kere ahıra uğrar, öteye beriye bakardı. Ben, gene o gün ahırda yalnızdım. Hasan, evde hizmetçimiz Pervin’le kalmıştı. (...)

	-Eşref Saat -Bir Fincan Kahve	Babam, çeşmeye bakarken yalağın içinde kırılmış kaşığı gördü, Dadaruh’a haykırdı: — Gel buraya! — ... — Çıkar bakayım şunu! Nefesim kesilecekti. Bilmem neden, çok korkmuştum. Dadaruh da şaşırdı, kırılmış kaşığı meydana çıkınca babam, bunu kimin yaptığını sordu. Dadaruh, — Bilmiyorum, dedi. Babamın gözleri bana döndü, daha bir şey sormadan, — Hasan, dedim. — Hasan mı? — Evet, dün Dadaruh uyurken odaya girdi. Sandıktan aldı. Sonra yalağın taşında ezdi. — Neye Dadaruh’a haber vermedin? — Uyuyordu. — Çağır şunu bakayım. — ... Çitin kapısından geçtim. Gölgeyi yoldan eve doğru koştum. Hasan’ı çağırdım. Zavallının bir şeyden haberi yoktu. Koşarak arkamdan geldi. Babam pek sertti. Bir bakışından ödümüz kopardı. Hasan’a dedi ki: — Eğer yalan söylersen seni döverim!.. — Söylemem. Pekâlâ, bu kaşığı neye kırdın? Hasan, Dadaruh’un elinde duran alete şaşkın şaşkın baktı. Sonra, sarı saçlı başını sarsarak: — Ben kırmadım, dedi. — Yalan söyleme, diyorum. — Ben kırmadım. Babam tekrar: — Doğru söyle, darılmayacağım. Yalan çok fenadır, dedi. Hasan inkârında inat etti. Babam öfkeleni. Üzerine yürüdü. “Utanmaz yalancı!” diye yüzüne bir tokat indirdi. — Götür bunu eve, sakın bir daha buraya sokma. Hep Pervin’le otursun, diye haykırdı” (Kaşığı, s.21-22). “Aile bireyleri arasında sevgisizlik çocuğu yalnızlığa iter. Çocuğumuzu sevmezsek onu topluma çeşitli sorunlarıyla tek başına terk etmiş oluruz, bu böylece sürüp gider” (Dilimiz Kuşatma Altında, s.130). “En güzel, doğru Türkçenin, yaygın bir iletişim aracı olan televizyon kanallarından halkımıza sunulması gerekirken dilimizin tam anlamıyla linç edildiğine tanık oluyoruz” (Dilimiz Kuşatma Altında, s.131). “Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.’ diye
--	---	--

		bir söz vardır. Duvardaki saatleri yaylar işletiyorsa ev hayatındaki eşref saatleri de tatlı dil işletir. Onun hiç gelmeyeceğini sandığınız bir anda sarf edeceğiniz hoş bir cümle, yerinde bir iltifat, eşref saatin akrebinin 12'ye getiriverir. (...) Her iyi şey eşref saatte olur. Biraz sabır göstermek, biraz dikkatli davranmak, insanların bâm teline dokunmamaya çalışmak evinizde eşref saati sık sık çaldırmak için kâfidir”(Eşref Saat, s.151). “Kahve tiryakileri kahvesiz edemezlerse de aslında kahve eş, dost, yârenin bir arada sohbetine kapı açar; daha doğrusu bu sohbetin ön sözü olurdu. Kahvenin ve kahvehane birer bahane, istenilenin dostlarla sohbet etmek olduğunu ifade eden şu beyit dillerden düşmezdi: Gönül ne kahve ister, ne kahvehane Gönül sohbet ister, kahve bahane”(Bir Fincan Kahve, s.193).
11. Kendi Oyunlarını Oluşturamayıp Kalıp Oyunlara Sıkışan Çocuk	-Masal Ağacı	Çok geçmeden denizin kıyısında kocaman bir ağaç belirdi. Bu ağaç öyle uzundu ki neredeyse boydan boya koyun yarısını kaplıyordu. Denizle kara arasında dal budak salmakta olan bu ağaç yolunu kesiyordu. Bu duruma içten içe kızdım. İster istemez yürüyüşü bırakmak zorunda kaldım. Koskoca ağacın dallarını ezip geçemezdim ya! Ağacın köküne yakın bir yere hasırımla havlumu serip oturdum. Olacakları gözlemlemeye başladım. Olacakları diyorum çünkü koydaki çocuklar ağacın çevresini almaya başladılar. Önce herkes gülümseyerek baktı bu ulu ağaca. Sonra, el birliğiyle onu daha da büyötmeye giriştiler. Her çocuk eline geçirdiği çomakla ağaca yeni bir dal ekliyordu. Derken çevreden toplanan renkli ve hoş biçimli taşlarla, dalların üstüne çiçekler, meyveler yapmaya başladılar. Kimi çocuklar bununla yetinmeyip dallara çerden, çöpten ve deniz kabuklarından oluşma kuşlar kondurdular. Sonra kuru yosunlardan kuş yuvaları yapıldı. Kimi yerler kumsaldan toplanan kavrılarla çiçeklendirilerek bahar dallarına dönüştürüldü. Hava öylesine sıcak ve durgundu ki! Yaprak kımıldamıyordu. Bozcaada'nın bu yakasından pek bir gemi de geçmiyordu. Bu yüzden denizin üstü de çarşaf gibiydi. Çocukların ağacı, bu ortam içinde, kumsalda öylesine göz alıcı bir görünüme bürünmüştü ki! Koyun öteki ucunda güneşlenen yerli yabancı tüm gezginler ağacı görmeye geldiler.

		Çok geçmeden yeni gelenler de ağaca bir şeyler eklemeye giriştiler. Bu yolla dallar; kirazlar, elmalar, koca koca ayçiçekleriyle bezendi. Yerli, yabancı, çocuk, kadın, erkek, yaşlı, genç tüm gezginler kendilerini bu işe öyle kaptırdılar ki... Bu arada birbirleriyle kırk yıllık dost gibi kaynaştılar. Elbet ben de boş durmadım. Üzerinde türlü meyveler, kuşlar bulunan bu masal ağacı yüreğimi coşturdu. Hemen insanların arasına katıldım. Bu görkemli Dünya Ağacı'na katkıda bulunmaya giriştim. Dallardan birinin üzerine bir kız, bir de erkek çocuk çizdim. Çevremdeki çocuklar bu davranışımı alkışla karşıladılar” (Masal Ağacı, s.145).
12. Eğitim Alma Hakkını Kullanamayan Çocuk	-Portakal -Karanlığın Rengi Beyaz - Vatan Sevgisini İçten Duyanlar	“İlkokul bitince dedem babamı, bir de Hasan emmimi yanına çağırdı. İçeriye geçip konuştular. Sonra da Nurettin’le beni çağırdılar. Dedem konuştu. “Siz benim yavrularımın yavrusunuz, sizin okumanız lazım. Öbürleri ekmeği kafasına yiyor amma sizde iş var. Okuyun, bizi mahcup etmeyin.” Ne okuması, nasıl olacak, hiçbir şey bilmiyoruz. “Yap!” diyorlar yapıyoruz. “Sınava girip kazanacaksın, yatılı olacaksın.” dediler. Ne dedilerse öylece oldu ama ben Nurettin’le aynı yere düşmedim. Onun imtihanı biraz kötü geçmiş her hâl. Onu ilçenin yatılısına koydular, beni ildeki yatılıya... Yatılı dedikleri yer kocaman bina. Ben derdim ki bizim evden kalabalığı yok herhâlde. Varmış ki nasıl varmış. Her yerde öğrenci var...”(Portakal,s.122) “Orta birdeydik ve okulumuzdaki tüm orta birler gibi öğlenciydik O günkü fen bilgisi dersi son saatti ve sınav yapılacaktı. Hava iyice kararmıştı, sınav başladı. Öğretmen, soruları tek tek yazdırıp başarılar diledi. Aydınlatma belki normal gören biri için yeterliydi ama bizim için sınıf karanlıktı. Erken saat olsa izin isteyip cam kenarına geçen ve gün ışığından yararlanabilirdik ama bu da olanaksızdı. Çaresiz yazmaya devam ettik. Sınava iyi hazırlanmıştık. Soruların yanıtlarını biliyorduk ama yazamıyorduk. Selim'in gözleri dolmuştu ve bu görmesini daha da engelliyordu. O anda hiç beklenmedik bir şey oldu, elektrikler kesildi. Şimdi her şey eşitlenmişti. Sınıftaki diğer öğrenciler de kâğıtlarını göremiyordu. Sınav iptal oldu, ertesi gün fen bilgisi ilk dersti. Günlük güneşlik öğlen saatinde tekrarlanan sınavdan on aldık”(Karanlığın Rengi Beyaz, s.138).

		“Olmak istiyorsan dünyada mesut Hakka halka yarayacak bir iş tut Çalıştır oğlunu kızını okut İnsan olmak için okumak gerek” (Vatan Sevgisini İçten Duyanlar, s.186).
13. Çalışan Çocuk		
14. Maddi Sorunlar İçinde Yaşayan Çocuk		
15. Başarı Yarışı İçinde Kalan Çocuk		
16. İzlediği ve Duyduğu İle Yetinip Okumak ve Araştırma İsteği Olmayan Çocuk	-Atatürk ve Müzik - Simit ve Peynir’le Bilim İnsanı Öyküleri	“Atatürk Türk müziğinin gelişmesi ve evrensel boyutlara ulaşması için müzik sanatında âdeta bir inkılap gerçekleştirmiştir. O, bu amaca ulaşmanın ilk adımını da müzik eğitimi ve bu eğitimi veren kurumların oluşturulması şeklinde belirlemiştir. Nitekim verilen uğraşlar sonuçsuz kalmamış ve hareket 1934’te Ankara’da bir konservatuvarın oluşturulmasıyla hız kazanmıştır. Geçen sürede ise meselenin detayları düşünüp tartışılmış ve konu halka yavaş yavaş sunularak nabız yoklaması yapılmıştır. Bir arayış içinde olduğu görülen Atatürk bu esnada enteresan bulduğu satırların altını çizerek yerli yabancı kaynakları incelemiş, Ziya Gökalp’in eserlerini devamlı surette okumuş ve onlardan etkilenmiştir. Yurt dışında müzik eğitimlerini tamamlayarak dönen gençlerle tanışmış ve onlara akşam yemeklerinde yer vermiştir. Atatürk, akşam yemeklerini zaman zaman bir müzik akademisine dönüştürmüştür. Bu toplantılarda Batı’dan getirilen müzik kültürünü ayrıntılarına kadar öğrenmek istemiştir. Yerli ve yabancı kişilerle görüşmeye, tartışmaya, önem vermiştir”(Atatürk ve Müzik, s.54). “İyi bir öğrenci olan Aziz Sancar ilk ve ortaöğrenimini başarıyla tamamlar. Canlıların ve insan bedeninin işleyişine büyük ilgi duyar. Üniversitede tıp okumaya karar verir. İstanbul’a gider. Yıllar sonra Mardin’e döndüğünde artık bir tıp doktorudur. Mesleğini yapmaya başlar. Ancak bir süre sonra yalnızca hâlihazırda bilinenleri uygulayarak geçecek bir hayatın kendisine göre olmadığını anlar. O, araştırmacı olmak , tıp ve temel bilimler alanında henüz bilinmeyenleri keşfetmek istiyordu” (Simit ve Peynir’le Bilim İnsanı Öyküleri, s.89).
17. Sorumluluklar Altında Ezilen ya da Hiç Sorumluluk Almayan Çocuk	-İmece	“Köyde, bir evde, bir yerde imece olacağı, imeceye gidileceği bir hafta, on gün öncesinden duyurulurdu. Benim gözüme uyku girmezdi imece gününe kadar. Çocuklar hep imece üstüne

		konusurduk, imece gününe kadar. Hepimiz, bütün köyün çocukları, yalnız, kendi kendimize, kendi tarlamızda çalışmaktan o havadan bıkmıştık, imece imdadımıza bir yetişirdi ki... Uzun zaman imeceyi unutamaz, ondan, türkülerden, oyunlardan söz ederdik. Bir imece daha olsun da bir cümbüş daha görelim diye can atardık, imecelerde en çok çalışanlar da çocuklar olurdu. Şimdi düşünüyorum da... Bir gün insanlar çalışmayı bu hâle getirseler... Böyle düğünlü bayramlı... Çalışmak imecede bana hiçbir zaman zor gelmedi. Hiç kimseye de gelmemiştir. İmeceyle, imece düğünüyle çalışma, insanların yaşayışlarını değiştirir. İnsanları daha insan yapar. Daha dost, daha sevimli yapar”(İmece, s.282).
18. Yetişkin Davranışı Beklenen Çocuk		
19. Ahlak ve Erdem Kavramlarının Bilincinde Olamayan Çocuk	- Ayaz'ın Definesi -Atatürk ve Müzik -Vatan Sevgisini İçten Duyanlar -Haritada Bir Nokta	“O, her iyiliği hak eden, sadık, güvenilir, dürüst bir kimseymiş. Sultan ona birçok hediye vermiş. Ayaz'ın ricasıyla adamları da affetmiş. Ayaz hakkında kötü düşünenler ise yaptıkları hatayı anlamışlar ve çok utanmışlar. Kişiyi değerli kılan, sahip oldukları değil, karakteridir” (Ayaz'ın Definesi, s.41). Çankaya, her türlü müziğin çalınip dinlendiği ve çok sayıda konserin verildiği bir merkez hâline gelmiştir. Nitekim Atatürk burada klasik Türk müziğini çok sevmesine rağmen diğer müzik türlerini de her zaman dinlemiş, müzisyenlere de saygı gösterip onlara iltifat etmeyi ihmal etmemiştir. Bu yaklaşım Atatürk'ün müziğe, müzik adamına olan saygısının, müzik alanındaki gelişmelerin hız kazanmasındaki rolünün en açık göstergesidir”(Atatürk ve Müzik, s.54). “Vatan sevgisini içten duyanlar Sıtk ile çalışır benimseyerek Milletine ulusuna uyanlar Demez neme lâzım neyime gerek” (Vatan Sevgisini İçten Duyanlar, s.186). “Balığın bol çıkmaya başladığı duyulduğu zaman, dışarıdan da insanlar gelirdi. Dışarıdan ırba katılanlar pay almazlardı. İrip tayfası ile reis, gönüllerinden ne koparsa o kadar balık verirdi kendilerine. O adam da bir dülger balığı alabilmek, bu balığı hak edebilmek için elinden geleni yapıyordu. Nihayet iş bitti. İki büyük dülger balığını reis kıçaltına attı. Tayfalardan birine:

		— Bunu bize götür sonra, dedi, ötekilerini pay yap. Üçer tane alanlar oldu. Dışarıdan gelen bir tane versinler diye bekledi. Yüzünde tatlı bir gülümseme ve çalışmaktan doğabilmiş hafif bir kırmızılık vardı. Bu kırmızılık, pay dağıtan adamın elinde tek balık kalıncaya kadar adamın yanağında durdu. Sonra birdenbire uçtu. Yüzündeki gülümseme önce tehlikeli bir hâlde dondu. Sandım ki böyle, bütün ömrünce böyle donuk bir tebessümle kalıverecek adam. Etrafına bakındı. Gülümseme birdenbire yüzünde bir meyve gibi çürüyüverdi. Gözleri hayretle büyüdü. Son balığı kayıktaki adam rıhtıma fırlatmıştı. Adamın yüz ifadeleri nerede ise yine eski temiz, memnun hâlini, taze meyve hâlini alıverecekti. İki adım attı. Elini balığa doğru uzatmak üzere eğildi. Ama ötekilerden, başparmağına irisinden bir tane dülger balığı takmış birisi kocaman çizmeli ayağını dülger balığının sırtına bastı. — Ne o? dedi, hemşerim. Dur bakalım. Dağdan gelip bağdakini kovmayalım. Adam elini çekti. Bir şey söylemedi. Söyleyemezdi. Söyleyecek hâlde değildi. Rıhtım kahvesine doğru yürüdü. Dışarıdan kahve önündeki seyircilerden biri seslendi: — Bırak yahu! O adam da çalıştı. Veriver bir tane, ne olur? Kalkmış nerelerden gelmiş işte. — Ne yapalım gelmesinler. Kayıktakilerden hiçbiri kalkıp da: — Ayıptır yahu, ver adama, demedi. Bir ikisi, en umduklarım konuşacak gibi oldular. Bekliyordum. Şimdi umduklarımdan birisi payına düşen balıktan birini, en küçüğünü adama doğru fırlatacak diye bekledim. Reis kahvenin önünde kahvesini öttürüyor, kayığın asıl tayfasına keyifle bakıyordu. Hadiseye karışan adam: — Ayıptır yahu, dedi, ayıp! Bu sefer konuşacaklarını hatta paylarına düşen balıklardan en küçüğünü fırlatacaklarını sandıklarımdan biri: — Sen karışma bakalım babalık! Fazla söylenmeye başladın. Ayıp ne demek?.. — Babanızın malı mı bu deniz, sizin? — Onun babasının malı mı? — Değil ama gelmiş kayığınızda çalışmış bir kere. — Kim gel de çalış demiş ona, gelmeseydi. Balık verilmemiş adam, kahvenin bir iskemlesine çökmüştü. Kahveci başına dikilmişti. Kahveciye: — Kalkacağız, kalkacağız, dedi.
--	--	--

		Ayağa kalktı. Kendisi için laf işitmiş adama: — Zararı yok hemşerim, dedi. Zararı yok. Vermesinler, istemez... Gözükten vapura doğru yürüdü. Küçük adımlarla bir Şarlo gibi seğirterek uzaklaştı”(Haritada Bir Nokta, s.254-255).
20. Doğa ve Hayvanlarla Buluşması Sınırlı Kalan Çocuk	- Kaşığı -Masal Ağacı -Canberra	“Ahırın avlusunda oynarken aşağıda, gümüş söğütler altında görünmeyen derenin hazin şırıltısını işitirdik. Evimiz iç çitin büyük kestane ağaçları arkasında kaybolmuş gibiydi. Annem, İstanbul’a gittiği için benden bir yaş küçük olan kardeşim Hasan’la artık Dadaruh’un yanından hiç ayrılmıyorduk. Bu, babamın seyisi, ihtiyarca bir adamdı. Sabahleyin erkenden ahıra koşuyorduk. En sevdiğimiz şey atlardı. Dadaruh’la beraber onları suya götürmek, çıplak sırtlarına binmek, ne doyulmaz zevkti. Hasan korkar, yalnız binemezdi. Dadaruh onu kendi önüne alırdı. Torbalara arpa koymak, yemliklere ot doldurmak, ahırını süpürmek, gübreleri kaldırmak eğlenceli bir oyundan çok hoşumuza gidiyordu. Hele tımar...” (Kaşığı, s.20). “Yaz tatilinde en sevdiğim dinlenme yöntemi, deniz kıyısında yürümek ve düşünmek. Özellikle تنها kıyılarda bu yürüyüşün tadına doyumuyor. تنها kıyı bulmak da günümüzde iyice zorlaştı. Bozcaada’nın batı yakasında henüz yoğun kalabalıklar tarafından sarılmamış çok güzel bir koy var. İlçe merkezine uzak olması ve yolun bozukluğu yüzünden oraya pek fazla gezgin gelmiyor. Koyu çevreleyen üzüm bağları ve deniz arasında geniş bir kumsal uzanıyor. Bu kumsal deniz dibinde de sürüyor. İncecik kumlar güneş altında altın tozlar gibi parlayıp gözleri kamaştırıyor. Öylesine de kızgın ki bu altın kumlar! Öğle sığağında yalın ayak yürümek olanaksız. Böyle bir deneyime kalkışan kişi, kızgın kumlarda yürürken dans eden Afrika yerlilerini andırıyor. Ben yürüyüşleri tam denizin kıyısında yapıyorum. Tüm bedenim tepeden tırnağa güneşe bulanırken ayaklarım suda oluyor. İşte, bu büyülü güzellikler koyunda, bu yaz çok ilginç bir olaya tanık oldum” (Masal Ağacı, s.144). “Bu parkı gezdikten sonra tipik bir Avustralya çiftliğine gidiyoruz. Yolumuz ulusal parkın içinden geçiyor. Burada, kangurular yaşıyor. Parklarla kent öylesine iç içe ki bazen parktaki kangurular kente iniyor, sokaklarda gezmeye çıkıyorlarmış”(Canberra,

		s.246).
21. Şehir Planlamasında Unutulan Çocuk	-Kaldırımlar -Canberra	“İçimde damla damla bir korku birikiyor; Sanıyorum, her sokak başını kesmiş devler... Üstüme camlarını, hep simsiyah, dikey; Gözüne mil çekilmiş bir âmâ gibi evler. Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi; Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır. Kaldırımlar, duyulur, ses kesilince sesi; Kaldırımlar, içimde kıvrılan bir lisandır”(Kaldırımlar, s.116). “Avustralya’nın başkenti Canberra’ya gidiyoruz. Canberra, altmış yıl önce kurulmuş yepyeni bir kent. Kent planı yarışma sonucunda saptanmış. Kent planı yapılırken bitki örtüsü de hesaba katılmış. Hatta binalar, yollar yapılmadan ağaçlar dikilmeye başlanmış. Rehberin dediğine göre buraya 1912 ile 1930 yılları arasında altı bin ağaç dikilmiş. Bu yüzden Canberra, büyük bir park içine kurulmuş örnek bir kent görünümünde”(Canberra, s.246).
22. Mahalle Kültürünün Site Kültürüne Dönüşmesi ile Karşılaşan Çocuk		
23. Televizyon, Tablet, İnternet vb. Teknolojik Gelişmelerin Hayatının Merkezinde Olan Çocuk	-Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar -Karagöz	“İnternet teknolojisinin gelişim göstermesi, akıllı telefon ve tablet kullanımının yaygınlaşmasıyla bireyler teknoloji bağımlısı durumuna gelmişlerdir. Teknoloji bağımlılığı en az madde bağımlılığı kadar tehlike arz edici bir durum olmakla birlikte zamanında tedavi edilemezse bireylerin psikolojik ve sosyolojik dünyalarını derinden etkileyebilmektedir. <i>E-hastalıklar</i> olarak da ifade edebileceğimiz psikolojik rahatsızlıklar dijital teknoloji ve sosyal medyanın ivme kazanmasıyla had safhaya ulaşmıştır. <i>Dijital bağımlılık</i>, başta teknolojik araç ve uygulamaların günlük yaşantımıza olumsuz etkilerini, İnternet bağımlılığını, cep telefonu bağımlılığını, sosyal medya bağımlılığını ve dijital oyun bağımlılığını içermektedir” (Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar, 80). “Akıllı telefon orucu, sosyal medyaya erişimi engelleyeceği için birey sosyalleşmeye daha fazla zaman bulabilmektedir. Elektronik herhangi bir cihazın kullanılmaması ise dijital detoks sağlayacak. Böylece birey dinlenerek mola verebilecektir. Keza bilgisayar ve internet kullanımının sınırlandırılması ve farklı saatlere kaydırılması da e-hastalık tedavisinde kullanılan bir diğer yöntemdir” (Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar, 81). “HACİVAT: Şimdi bilgisayar kullanmayana cahil deniyor. Bunu ben de

		yeni öğrendim. Hem de oğlumdan. KARAGÖZ: Seni cahil seni! HACİVAT: Ne dersen de. Haklısın. Ama benim cahilliğim uzun sürmeyecek. KARAGÖZ: O neden o? HACİVAT: Oğlum dedi ki... KARAGÖZ: Hay oğlunun dilini eşek arısı soksun, yine ne dedi? HACİVAT: Baba dedi... KARAGÖZ: Doğru demiş, sana bu sakalla anne denmez ya. HACİVAT: İkide bir sözümü kesme. Üstelik "Balla kestim demiyorsun." KARAGÖZ: Balla mı? HACİVAT: Birinin sözünü kestin mi, balla kestim denir. Sözünü balla kestim... KARAGÖZ: Sen baksana şu gözüme. Sana bal kaptıracak göz var mı bende, uyanık! HACİVAT: Balın senin olsun. Benim oğlan, baba, dedi; sen cahilsin. Beni de mi cahil bırakacaksın? dedi. KARAGÖZ: Bak sen bacak kadar çocuğa. HACİVAT: Yaa, bana niye bilgisayar almıyorsun, dedi. KARAGÖZ: Al sen de, ne duruyorsun? HACİVAT: Doğru, durduğum da suç. Gel birlikte gidelim. KARAGÖZ: Nereye? HACİVAT: Cahillikten kurtulmaya. KARAGÖZ: Kalsın, istemez! İyiyim ben böyle. HACİVAT: Haydi nazlanma, birlikte gidelim. Bir bilgisayar almak için dolaşalım(Karagöz, s.211).
24. Artan Hastalıklara Maruz Kalan Çocuk	- Kaşığı - Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar -Karanlığın Rengi Beyaz	"Ertesi yıl yazın annem, gene İstanbul'a gitti. Biz yalnız kaldık. Hasan'a ahır hâlâ yasaktı. Geceleri yatakta, atların ne yaptıklarını, tayların büyüyüp büyümediklerini bana sorardı. Bir gün birdenbire hastalandı. Kasabaya at gönderdik. Doktor geldi. Kuşpalazı, dedi. Çiftlikteki köylü kadınlar eve üşüştiler. Birtakım tekir kuşlar getiriyorlar, kesip kardeşimin boynuna sarıyorlardı. Babam, yatağının dibinden hiç ayrılmıyordu. Dadaruh çok durgundu. Pervin hüngür hüngür ağlıyordu. (...) Ben de ağlamaya başladım. O hastalandığından beri Pervin'in yanında yatıyordum. O gece hiç uyuyamadım" (Kaşığı, s.22). "Teknoloji bağımlılığı en az madde

	-Hava Kirliliği	bağımlılığı kadar tehlike arz edici bir durum olmakla birlikte zamanında tedavi edilemezse bireylerin psikolojik ve sosyolojik dünyalarını derinden etkileyebilmektedir. E-hastalıklar olarak da ifade edebileceğimiz psikolojik rahatsızlıklar dijital teknoloji ve sosyal medyanın ivme kazanmasıyla had safhaya ulaşmıştır. Dijital bağımlılık, başta teknolojik araç ve uygulamaların günlük yaşantımıza olumsuz etkilerini, Internet bağımlılığını, cep telefonu bağımlılığını, sosyal medya bağımlılığını ve dijital oyun bağımlılığını içermektedir. Dijital çağın en yaygın e-hastalığı phubbing'dir (fabbing). İngilizce "phone" (fon) ve "snubbing" (sınabing) kelimelerinin birleşiminden türeyen bu hastalık, akıllı telefon bağımlılığı olarak da bilinmektedir. Akıllı telefonlarını sürekli elinde tutan kullanıcılar, karşısındakinin söylediklerine odaklanmak yerine telefon ekranlarına dikkatlice bakmakta ve karşısındaki kişiyi önemsememektedir. İşte bu durum phubbing hastalığı olarak ifade edilmektedir. Phubbing, FOMO "Fear Of Missing Out" (fıyır of mising aut) adı verilen sosyal medya ve dijital ortamlarda olup bitenleri, haberleri, gelişmeleri kaçırma korkusu da phubbing hastalığını tetiklemekte ve bireylerin asosyalleşerek toplumdan kopmasına neden olmaktadır" (Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar, 80). "E-hastalıklar sosyal medya aracılığıyla giderek yaygınlaşmaktadır. Photolurking (fotolörking) bu hastalıkların başında gelmektedir. Paylaşım içeriğini kimlerin beğendiğine bakmak ve profillerini görüntüleyip incelemek hem zaman kaybına neden olmakta hem de bağımlılık oluşturmaktadır. İnternetten sürekli hastalık belirtilerini arama ve tedavi yöntemlerini araştırma hastalığına ise "siberkondria" (saybirkondiria) adı verilmektedir. Bu hastalığa yakalananlar her bir sağlık problemini internetten araştırmakta ve doktorlara itibar etmemektedirler. Bu durum önlenemez sağlık sorunlarına neden olmakta ve tedavi sürecini zedelemektedir. Keza elektronik uykusuzluk da birçok kullanıcının yakalandığı bir e-hastalıktır. Dinlenme saatleri esnasında bile akıllı telefonuyla, tabletiyle, bilgisayarıyla uğraşan kullanıcılar bu hastalığa yakalanmış demektir. Elektronik uykusuzluk, sağlık açısından da büyük sorunları beraberinde getirmekte sindirim sorunları, kronik yorgunluk ve büyük ağrılara neden olmaktadır.
--	-----------------	---

		Hayalet titreşim adı verilen fantom (fantım) vibrasyon da cep telefonlarıyla yaygınlaşan bir e-hastalıktır. Telefonlarının çalmadığını, sürekli titrediğini hisseden kullanıcılar bu hastalığa yakalanmış demektir. E-hastalıklarla baş etmenin en temel yolu akıllı telefon orucudur. Akıllı telefon orucu, sosyal medyaya erişimi engelleyeceği için birey sosyalleşmeye daha fazla zaman bulabilmektedir. Elektronik herhangi bir cihazın kullanılmaması ise dijital detoks sağlayacak. Böylece birey dinlenerek mola verebilecektir. Keza bilgisayar ve internet kullanımının sınırlandırılması ve farklı saatlere kaydırılması da e-hastalık tedavisinde kullanılan bir diğer yöntemdir. Unutulmamalıdır ki e-hastalık özgüven ve dikkat eksikliği oluşturmaktadır. Özellikle Z kuşağının bireysel gelişimini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla bu tür hastalıklara yakalanan bireylerin mutlaka tedavi sürecine başlaması gerekmektedir” (Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar, 80-81). “Okul yıllarımızda körlüğümüzün anlaşılamayışının getirdiği sorunlarla o kadar çok karşılaştık ki... Görmemeye birlikte başlamıştık ama körlüğümüz aynı hızda seyretmiyordu. Selim’inki daha hızlı ilerliyordu. Ortaokuldaydık sınavlarda cevapları kâğıda yazarken Selim’in satırları kayıyor, yazılıyı bitirmek onun için bazen işkence haline dönüşüyordu. Türkçe dersinde güzel okuma çalışması yapıldığında sıranın bize gelmesi en büyük korkumuzdu. Herkes düzgün ve hızlı bir biçimde okurken biz dura dura, yavaş yavaş okuyabiliyorduk. Çünkü cümleyi bütün halinde göremiyor, sadece bir kelimeyi tam olarak seçebiliyor, onu tanıdıktan sonra okuyup diğerine geçebiliyorduk. Okuma derslerinde bize sıra gelmeden zil çalsa diye yüreğimiz ağzımıza bekler olmuştuk. Sorunlar evde de sürüyordu verilen yazılı ödevleri bitiremiyorduk bir türlü. İmdadımıza annem yetişiyordu. Bizim yarım bıraktıklarımızı o tamamlıyordu. Annem 8. sınıfın sonuna kadar ev ödevlerimizi yazdı, haritaları çizdi, bize karakalem ve suluboya resimler yaptı. Tabii hepsinden ikişer tane...”(Karanlığın Rengi Beyaz, s.138). “Lise birinci sınıftaydık sanırım görme sorununuz daha da artınca tavsiye üzerine gittiğimiz yaşlı bir göz hekimi doğru tanıyı koydu, retinitis pigmentosa. Bu gözün retina tabakasındaki pigment hücrelerinin zafiyeti
--	--	--

		anlamına geliyordu. Göz sinirleri bundan etkilenip görev yapamıyordu. Durum ümitsizdi. Birkaç yıl içinde tamamen kör olacaktık. Bu anne ve babamız için bir şoktu. Yıllardır görmezlikten geldikleri gerçek, tüm çıplaklığı ile önlerine serilmişti. Bundan sonra bizi yeni bir yaşam, yeni sorunlar ve tabii ki yeni çözümler bekliyordu. Bizim için değişen fazla bir şey yoktu aslında zaten yıllardır bu sorunun içinde yaşıyorduk. Hatta doktorun tespiti yararımıza bile oldu çünkü böylece gerçek durum ortaya çıkmıştı. Alınacak önlemler ve yeni düzenlemeler işimizi kolaylaştıracaktı” (Karanlığın Rengi Beyaz, s.138). “Bir sabah babam kahvaltıdan sonra bizi yanına çağırdı ve gazetede gördüğü bir haberi okumaya başladı. Yazıda İstanbul Reşitpaşa’da bir rehabilitasyon merkezi bulunduğu ve görme engellilerin orada eğitim alarak hayata hazırlandıkları anlatılıyordu. Babam bizim için aradığını bulmuştu. Annem, çoğu zaman olduğu gibi yine duygusal tavrı ile karşı çıkmaya kalmıştı. Hele merkezin yatılı olduğunu öğrenince daha da endişelendi. Ancak babam kesin kararlıydı. 1981 yılının güzel bir yaz günü 28 Ağustos’ta annemle evde vedalaştık ve yatılı kursiyer olarak eğitim görmek üzere babamla Emirgan Reşitpaşa’daki Körler Rehabilitasyon Merkezine gittik. İlk öğrendiğimiz şey körlüğün yalnızca bize ait durum olmadığıydı. Başka görmeyenler de vardı işte. O ana kadar hiç kör arkadaşımız ya da tanıdığımız olmamıştı ki! Görmemek orada gayet doğal karşılanıyordu. Hatta körlükle ilgili espriler yapılıyor fıkralar anlatılıyordu. Göz engeli öyle korkulacak, saklanılacak bir şey değildi” (Karanlığın Rengi Beyaz, s.138). “Merkezde aldığımız eğitimden sonra artık bizi hiçbir şeyin durduramayacağını anlamıştık. Önümüzdeki ilk engel üniversite sınavlarıydı. Hedefimiz belliydi, hukuk fakültesinde okuyacaktık. 1981’de üniversite sınavına girdik, iki aşamalı sisteme yeni geçilmişti. Gerek seçme gerek yerleştirme sınavlarında görme engelli olmamıza karşın şekil sorularından da sorumlu tutulduk. Yanımızda birer görevli vardı. Bizde soruları ve şıkları okudular. Verdiğimiz yanıtları işaretlediler. Bundan doğan zaman kaybı nedeniyle bize bir ek süre tanınmadı. Şekil sorularını boş geçirdik ama diğer alanlarda başarılı olmamız sayesinde ikimiz de sınavda yüksek bir puan alarak ilk tercihimiz olan İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini
--	--	--

		kazandık” (Karanlığın Rengi Beyaz, s.138). “Sınırları aşan hava kirliliği ölüm raporlarına sebep olarak yazılır olmuştı. Özellikle katı yakıtların oluşturduğu kirlilik, bitki örtüsünü öldürmesi nedeniyle canlı sağlığına, mimari yapıları tahrip etmesi nedeniyle de ülke mirasına ciddi zararlar veriyordu. 1990’lı yıllar tehlikenin had safhaya ulaştığı yıllardı. Solunulan zehir, hastalıklara davetiye çıkartıyor, solunum yolları ve akciğer hastalıkları gün geçtikçe artıyordu”(Hava Kirliliği, s.242).
25. Pornografi ve Şiddetle Tanışan Çocuk	- Kaşığı	Çitin kapısından geçtim. Gölgeyi yoldan eve doğru koştum. Hasan’ı çağırdım. Zavallının bir şeyden haberi yoktu. Koşarak arkamdan geldi. Babam pek sertti. Bir bakışından ödümüz kopardı. Hasan’a dedi ki: — Eğer yalan söylersen seni döverim!.. — Söylemem. Pekâlâ, bu kaşığı neye kırdın? Hasan, Dadaruh’un elinde duran alete şaşkın şaşkın baktı. Sonra, sarı saçlı başını sarsarak: — Ben kırmadım, dedi. — Yalan söyleme, diyorum. — Ben kırmadım. Babam tekrar: — Doğru söyle, darılmayacağım. Yalan çok fenadır, dedi. Hasan inkârında inat etti. Babam öfkeleni. Üzerine yürüdü. “Utanmaz yalancı!” diye yüzüne bir tokat indirdi. — Götür bunu eve, sakın bir daha buraya sokma. Hep Pervin’le otursun, diye haykırdı. Dadaruh, ağlayan kardeşimi kucağına aldı. Çitin kapısına doğru yürüdü. Artık ahırda hep yalnız oynuyordum. Hasan evde mahpustu. Annem geldikten sonra da babam Hasan’ı affetmedi. Fırsat düştükçe “O yalancı.” derdi. Hasan, yediği tokat aklına geldikçe ağlamaya başlar, güç susardı. Zavallı anneciğim, benim iftira atabileceğime hiç ihtimal vermiyordu. “Aptal Dadaruh, atlara ezdirmiş olmasın?” derdi” (Kaşığı, s.21-22).
26. Dini Baskılara Maruz Kalan Çocuk		
27. Zorla Evlendirilen Çocuk		
28. Savaş Gerçeği ile Tanışan Çocuk	- İnsanla Güzel	“Sımsıcak dostluklar sevgiler varken Savaşlar kinler öfkeler neden Bırakıp gideceğiz bir gün Dünya bu kadar güzelken” (İnsanla Güzel, s.28). “Zafer yolunda unutamayacağım yüzlerden biri, Hatice Nine’nin yüzüdür.

	- Bayrağımızın Altında -Kınalı Ali'nin Mektubu -Masal Ağacı -Peri Bacaları -Vatan Sevgisini İçten Duyanlar -Canberra -Yaşamaya Dair	Salihli'de, yangın yıkıntıları ortasında nasılsa kalmış beş on evden birindeydim. Halk bir türlü kâbusun geçtiğine inanamıyor, bir türlü uyuyamıyordu. Boş sokaklarda kadın erkek dolaşüyor, hep çocuklar gibi koşuyorlardı.” (Bayrağımızın Altında, s.46). “Gelibolu’da savaş giderek şiddetleniyordu. İngilizler kesin sonuç almak için tüm güçleriyle yükleniyorlardı. Cephede savaşan askerlerimiz önceleri birer birer, sonraları beşer beşer, onar onar şehit oluyorlardı. Gelen destek güçleri de yeterli olmuyor, onların da sayıları giderek azalıyordu. Gelibolu düşmek üzereydi. Kınalı Ali’nin komutanı bu durum karşısında çaresizdi. Kendi bölüğü henüz sıcak temasa hazır değildi. Genç erlerini, insan bedeninin süngü ve mermilerle orak gibi biçildiği bu cepheye göndermek zorunda kalmaması için Allah’a dua ediyordu. Komutanlarını düşünceli ve sıkıntılı gören Kınalı Ali ve arkadaşları, komutanlarına gidip ondan kendilerini cepheye göndermesini istediler. Askerlerinin ısrarları üzerine komutanları daha fazla direnemedi ve ölüme gönderdiğini bile bile bu isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Kınalı Ali ve arkadaşları, sevinç çılgınlıkları atarak cepheye; hayır, bile bile ölüme gidiyorlardı. O gün güle oynaya Gelibolu Cephesi’nde ölümle buluşacakları yere koşan Kınalı Ali’nin bölümünden tek kişi geri dönmedi. Gidenlerin tümü şehit olmuştu”(Kınalı Ali’nin Mektubu, s.61). “Açıklardan art arda beş tane savaş gemisi geçiyordu. Hepimiz öylesine ürküye kapılmıştık ki!.. Sanki savaş çıkmıştı. Gemilerden yağacak bombalar evlerimizi başımıza yıkacaktı. Çok geçmeden gemilerin oluşturduğu dev dalgalar, canavar gibi gelip kumsala saldırdı. Göz açıp kapayınca dek ağacımızı yuttular”(Masal Ağacı, s.145). “Zamanında buralar güzel bir ülkeymiş. Bereket fişkırmış topraktan. İnsanlar birbirlerini sayarlarmış, severlermiş. Fakiri fakir, zengini zengin değilmiş. Hırsızlık, katillik yokmuş. Üzümler ballı, buğdaylar taneliymiş. Bura halkının bir tek kaygısı varmış, o da ölümden... Bir kapalı ülkeymiş. O yüzden de kimler, kimsecikler yani istilacılar uğramazmış. Bu yüzden de askerleri azmış. Askeri ne yapsınlar! Yıllardan bir yıl, günlerden bir gün bakmışlar ki Maçan’dan beri yazıyı yabancı tutmuş bir ordu gelir.
--	--	--

		Yakıp yıkıp gelir. Asker yok karşı koyacak... Güzel ülke yakılıp yıkılacak. Bütün halk, gözleri yaşlı, toplanmışlar bir tepeye, gelenleri seyredelermiş... Ne gelir elden! Ölümlerden ölüm beğen... Korkudan titrer, vaveylaları gökyüzünü tutarken bir bakmışlar ki önlerinden çekilip duran, az sonra ülkelerini darmadağın edecek ordu yerinden kımıldamaz. Aman bu nasıl iş? Gece olmuş ordu kımıldamamış, sabah olmuş gene öyle. Ertesi, daha ertesi gün ordu durup durur. Cesaret edip ordunun yanına varamamış kimse. En sonunda bir çoban değneğini havaya fırlatıp “Ölümse de ölüm. Ben varacağım duran ordunun yanına.” demiş. Koşarak inmiş koyağa. Varmış ki bir de ne görsün! Ordu tüm taşa kesmiş... Haber vermiş. Güzel ülkede toy düğün başlamış. Kırk gün kırk gece”(Peri Bacaları, s.163). “Her ferdin hakkı var bizimdir vatan Babamız dedemiz döktüler al kan Hudut boylarında can verip yatan Saygiyle anarız şehit diyerek” (Vatan Sevgisini İçten Duyanlar, s.186). Anzak, Avustralya askerine verilen ad. Avustralyalılar, uzun süre İngiliz sömürgesi olarak yaşadılar. Bu süre içinde hep İngiliz ordusuna destek vermek üzere çeşitli cephelere asker gönderdiler. Çanakkale Savaşı sırasında, Türk ordusuna karşı, İngiliz askeri yanında Anzaklar da savaştı. Bu savaşı biz kazandık. Ama Anzaklarla dostluğumuz bozulmadı... Anzak Anıtı'nda Anzakların katıldığı yedi savaştan kalma anılar, fotoğraflar var. Gelibolu bölümünü gezerken hepimiz çok heyecanlandık. Orada Çanakkale Savaşı'ndan söz eden bir açıklama yazısı vardı. Anılar vitrininde, Çanakkale'deki Türk sınırından koparılıp getirilmiş, küflü, paslı bir tutam dikenli tel, kaba bir odun parçasına sarılmış olarak duruyordu..."(Canberra,s.247) “Yahut da sabırsızlıkla bekleyeceğiz En son ajans haberlerini. Diyelim ki dövüşlmeye değer bir şeyler için, Diyelim ki cepheleyiz. Daha orda ilk hücumda, daha o gün Yüzükoyun kapaklanıp ölmek de mümkün. Tuhaf bir hınçla bileceğiz bunu, Fakat yine de çıldırısıya merak edeceğiz Belki yıllarca sürececek olan savaşın sonunu”(Yaşamaya Dair,s.263).
--	--	---

29. Zorunlu Göçle Tanışan Çocuk	-Bayrağımızın Altında - İstanbul’la Hasbihâl -Göç Destanı -Kalbim Rumeli’de Kaldı	“Bana öyle geldi ki bu zafer arasında bütün Salihli’deki kadınların kimi sevgili bir vücudu, hepsi yerini yurdunu hatta karnını doyurabilmek güvenini kaybettikleri için arada alınlarından uçan siyah endişe gölgesi Hatice Nine’de yoktu. Oysaki en fakiri, en ihtiyarı ve en hâlsiziydi. Yanıma gelmek için birkaç defa duvara dayanmıştı. Ama kıymetli, esmer bir kösele gibi buruşuk yüzünde, ihtiyar siyah gözlerinde muradına ermiş bir ruhun huzuru ve olgunluğu vardı. “Nine senin evin yandı mı?” “Hey oğul, ben beş defa muhacir oldum, beş defa evim yandı. Ben Üsküp’ten beri beş defa düşman bandırasından bizim bayrağa kaçtım. Bunlardan evvelsi gün ümidi kesince bir tek oğlumu aldım, size, bizim bayrağa kaçtım”(Bayrağımızın Altında, s.47). “Ah İstanbul! Göç yağmurlarıyla sulanan toprağın Çocuklarıyız biz Trenlerin, otobüslerin ardından Sallanan mendiller hâlâ ıslak Yollar bu yüzden uzar gider Gurbet bu yüzden acı ve çekilmez Bizim ora erkekleri türküler eşliğinde Kamyonlarla askere uğurlanırdı. Ellerindeki ahşap sandıkları içinde Tıraş makinesi, birkaç kurabiye Bir de ayva olurdu. Ah İstanbul! Efkâr basınca bizim oralarda Çanakkale, Yemen türküsü Daha bir içli söylenir, Bir başka yürek dağlar Rumeli türküleri Gençlerin sevdalanışı Türkçemin asilliği bir başkadır. Ah İstanbul! Gene de beni tutma! Elimi, kolumu bağlama Evlad-ı Fatihan’ım ben Bırak tez elden varayım Urumelime Tuna, Arda, Akdere, Vardar aktıkça oralarda Buralarda nasıl dururum ben?”(İstanbul’la Hasbihâl, s.173) “Nihayet Bugu Han’ın çocuklarından bir başkası yurda hakan seçildi. Onun zamanında memleketteki ehlî, vahşi bütün hayvanların, bütün kuşların, bütün çocukların hatta bütün cansızların “Göç! Göç!” diye derin üzüntüyle bağırarak duyuldu. Uygurlar bu manevi işarete (bu ilahî emre) uyarak toplandılar. Yurtlarını bırakıp göçmeye başladılar. Nerede durmak istedilerse bu sesleri duydular. Nihayet Beş Balığ’ın bulunduğu yere geldiler.
--	---	--

		Orda sesler kesildi. Uygurlar da burada durup beş mahalle (beş şehir) yaptılar. Adını Beş Balığ koydular. Burada yaşayıp çoğaldılar”(Göç Destanı,s179).. “Daha sonra ortalıkta mübadele söylentileri yayılmaya başlamış. İnsanın nesiller boyu yaşadığı memleketini terk etmek zorunda kalması, evinden barkından koparılması, atalarının mezarlarını bir daha ziyaret edemeyecek olması kolay mı? Türkler, kaygı içinde gelişmeleri takip etmişler. Ancak mübadele söylentileri gerçeğe dönüşüvermiş birden. Bir Türk, bir Yunan bir de Birleşmiş Milletler üyesinden oluşan Mübadele Komisyonu, Rumeli’deki Türklerin mal varlığını kayda almaya başlamış. Türkiye’ye gitmeleri kesinleşince Selânik ve Kavala limanlarından ikişer ikişer kalkmış gemiler. Yollar, istasyonlar, limanlar mübadillerle dolmuş; ana baba günü olmuş her yer...”(Kalbim Rumeli’de Kaldı, s.268) “Zehra Despina’ya bakıp: “Sardunyalardan bir dal verir misiniz? Memleketimden hatıra olarak Türkiye’ye götüreceğim.” demiş sesi titreyerek. Kadının kocası Hristo, Zehra’ya iki kök sardunyayı söküp vermiş hem kırmızıdan hem beyazdan... Despina da mutfaktan getirdiği ıslak havluya sarmış sardunyaları. İki kadın birbirine sarılıp ağlamışlar. Kapıda bekleyen at arabasına giderken Zehra dönüp geride bıraktığı evine hüznle bakmış uzun uzun. Sonra çocukları Mehmet elinde, Hüseyin kucağında arabaya binip Ahmet Çavuş’un ailesinin yanında denklerin arasına sığırmışlar. Kedileri ve köpekleri, arkalarından ağlamış”(Kalbim Rumeli’de Kaldı, s.269). “Dağları tepeleri aşarak zahmetli bir yolculukla Kavala Limanı’na ulaşmışlar sonunda. Kavala şehrinde limana yakın meydana kurulan beyaz çadırlardan birine yerleşmişler. Kendilerini ana vatana götürececek gemiyi umutla beklemişler. Zehra ve Zeliha’nın yaptıkları yolluklarla idare etmişler bir süre. Nihayet gemi sıraları geldiğinde, mahşer yerine dönmüş Kavala Limanı’nda, memleketlerinden ayrılmanın acısını en derinden yaşamışlar!.. Dönmemecesine ayrılmışlar memleketlerinden. Doğup büyüdükları bu topraklar, mübadiller için kaybolmuş memleket toprağıdır artık! ”(Kalbim Rumeli’de Kaldı, s.270)
--	--	--

30. Açlık, Ölüm, Ayrılık Duygularıyla Tanışan Çocuk	- Kaşığı	“Sabaha kadar gene gözlerimi kapayamadım. Hava henüz ağarırken Pervin’i uyandırdım. Kalktık. Ben, içimdeki zehirden azabı boşaltmak için acele ediyordum. Fakat ne yazık ki zavallı suçsuz kardeşim o gece ölmüştü. Sofada çiftlik imamıyla Dadaruh’u ağlarken gördük. Babamın dışarıya çıkmasını bekliyorlardı” (Kaşığı, s.22).
	-Kınalı Ali’nin Mektubu	“Kınalı Ali söylüyor, bir arkadaşı yazıyor, diğeri de söylenenlerin doğru yazılıp yazılmadığını denetliyordu.
	-Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor	“Sevgili anacığım, babacığım hasretle ellerinizden öperim. Ben burada çok iyiyim, beni sakın merak etmeyin.” Kız kardeşini, kendinden küçük erkek kardeşinin sağlığını sorduktan sonra, köydeki herkesin burnunda tüttüğünü ve kimsenin kendisini merak etmemesini söyledi. Mektubunu “Biz burada var oldukça bilesiniz ki düşman bir adım ilerleyemeyecektir.” tümcesi ile bitirdi”(Kınalı Ali’nin Mektubu, s.60-61).
	-Portakal	“Gelibolu’da savaş giderek şiddetleniyordu. İngilizler kesin sonuç almak için tüm güçleriyle yükleniyorlardı. Cephede savaşan askerlerimiz önceleri birer birer, sonraları beşer beşer, onar onar şehit oluyorlardı.
	-Türkiye	Gelen destek güçleri de yeterli olmuyor, onların da sayıları giderek azalıyordu. Gelibolu düşmek üzereydi. Kınalı Ali’nin komutanı bu durum karşısında çaresizdi. Kendi bölüğü henüz sıcak temasa hazır değildi. Genç erlerini, insan bedeninin süngü ve mermilerle orak gibi biçildiği bu cepheye göndermek zorunda kalmaması için Allah’a dua ediyordu.
	-Robinson Crusoe	Komutanlarını düşünceli ve sıkıntılı gören Kınalı Ali ve arkadaşları, komutanlarına gidip ondan kendilerini cepheye göndermesini istediler. Askerlerinin ısrarları üzerine komutanları daha fazla direnemedi ve ölüme gönderdiğini bile bile bu isteklerini kabul etmek zorunda kaldı.
	-Kız Kulesi	Kınalı Ali ve arkadaşları, sevinç çıgıkları atarak cepheye; hayır, bile bile ölüme gidiyorlardı. O gün güle oynaya Gelibolu Cephesi’nde ölümlerle buluşacakları yere koşan Kınalı Ali’nin bölüğünden tek kişi geri dönmedi. Gidenlerin tümü şehit olmuştu”(Kınalı Ali’nin Mektubu, s.61).
	-Göç Destanı	“Şehitler tepesi boş değil, Biri var, bekliyor... Ve bir göğüs nefes almak için Rüzgâr bekliyor. Türbesi yakışmış bu kutlu tepeye,
	-Yılkı Atı	
	-Gündüzünü Kaybeden Kuş	
	-Canberra	
	-Yaşamaya Dair	

		Yattığı toprak belli, Tuttuğu bayrak belli. Kim demiş Meçhul Asker diye? Destanını yapmış, kasideye kanmış... Bir el ki ahretten uzanmış, Edeple gelip birer birer Öpsün diye fâniler” (Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor,s.74). “Karnım doymuyordu ki... Çok kalabalıktı. Üç sofraya kurulurdu; biri dedem ve emmilerime, biri büyük gelinlerle ebeme, biri de küçük gelinlerle onların çocuklarına. Sofrada azıcık başını çevirsen önündeki ekmek kaybolur. Ekmeğe katık ettiğin ne ki zaten; çökelek, turşu, soğan, bulursan pekmez...”(Portakal, s.122). “Esas mesele bina değil, okul değil, esas mesele yemek. Ben böyle bir şey görmemişim, sıraya girip yemek alıyoruz. İlk aldığında dedim ki “Bu kaç kişilik? Yani bunu bir tek ben mi yiyeceğim?” Arkadaşlarım güldüler. “Yok, yarısını okul müdürü yiyecek.” benimle kafa buldular. Yemeği aldım, oturdum. Aklıma Elif geldi. Anam geldi. Dedim ki şurada olsalar da bir görseler. Çorba var, yanına pırlav da var. Salata da yapmışlar, bir de tatlı koymuşlar. “Vay anam ben bunların hepsini yersem ölürüm.” Yedim. Hem nasıl yedim. Su bile içmedim şişmeyeyim diye... Eğer bu yemek işi böyle olacaksa okumakta ne var. Çocuk oyuncağı! Öğlendi, akşamı derken bizim yeme işi düzene girdi. Ben de derslerime çalışıyorum ki nasıl. Niye çalışıyorum? Derslerden kalırsam beni okuldan atarlarmış. Atınca nereye atacaklar ki köye atacaklar. Köye gitmem ben. Köyde yemek yok, içmek yok kardeşim... Bir gün yemekte bir şey verdiler. Yuvarlak. Rengi kırmızı gibi... Portakal! Ben portakalı ilkin orada gördüm. Orta birinci sınıfın ikinci ayında. Günlerden salıydı. Portakalı verdiler ya ben nasıl yenir bilmiyorum ki. Önce baktım millet nasıl yiyor. Soydukların kabuklarını, ben de soydum. Attılar ağızlarına, ben de attım ama önce az aldım ağızıma. Tadını sevmezsem diye. Sevmemek ne kelime, ben portakalı nasıl sevdim. Gittim aşçıya “Daha var mı?” dedim. “Ne var mı?” dedi. “Şundan var mı?” Güldü aşçı.
--	--	---

		“Şundan var mı deme yeğenim, portakal desene.” “He işte portakal.” Adını yanlış derim diye utanıyorum. Aşçı, “Al hadi.” dedi. “İstedğin kadar al.” Aldım, koynuma doldurdum. Soydum soydum yedim. Yedikten sonra elimi de yıkamadım. Avucumu kokladım... Dönem boyunca hiç gitmedim köye, ev burnumda tütüyor. Giderken anama portakal götürdüm... Anam beni görünce nasıl sarıldı. Bileklerime baktı, sırtımı yokladı. “Kilo da almışsın, yetikleşmişsin vay aslanım...” Anama portakalı verdim. Anam eline aldı, “Ben bir kere yediydim bundan, bilirim.” dedi. Soydum verdim, soydum verdim. Elif suyunu döke döke yedi. Portakalların hepsini yedirmedi anam, “Şunlar dursun da babana verelim akşam.” Sonra uykumuz geldi. Anam Elif’i yatırdı, ben de yanına yattım. Elif’i seyrettim. Elif’in küçük elleri de portakal kokuyordu. Sonra ne olduysa ağlamaya başladım. “Ana ben sizi çok özlüyorum, siz buradasınız, ben ordayım. Elif burada hep aç kalıyor, portakal da yiyemiyor. Anam şaşırdı.” (Portakal, s.122-124). “Türkiye, Türkiye, aylı yıldızlı Türkiye, Sen Mehmet’sin omuzların Anadolu yaylası, Aladağlar, Toroslar dev gibi gövden, Sen şehit oğlu, şehit babası, Sana selam olsun dünyadan, hürriyetten...”(Türkiye, s.157) “Dalgalar devleşti, rüzgar fırtınaya dönüştü. Yüz yirmi tonluk gemi okyanusun ortasında fındık kabuğu gibi yalpalamaya başladı. bazen arkası suya batıyor, burnu dikleşiyor sırt üstü yatacak gibi oluyordu. Sancağı bazen iskele yatıyor, Tam batacakken doğrulmayı başarıyordu. Bu arada da üç tayfayı dalgalara kaptırdık. Her an biz de aynı sonu yaşayabilirdik”(Robinson Crusoe, s.168). “Kral kızını heyecanla oraya götürmüş. Kulenin altına, üstüne, sağına, soluna nöbetçiler dikmiş. Her istediğini verin, demiş. Aradan günler, haftalar, aylar geçmeye başlamış. Bir sonbahar günü kulenin önünden küfe yüklü bir tekne geçiyormuş. Küfelerin ağzında asma yaprağı varmış. Tam o sırada kuleden bakmakta olan kralın kızı, asma yapraklarına görünce küfelerin içinde taze üzüm olduğunu anlamış. Nöbetçilere
--	--	---

		seslenmiş. Üzüm istiyorum, demiş. Nöbetçiler hemen motoru durdurmuşlar. Bir küfe üzüm almışlar, getirmiş kıza vermişler. Olacağa bakın ki bağda üzümlerin toplandığı sırada küfeye giren, salkımlar arasında saklanan zehirli bir yılan varmış. Kız, bir salkım üzüm alayım derken, yılan birden eline vurmuş onu anında öldürmüş. Nöbetçiler olup bitenden habersizmiş. Çevrede kol geziyorlar, kuş uçurtmuyorlarmış. Kral, kızını zaman zaman görmeye geliyormuş. O gün yine yoklamış. Kızının yerde cansız yattığını görünce çok şaşırılmış. Ağlamış, inlemiş”(Kız Kulesi, s.200). “Bu, büyük hadise oldu: Vatandaki bütün kuşlar, hayvanlar, kendi dilleriyle bu kayanın gidişine ağladılar. Yedi gün sonra da Tigin öldü. Memleket felaketten kurtulamadı. Halk, rahat yüzü görmedi. Irmaklar kurudu. Göllerin suyu tükendi. Toprak çatladı, yiyecek vermez oldu”(Göç Destanı, s.179). “Savrulan tozlar kurdun gözlerine geliyor, yanaşmayı güçleştiriyordu. On yirmi adımlık kar tutmaz bir yer dengeyi birdenbire bozdu. Kurdun gözleri rahatlayınca hızını arttırdı. Çevik ve kurnaz bir saldırıyla Çılkır'ın kuyruğunu yakaladı. At, ileri gücünü arttırdı. Kurt, geriye doğru direndi. Sonra birdenbire kuyruğu bıraktı. Kuyruğu bırakılan Çılkır, iniş aşağı kapaklanıverdi. Müthiş bir yıkılıştı bu. Ayaklarını alelacele yana çekip doğrulmak isterken kurt kinli dişleriyle yapıştı. Her şey altüst olmuştu artık. Çılgınlık müthiş bir kışneme ile her yön doldu. Debeleniyordu. Ayakları havaya kalkıyor, yana dönüyordu. Kurt dişlerini atın derisine iyice geçirmişti. Kudurgan bir ses çıkarttı ve bütün gücüyle deriyi karın boşluğuna doğru çekti. Deri yırtılmış, karın boşluğuna doğru bir söğüt kabuğu gibi kavlamıştı. Kaşla göz arası bu kez de dişlerini Çılkır'ın nefes borusuna geçirdi. Soluğu ses ses çıkıyordu. Atın debelenmesi sona erinceye, ayakları yana düşünceye dek boğazını sıktı. Kesik bir hırıltı duyuldu ve Çılkır'ın başı toprağa düştü. Savaş bitmişti. Atın boğazından el çeken kurt kanlı dudaklarını yaladı. Dikleşti, boynunu uzattı, başını boşluğa kaldırdı. Uzun uzun uludu... Tozuşan kar zerreciklerinden Çılkır'a dokunanlar, deri yüzeyinin son sıcaklığında eridi. Gecenin büyük savaşı Çılkır'ın ölümüyle
--	--	---

		sona erdi. Diğer kurtlar, yılıkıkların ve aygırın gücü ve çabası karşısında fazla diretemediler. Her biri bir yandan dön geri ederek sıvışırçasına geldikleri yöne doğru uzaklaştılar” (Yılıkı Atı, s.219). “İlk şafakta, ilk aydınlıkta Aygır, yılıkıklar ovaya çekti. Topluluk, karın kısmen az olduğu yamaçtan aşağı kayıyordu. Aygır önde idi. Birden duruverdi. Yanına yaklaşan atlar da duruverdi. Biraz ötelerindeki leşi gördüler. Çılkır’ın leşiydi bu... Rahatça korkusuzca uyuyor gibiydi. Ayaz, bacaklarını, boynunu germiştir. Karda benek benek kan izleri görünüyordu. Aygır acı, ağlamaklı bir kişneme bıraktı. Ön sağ ayağı ile hırsla eşindi. Sonra durgunlaştı, başı önüne düştü. Ağlıyordu. Diğer atlar şaşkınlıkları geçince pörsüyüverdiler. Hepsi birden saygı duruşuna geçmişlerdi sanki... Şımarık yel ve acı soğuk Demirkır’a “Yürü.” dedi. Matemli topluluk aygırın peşinde düzlüğe indi”(Yılıkı Atı, s.219). “Yüksek bir kayanın tepesinde yumurtlayan bir miho kanada kalkmıştı. Hacı Süleyman birdenbire çiftesini havaya dikti ve çiftenin iki gözünü birden ateşledi. Miho kanatlarını topladı, avına saldıran bir şahin gibi aşağıya doğru düştü. Havaya, yolunan bir sürü tüy uçtu. Kuş sendeledi, denklemini buldu ve bir fişek gibi dosdoğru yükseklerle fırladı. Ardı sıra bıraktığı tüyler döne döne yere indi. Yandan gelen saçmaların biri, kuşun bir gözünden öteki gözüne geçerek ikisini birden kör etmişti. Kuş artık korkunç ve garip bir karanlıkta uçuyordu. Hiç durmadan dinlenmeden beş saat uçtu. Doğdu doğalı tanıdığı göğü karanlıklarda aradı. Ama göğü bulamıyordu. Biliyordu. Yuvası göğün bir kenarında, bir kayanın üzerindeydi. Yavruları yiyeceksizlikten ne hâldeydiler acaba? Annelerinin mavilerde çınlayan sesini araya araya göklere baka mı kalacaklardı? Kuş olanca kuvvetini yeni baştan kanatlarına verdi. Her hâlde bu karanlıkları aşacak ve karanlıklardan ötelere yayılan mavilere ulaşım dılacaktı. Böylelikle dört beş saat daha uçtu. Artık gece olmuştu. Miho hâlâ gündüzü arıyor ama bulamıyordu. Kanatları ağırlaşıyordu. Kanatlarıyla aydınlığa varamayacağını anladı. (...) Ama artık bitkindi. Gecenin karanlığında sesi sendeliyordu. Sesi dindikçe de kanatları sarkıyordu. Engin üzerliklerin bu تنها uçucusu, karaya ancak yavrularıyla bağlıydı. Yavrularının yuvasını, bağrından yolduğu
--	--	--

		tüylerle döşemişti. Son bir kez, karanlıkta iki ayaklı birer pamuk yumağına benzeyen sarı gagalı yavrularını çağırdı. Sesi kısıldı. Gırtlığından acayip gürültüler çıkararak ve tekerlenerek çırpına çırpına denize düştü. Ertesi gün ıssız denizlerde bir beyaz tüy yüzüyordu ancak”(Gündüzünü Kaybeden Kuş, s.235). “Atatürk’ün büstü yerleştirilmiş. Öyle coşkuya kapıldım ki! Rehberin dediğine göre bu anıt, dünyada düşman komutanı anısına yapılmış tek anıtmış. Canberra’nın orta yerine böyle bir anıtın konulmasının nedeni, yine Atatürk’ün insancıl politikasından kaynaklanıyor... Atatürk, İçişleri Bakanı için bir konuşma metni hazırlar, metinde şunlar yazılıdır: “Bu yurdun toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost ülkede bulunuyorsunuz. Huzur ve sessizlik içinde uyuyunuz. Sizler, Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını savaşa gönderen anneler! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız, bizim bağrımızdadır. Huzur içinde, rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra artık bizim evlatlarımız olmuşlardır.” Meğer şehitlikte bu konuşma yapılırken birkaç gazeteci konuşmayı not etmiş. Bu konuşma, kısa sürede dünya gazetelerine yansımış”(Canberra,s.247). “Yaşamayı ciddiye alacaksın, Yani o derecede, öylesine ki Mesela, kolların bağlı arkadan, sırtın duvarda, Yahut kocaman gözlüklerin, Beyaz gömleğinle bir laboratuvar İnsanlar için ölebileceksin, Hem de yüzünü bile görmediğin insanlar için Hem de hiç kimse seni buna zorlamamışken Hem de en güzel en gerçek şeyin Yaşamak olduğunu bildiğin hâlde”(Yaşamaya Dair, s.262).
--	--	---

4.2.12. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabına Yönelik Yorumlar

8. sınıf 2019-2020 eğitim-öğretim yılı için hazırlanan Türkçe ders kitabı incelendiğinde, ölçüt listesi için belirlenen 30 maddeden 19 tanesine yönelik örnek cümleler belirlenmiştir. İncelenen toplam 40 metinden 32 tanesinde örnek cümlelere

rastlanmıştır. Belirlenen bu cümleler yukarıdaki tabloda verilmiştir. Ölçüt listesinde belirlenen:

Parçalanmış aileler, çalışan çocuk, bakıcı ile büyüyen çocuk, büyükanne ve büyükbaba ile vakit geçiremeyen çocuk, hayal kurma yeteneğinin azalması, ailelerin bilinçlendirme adı altında yaptığı sınırlamalar, mahalle kültürünün site kültürüne dönüşmesi, başarı yarışı, küçük yaştaki çocuktan yetişkin davranışı beklentisi, dini baskılar ve küçük yaşta evlilik olarak belirlenen başlıklara yönelik örnek cümleler bulunamamıştır.

Belirlenen cümleler incelendiğinde verilen “Portakal” adlı metinde geçim zorluğu yaşayan ve kalabalık bir aile içinde yetişen bir çocuğun hikâyesi anlatılmaktadır. Karnını doyuramayan, sürekli aç kalmamak için ev içinde bile mücadele eden çocuk, aynı zamanda ev içinde özel ya da özgür olduğu bir alan da bulamamaktadır. Evdeki birçok çocuk okutulmazken dede, iki torununun okutulması gerektiğini belirtmektedir. Çocuk bu vesile ile yatılı okula gönderilmekte ve ilk kez orada karnını doyurmaktadır. Verilen yemeğin çokluğuna şaşırmakta ve hayatında ilk kez gördüğü portakalı nasıl yiyeceğini sormaya utanmaktadır. Tatilde ailesinin yanına gittiğinde annesine ve kardeşine de portakal götürmekte ve ailesine çektiği özlemi dile getirip ağlamaya başlamaktadır. Metinde bir çocuğun kalabalık içerisinde kendisine bir alan bulma çabası, yaşadığı açlık duygusu, ailesine duyduğu özlem ve eğitim alma hakkını kullanamayan diğer çocuklar göze çarpmaktadır.

Mübadele döneminin anlatıldığı “Kalbim Rumeli’de Kaldı” adlı metinde, bir Türk aile ile Rum ailenin yer değiştirmesi anlatılmaktadır. Yaşanan zorunlu göç durumunun insanları nasıl etkilediğine yönelik örnekler barındırmaktadır. İnsanların yaşadıkları sokakları, tanıdıkları insanları, evlerini bırakmasının yanında atalarının mezarlarını da bırakıyor olmalarına değinilmektedir. Verilen metne konu olan “Zehra Hanım” karakteri iki çocuğunu da alarak gitmek zorunda kalmaktadır. Evlerine gelen Rum aileden memleketini hatırlatacak, bıraktığı evinin bahçesinden bir kök sardunya istemektedir. Bu sardunyalı gittikleri yerde yeni evlerinin bahçesine gözyaşları içinde dikmekte ve memleketini özlediğinde onların topraklarını koklamaktadır. Metinde ayrıca Zehra Hanım’ın kocasından da yıllardır haber alınamamakta ve çocuklar babalarından mahrum kalarak büyümektedir. Mübadeleden sekiz yıl sonra bir gün kocası çıkıp gelmekte ve herkesi çok şaşırtan bir olay olarak anlatılmaktadır. Memleketlerinden ayrılmanın yanında bir de babalarına ait anılarını da bırakan çocuklar, babalarına kavuşmuştur.

Yaşar Kemal’e ait olan “İmece” adlı serbest okuma metninde, köyde ya da bir evde gerçekleştirilecek imece için geçmişte insanların çok heyecanlandığı ve çocukların hep o günü beklediği anlatılmaktadır. Kendi tarlalarında çalışmaktan bıkmış olan çocuklar, imecelere en çok çalışan olmaktadır. Burada çocukların aldığı sorumluluklar göze çarpmaktadır. Gönüllü olarak alınan bu sorumluluğun en büyük

nedenlerinden biri de sonrasında gerçekleşecek olan eğlenceler olmaktadır. Yazar, imeceye giderken duyduğu, hiç unutamadığı ancak bir daha hiçbir yerde duymadığı bir türküden de söz etmektedir.

Beydeba'ya ait olan “Kedi ile Fare” adlı dinleme/izleme metninde yaşadıkları yer yakın olan ancak birbirlerine düşmanlık besleyen kedi ve farenin geçici olarak kurduğu dostluk anlatılmaktadır. Fare, zor duruma düşmüş olan kediye yardım eder ancak bu yardımın sebebi, kendisinin de zor durumda olmasıdır. Karşılıklı çıkar ilişkisine dayanan bu durum, tehdit ortadan kalktıktan sonra son bulur. Metinde dostluk kavramının çıkar gözetmeksizin olması gerektiği, güçlü ve güçsüzün dostluğunun uzun süremeyeceği, kimi dostlukların dışardan güzel görünürken içinde kin barındırdıkları vurgulanmakta ve okuyucu arkadaş seçimi, dostluk ve akran ilişkileri konusunda uyarılmaktadır.

Ömer Seyfettin'e ait olan “Kaşağı” adlı eserden kısaltılmış olarak alınan bir metin bulunmaktadır. Verilen bu metinde, kestane ağaçları arasında kaybolmuş gibi bulunan evlerinden, söğüt ağaçlarından ve ahırda bulunan atlardan söz edilmektedir. Doğanın içinde yaşama imkânı yakalayan çocuk, atlarla vakit geçirmeyi çok sevdiğinden bahsetmektedir. Çocuk, kendisine izin verilmemesinden dolayı gizlice bulduğu yeni bir kaşağıyı taşla ezerek kırdıktan sonra, babasından korktuğu için suçu kardeşine atmaktadır. Baba, çocuğu dövmekle tehdit etmekte, bağırmakta, üzerine yürümekte ve sonunda tokat atmakta, ayrıca ceza vermektedir. Sağlıklı iletişimin ile çözülebilecek bir durumun örneği verilmekte aksi yaşanılarak olumsuz şekilde sonuçlanması gösterilmektedir. Çocuğun haksız yere suçlanması, yaşadığı korku ve şiddet de metinde yer almaktadır. Ahıra gitmesi de yasak olan çocuk, sürekli atları sormaktadır. Cezalandırılan çocuk sonunda hastalanıp ölmekte, kardeşini pişmanlık ve ölüm duygularıyla geride bırakmaktadır.

“Dilimiz Kuşatma Altında” adlı metinde, iletişimin temel noktası olan dil kullanımına yönelik açıklamalar bulunmaktadır. Aile bireyleri arasında ve iletişim araçlarında dilin doğru kullanımı konusuna değinilmektedir. Benzer bir bakış açısı barındıran “Eşref Saat” adlı Şevket Rado'ya ait olan metinde tatlı dil, duvardaki bir saate benzetilmiştir. İstediklerinin olmayacağı düşünülen kişi, yapacağı bir iltifat ile bu durumu değiştirebilir, şeklinde verilen örneklerle iletişimin gücü açıklanmaktadır.

“Bir Fincan Kahve” adlı metinde, kahvenin sohbetlere kapı açtığından söz edilmekte ve iletişim adına önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir.

Gülten Dayıoğlu'na ait olan “Masal Ağacı” adlı serbest okuma metninde yazar, doğa ile baş başa kalabilmek, kalabalıktan uzaklaşmak adına yaşadığı ilçe merkezinden uzağa gitmek durumunda olduğundan bahsetmektedir. Daha sonra buranın da bir şekilde kalabalıklaştığından söz edilmektedir. Çocukların kendi oyunlarını oluşturabilmesine yönelik verilen örnekte küçük bir kız çocuğunun kumsala çizdiği bir ağaçtan söz edilmektedir. Daha sonra başka çocukların da bu ağaçla ilgilendiği ve

görüntüsünü zenginleştirdiği anlatılmaktadır. Sahildeki insanların beğenerek baktığı ve herkesin bir katkı sunduğu ağaca yazar da kayıtsız kalamamakta ve o da eklemeler yapmaktadır. Ancak uzaktan geçen beş savaş gemisinin dalgaları, çizilen ağacın kaybolmasına neden olmaktadır. Savaş gemilerinden bahsedilirken gemilerden yağacak bombaların evlerini yıkacağı hissi olduğu da belirtilmektedir. İncelenen kitapta yazara ait olan bir metin daha bulunmaktadır. “Canberra” adlı kısaltılarak ve serbest okuma metni olarak verilen metinde, yazarın Avustralya’ya yaptığı bir gezi sırasında yaşadıklarına yer verilmektedir. Şehrin doğa ile bir bütün olduğunu belirten yazar, şehir planlamasının çok eskiye dayandığını da belirtmektedir. Gezinin bir kısmında Çanakkale Savaşı’na da değinilmekte, şehit düşen Mehmetçiklerden ve Anzak askerlerinden bahsedilmektedir. Ölen evlatlarının arkasından ağlayan annelere yönelik Atatürk’ün de sözlerine yer verilmektedir. Savaş gerçeği ile metnin sonunda karşılaşilmektedir.

“Karanlığın Rengi Beyaz” adlı dinleme ve izleme metni Kerim ve Selim Altınok’un kendi hayatlarını kaleme aldığı kitaptan bazı bölümler aktarmaktadır. Verilen bu bölümlerde çocukluk yıllarından meslek sahibi oldukları zamana kadar geçen sürede yaşadıkları zorluklar dile getirilmektedir. Görme sorunları yaşayan kardeşler, zaman içerisinde görme yetilerini tamamen yitirmektedir. Bu durum okul yıllarında oldukça zorlanmalarına sebep olmaktadır. Çocukların ödevlerini anneleri yapmakta ve özellikle okuma derslerinin bitmesi için dua etmektedirler. Kardeşler, ortaokul yıllarında iyi göremedikleri için girdikleri bir sınavda iyi hazırlık yapmalarına rağmen yazamadıkları için yaşadıkları çaresizliği dile getirmektedir. Bu nedenle Selim’in gözleri dolmakta ve görme durumunun daha da kötüleştiği anlatılmaktadır. Akranlarıyla aynı koşullarda ancak daha zor durumda eğitim alma çabasında olan kardeşler ilerleyen yıllarda hastalıklarının daha da ilerleyeceğini öğrenmektedir. Babalarının bir gazeteden öğrendiği rehabilitasyon merkezine gittiklerinde kendileriyle aynı sorunları yaşayan insanlarla eğitim alabilmişlerdir. Bu durumun sonrasında üniversite sınavına da girip burada başarılı olduklarını aktarmaktadırlar. Girdikleri sınavda soruları kendilerine görevliler okumakta, şekil sorularını yapamamalarına rağmen muaf tutulmamakta ve yaşanan zaman kaybına rağmen kendilerine ek bir süre tanınmamaktadır. Bu durumun yaşattığı zorluk ve strese rağmen hedeflerine ulaşan kardeşler, çocukların yaşadıkları hastalıkların hayatlarını ne kadar çok etkileyebileceğine örnek olmaktadır.

Aşık Veysel Şatıroğlu’na ait “Vatan Sevgisini İçten Duyanlar” adlı şiir, aynı zamanda 6. sınıf Türkçe ders kitabında da bulunmaktadır. Vatanını seven kişinin çok çalıştığı ve beni ilgilendirmez mantığı yerine duyarlı davranması gerekliliği belirtilmektedir. Ayrıca çocukların okutulması gerektiği, eğitim alma hakkının sağlanması ve insan olmak için okumak gerektiği şeklinde bir açıklama ile belirtilmiştir. Savaşta can verenlerin de anıldığı, şehitlerin dökülen kanlarından bahsedildiği şiirde savaş gerçeği de vurgulanmaktadır.

“Atatürk ve Müzik” adlı metinde Atatürk’ün müziğe olan yaklaşımı ve onu geliştirmek adına yaptığı çalışmalardan söz edilmektedir. Müzisyenlere saygı gösterdiği, onlara iltifat ettiği belirtilmekte gösterdiği bu saygının müzik alanındaki gelişmeleri hızlandırdığı anlatılmaktadır. Gelişmelerin yaşanması adına Atatürk’ün bizzat çalışmalarının bulunduğu, altını çizerek yerli ve yabancı kaynakları araştırdığı belirtilmektedir.

“Simit ve Peynir’le Bilim İnsanı Öyküleri” adlı karikatürler dizisinde adları ‘Simit’ ve ‘Peynir’ olan iki kedi, Aziz Sancar’ın çocukluğundan başlayarak hayatını aktarmaktadır. Burada verilen açıklamada Aziz Sancar’ın doktor olduktan sonra Mardin’e döndüğü ancak sadece bilinenleri uygulamak yerine kendisinin de araştırmalar yapmak istediğine değinilmektedir.

Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî’ye ait olan “Ayaz’ın Definesi” adlı serbest okuma metni, Sultan Gazneli Mahmut’un bir gezi sırasında tanıştığı Ayaz adındaki bir köylüyü konu almaktadır. Sultan onu sarayına getirip hediyeler vermekte ancak Ayaz geçmişini unutmamak adına eski kıyafetlerini saklamaktadır. Ahlaki değerlerin önemine değinen metinde Ayaz’ın sadık, güvenilir ve dürüst olması nedeniyle her türlü iyiliği hak ettiği vurgulanmaktadır.

Sait Faik Abasıyanık’a ait “Haritada Bir Nokta” adlı metinde, tekneyi temizleyen sekiz kişiden söz edilmektedir. Sekizinci kişi içten çalışmasına rağmen oralarda pek görülmeyen bir adam olarak tasvir edilmektedir. Çalışmanın sonunda tayfalar, reisin kişisel fikrine göre balık alarak geçimlerini sağlamaktadır. Sekizinci adam, kazancını hak etmek adına elinden geleni yapmasına rağmen diğerleri paylarını alırken ona hiçbir şey verilmemektedir. Adam gülümseyerek beklemeyi sürdürmekte ve rıhtıma fırlatılan son balığı almaya gitmekteyken diğer tayfalar onu da almasına engel olmaktadır. Çevreden durumu izleyen biri duruma müdahale etmeye çalışsa da adama hakkını vermeyip ‘çalışmasaydı’ diyen tayfalar, adamın üzülmeye alandan ayrılmasına neden olmaktadır.

Necip Fazıl Kısakürek’e ait “Kaldırımlar” adlı şiirde sokak başlarını kesen devlere benzetilen binalardan söz edilmektedir. Binaların simsiyah camları ile kendisine baktığını hisseden şair, şehirlerdeki binaların ve kaldırımların yaşanmışlıklarından bahsetmektedir. Burada şehirleşme ve şehir yaşamına bakış da görülmektedir.

“Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar” adlı metinde, internetin yaygınlaşmasıyla akıllı telefon ve tablet gibi teknolojik aletlere yönelik bir bağımlılık geliştirildiğinden söz edilmektedir. Belirtilen bağımlılık kavramları ‘phubbin’, ‘photolurking’, ‘siberkondria’, ‘elektronik uykusuzluk’, ‘fantom’ hastalıkları ile açıklanmaktadır. Belirtilen bu hastalıklar, akıllı telefondan ayrılamama, başka insanların paylaşım ve profillerini çok fazla inceleme, internetten hastalık ve tedavi yöntemi

arama, dijital aletlerle geçirilen zaman nedeniyle uykusuz kalma, hayali bir cep telefonu titreşimi hissetme gibi belirtiler içermektedir. Bu açıklamalar teknolojik gelişmelerin çocukların hayatının merkezinde yer alması ve oluşabilen hastalıklar maddeleriyle ilişkilendirilebilmektedir. “Karagöz” adlı serbest okuma metninde de teknolojik gelişmelere yönelik açıklamalar bulunmaktadır. Metinde, Hacivat’ın oğlu kendisine bilgisayar almadığı için babasına cahil, demiştir. Metnin devamında Karagöz ve Hacivat bu nedenle bilgisayar almaya gitmektedir. Metinde, çocukların ebeveynlerine teknolojik aletleri kullanamamalarından dolayı cahil, gözüyle baktığına değinilmektedir.

“Hava Kirliliği” adlı dinleme/izleme metni, bir video olarak sunulmaktadır. Verilen videoda geçmiş yıllarda yaşanan hava kirliliği anlatılmaktadır. Gazete haberleri ve röportajlardan yararlanılan videoda hava kirliliğinin artık ölüm raporlarında yazılmaya başlandığından, bitki örtüsünü öldürdüğünden ve mimari yapılara zarar verdiğinden söz edilmektedir. Solunum yolları ve akciğer hastalıklarına neden olan hava kirliliği çocukların hayatlarını da yetişkinler gibi etkilemektedir.

“İnsanla Güzel” adlı şiirin son bölümünde savaş, kin ve öfkeden söz edilmekte ve yerini sevginin alması gerektiği belirtilmektedir. Sahip olunan güzelliklerin bir gün bırakılıp gidileceğinden bahsedilerek ölüm, gerçeğine değinilmektedir.

“Bayrağımızın Altında” adlı dinleme/izleme metninde, Kurtuluş Savaşı yıllarında işgal altında olan bölgelerden birinde yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Verilen metin, aynı zamanda 7. sınıf Türkçe ders kitabında da bulunmaktadır. Metinde Kurtuluş Savaşı yıllarında işgal altında olan bölgelerden birinde yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Savaş sırasında yaşanan zorunlu göçün bir örneği metinde yer almaktadır. Yakılıp yıkılan evlerini, yaşadıkları yerleri kaybeden insanların uyumaya bile korktuğundan bahsedilmekte ayakta kalan evlere sığınan insanların mücadelesi gözler önüne serilmektedir. Zorunlu olarak göç eden ve evi beş kez yanan ‘Hatice Nine’ adlı karakterin anlattıklarıyla savaş, göç ve ölüm kavramlarının somutlaşması sağlanmaktadır.

Milli Mücadele ve Atatürk temasında yer alan “Kınalı Ali’nin Mektubu” adlı metinde, Çanakkale Savaşı sırasında yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Cepheye giderken annesinin saçına kına yaktığı Ali, bu duruma bir anlam verememekte ve arkadaşlarının alay etmelerine maruz kalmaktadır. Okuma yazma bilmeyen Ali, ailesine mektup yazmak istemekte ve arkadaşlarından yardım almaktadır. Mektubun sonunda annesine kınanın nedenini sormakta ve cepheye gidecek olan kardeşine kına yakmamasını istemektedir. Mektubun cevabı ulaşmadan Ali ve arkadaşları, Gelibolu cephesinde şehit olmuştur. Savaşın ölüm getirdiği gerçeğini yansıtan metinde Ali öldükten sonra mektubunun cevabı gelmektedir. Ailenin maddi durumu iyi olmadığından öküzlerini satmış ve paranın yarısını Ali’ye göndermiştir. Annesi, kına yakma geleneğini açıklayarak; gelin olan kızlara ailesine ve çocuklarına, kurbanlık koçlara Allah’a ve

askere gidenlere vatana kurban olsunlar diye kına yakıldığını anlatmaktadır. Nitekim Ali ve arkadaşları da savaşta şehit düşmüştür.

Yaşar Kemal'e ait "Peri Bacaları" adlı metinde yazar, Göreme'ye gittiği zamanı ve o bölgenin efsanesini aktarmaktadır. Aktarılan efsaneye göre, bereketli toprakları olan ve hiçbir sorunu bulunmayan bir ülkede hiç asker yoktur. Ancak bir gün yakıp yıkarak bir ordunun geldiği görülmektedir. Ülkelerinin yakıp yıkılacağından korkan halk bir tepenin başında toplanarak sadece beklemektedir. Burada savaşın insanların hayatlarına olan etki ve yaşattığı korku duygusunun izleri görülmektedir.

Nazım Hikmet Ran'a ait olan "Yaşamaya Dair" adlı şiirde yaşamının önemli ve ciddi bir iş olduğu anlatılmaktadır. Ancak yaşamının yanında ölüm gerçeğinin de olduğu belirtilmektedir. Bazen fedakârlık yapmak gerektiği ve hiç tanımadığı insanlar için bir laboratuvar da kişinin ölebileceği de anlatılmaktadır. Benzer şekilde savaş da şiire konu olmaktadır. Cephede, daha ilk hücumda kişinin ölebileceği hatırlatılmakta ve buna rağmen kişinin savaşın sonucunu merak edeceği belirtilmektedir. Savaş ve ölüm kavramlarının aktarıldığı şiirde, yaşama isteğine rağmen bu durumların insan hayatına etkileri yansıtılmaktadır.

Serbest okuma metni olarak kitapta yer alan "İstanbul'la Hasbihâl" adlı şiir, göçün insanların hayatlarını nasıl etkilediğini anlatmaktadır. Gidenlerin arkasından salladıkları mendillerin hâlâ ıslak olduğunu belirten şair, gurbet hissini İstanbul ile özdeşleştirmektedir. Zorunlu göç durumunun etkilerinin anlatıldığı bir diğer metin, Nihat Sami Banarlı'ya ait "Göç Destanı"dır. Ülkenin yaşadığı sıkıntıların anlatıldığı metinde, yaşadıkları derin üzüntüye rağmen Uygurların topraklarını bırakıp göç etmeye başladığı anlatılmaktadır.

Kitapta serbest okuma metni olarak bulunan Arif Nihat Asya'ya ait "Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor" adlı şiirde şehit olan askerlerden söz edilmektedir. Vatan için hayatlarını kaybeden askerlerin 'meçhul' olmadığı belirtilmekte ve tepedeki bayrak bir bekçiye benzetilmektedir. Ölüm ve şehitliğin işlendiği şiirde savaşın sonuçları hissedilmektedir. Attilâ İlhan'a ait "Türkiye" adlı şiirde de şehitlik kavramından söz edilmektedir. Şiir, 'şehit oğlu ve şehit babası' sözleriyle savaşta hayatını kaybeden insanlara yönelik bir sesleniş içermektedir.

Kitapta Daniel Defoe'ya ait "Robinson Crusoe" romandan bir bölüm dinleme/izleme metni olarak bulunmaktadır. Robinson adlı karakter, bir gemi yolculuğuna çıkmıştır ancak bu yolculuk sırasında hava şartları kötüleşmiş ve okyanusun ortasında hayat mücadelesi vermeye başlamışlardır. Bu sırada üç tayfa dalgalara kapılmış ve diğerleri de aynı sonu yaşamayı beklemeye başlamıştır. Ölüm korkusunun hissedildiği metnin bu kısmın ardından gemi batmış ve Robinson haricindeki herkes sularda kaybolmuştur.

“Kız Kulesi” adlı dinleme/izleme metninde, bir deniz fenerine ait söylenceye yer verilmiştir. Kızına çok düşkün olan bir kralın onu kaybetme korkusu ile yaptıkları anlatılmaktadır. Baktırdığı fala göre kızı bir yılan sokması sonucu ölecektir, bu durumun yarattığı korkuyla kızını denizin ortasındaki bir kuleye kapatmıştır. Kulenin etrafında nöbetçiler beklemektedir. Kız, geçen bir teknede gördüğü üzümlerden istemiş ve üzümlerin içinden çıkan yılanın sokması nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Ölüm duygusunun yarattığı korkunun işlendiği metinde aynı zamanda bir kuleye ait efsaneye yer verilmektedir.

“Yılkı Atı” adlı metin, aynı adı taşıyan romandan alınmış bir bölümden oluşmaktadır. Kış gelince ahırdaki samanın yetmeyeceğini düşünen İbrahim adlı karakter, emektar olan atı dağlarda kaderine terk etmektedir. Kışın birçok zorlukla karşılaşan at, kendi durumunda olan başka atlarla bir sürü oluşturur. Kurtların saldırısına uğrayan sürüden ‘Çılkır’ adlı at, kurtlar tarafından öldürülür. Atın ölüm anının, kurdun saldırısının, çıkan seslerin ve karın üzerinde bırakılan kan izlerinin ayrıntılı olarak anlatıldığı metinde, ölüm kavramı, arkadaşlarının ölüsünü bulan atların yaşadığı şaşkınlık ve üzüntü ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

Halikarnas Balıkçısı’na ait olan “Gündüzünü Kaybeden Kuş” adlı metinde, martılardan daha büyük ve Güney Akdeniz’de ‘miho’ adı verildiğinden bahsedilen bir kuş türü anlatılmaktadır. ‘Hacı Süleyman’ yüksek bir kayanın tepesinde yavruları olan bir kuşu vurmaktadır. Ancak kuş, gözlerine gelen tüfek saçmalarından dolayı kör olmakta ve ışığın kaybolmasına anlam verememektedir. Tek düşüncesi yavrularının onsuz ne yapacağı olan kuş, ışığı aramak umuduyla saatlerce uçmaktadır. Sonunda yorgun düşen ölü kuşun bedeni denizin ortasında yüzmektedir. Ölüm ve ayrılık kavramlarının anlatıldığı metinde, bir annenin çocuklarına yönelik duyduğu hislere de yer verilmektedir.

Belirlenen 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki 40 metinden 30 tanesinde ölçüt listesindeki maddelere yönelik örnek yapılar tespit edilmiştir. İncelenen metinler genel olarak çocukların ahlaki değerler, savaşların olumsuz etkileri, şiddetin tüm canlılar için yıkıcı etkilerinin olması, teknolojinin doğru kullanımı, yaşanan engellerle pes etmek yerine mücadele ederek çözülebileceği konularında bilgilendirilmesi ve bir farkındalık oluşturulması açısından olumludur.

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde bulgulardan elde edilen sonuçlara ve bu sonuçlara yönelik önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuçlar

Neil Postman'a ait *Çocukluğun Yok Oluşu* adlı kitaptan hareketle çocukluğun yaşadığı değişim süreci incelenmiştir. Araştırmada geçmişten günümüze çocukluk kavramını anlamlandıracak tanımlamalara yer verilmiş, çocukluğun yaşadığı değişim nedenleriyle açıklanmış ve seçilen 2019-2020 eğitim öğretim yılı ortaokul Türkçe ders kitapları belirlenen ölçütler çerçevesinde incelenmiştir.

'Çocuk' ve 'çocukluk' kavramları farklı şekillerde tanımlanmıştır. Çocukluk, genel olarak bebeklikten ergenlik dönemine kadar geçen süre, olarak belirtilse de çocukların bir felaket ya da işkence olarak tanımlandıkları dönemler de görülmektedir. Kültürün devamlılığı olarak da belirtilen çocuklar, bebeklikte gösterilen özenden ayrı tutulabilmektedir. Geçmişte çocuk, her zaman var olmasına karşın ayrı bir adlandırma ve özel ihtimama tutulmamıştır ancak bu durum tamamen yok sayıldığı anlamına gelmemektedir. Toplumsal bakış açısıyla şekillenen çocukluk kavramı, küçük insanlar olarak görülen çocukların, sadece fiziksel açıdan yetişkinlerden ayrılmadığı fikriyle birlikte biraz daha değişmiştir. Bu değişimin yaşanmasındaki en önemli etkenlerden biri de okullar olarak görülmektedir. Çocukların yaş gruplarına göre verilecek eğitimin planlanması, bu durumda oldukça etkili olmaktadır. Yaşanan bu değişim, çocuk kıyafetlerinin renk ve özelliklerinde kendilerini göstermekle birlikte; yetişkinlerin, çocukların yanında konuştuğu konulara, seçtiği kelimelere, izlediği ya da paylaştığı görsellere dikkat etmesine kadar uzanmaktadır.

Geçen zaman içerisinde değişime uğrayan çocukluk fikri, dönemin getirdikleri ile birlikte bir kez daha değişim geçirmektedir. Teknolojik gelişmeler, savaşlar, hastalıklar ve ölüm, şehir hayatı, aile yapısında yaşanan değişiklikler ve ekonomi çocukluğun yaşadığı değişimin nedenlerini ve bu değişimin getireceği sonuçları açıklamada incelenmesi gereken etkenleri oluşturmaktadır.

Çocuğun güven, sevgi, özlem, korku, açlık, soğuk, acı hisleriyle ilk kez tanışacağı ortam olan aile, bir birey olan çocuğun hayatının şekillenmesinde en önemli yerlerden biridir. Çocuğun ilk sosyal çevresi olan aile içerisinde yaşanan değişim, çocuğu doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Anne ya da babanın ilgi düzeyi, ebeveynlerden birinin ya da ikisinin yokluğu, çocuğun aile üyeleri ile yeterince vakit geçirememesi, aile içi şiddet, boşanma ile sonuçlanan evlilikler, bir üst kuşak olan dede

ve nine ile çocuğun kısıtlı paylaşım zamanları, çocuğun zamanının çoğunu bakıcı ile geçirmesi gibi nedenler, sevgi ve güven bağının temellerini atmakta olan çocuğun hayatında büyük değişikliklere neden olmaktadır. Ebeveynleri ile hiç tanışmamış, sevgisini paylaşmamış, örnek alacak ya da belki hayran olunacak bir figür olarak tanınamış bir çocuğun hayatında hissedilen ailenin yokluğu, bilinen çocukluk kavramının da şekillenmesine ve yeni bir boyut kazanmasına neden olmaktadır.

Ekonomik nedenlerin de getirdiği ‘çalışan anne’ olgusu, çocuğun annesiyle geçirdiği zamanın da değişmesine neden olmaktadır. Bakıcıyla ya da kreşte geçen zamanların da yarattığı farklılıklar çocuğun hayatına başka bir boyut katmaktadır. Akranlarıyla sosyalleşme imkânı yakalayan çocuk aynı zamanda ebeveynleri tarafından terk edilme hissi yaşayabilmekte ya da akran zorbalığına maruz kalabilmektedir. Şiddet ya da terk edilme duygusuyla erken yaşta tanışan çocuk, yaşadığı değişime bir yenisini daha eklemektedir.

Kalabalık ailelerin ekonomik koşullar ve şehir yaşamıyla birlikte azalması ile birlikte çekirdek aile yapısı da yaygınlaşmaktadır. Bu durumun doğurduğu sonuçlardan biri de çocuğun büyükanne ve büyükbabaları ile geçirecekleri zamanın sınırlı kalmasıdır. Çocukların dinleyebileceği masallar, ninniler, anılar da bir o kadar sınırlanmış olmaktadır.

Yalnızlaşan çocukların, kendilerine başka bir hayat yaratması ile başlayan teknoloji bağımlılığı, aile içerisinde yaşanan sorunlar ve değişimlerle daha da artmaktadır. Özellikle çocukların çok fazla zaman geçirdiği televizyon ve internet, edinilebilecek yanlış davranışları teşvik etmektedir.

Çocuğun içerisinde bulunduğu çocukluk dönemini doğal seyrinde yaşayamadığı yani çocukça yaşanmadığı bir dönem içerisinde bulunmaktayız. Teknolojinin hızla gelişmesi ve bu gelişimin hızla devam ettiğine şahitlik ettiğimiz günümüz dünyası içerisinde çocuklar yeşil alanların azaldığı, betonlaşmanın arttığı bir ortamda, çocukluk dönemlerini kısıtlayacak okul içi ders programları, yarışmakta olduğu sınavlar ile kaşı karşıya kalmaktadır. Bunun yanında kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması, refah seviyesi yükselen günümüz toplumunda her çocuğun elinde kendisine ait elektronik aracın olduğu, televizyon ile muhataplığının henüz bebekken başlamadığı, dijital dünyanın hızla çocukları kendi içerisine dâhil ettiğini görmekteyiz. Fakat şu bir gerçek ki dijital dünyadan tamamen soyutlanmanın mümkün yolu yoktur, korunma yolu kontrollü kullanım ve doyumsuz arzuların ve isteklerin karşısına eğitilmiş ve güçlü bir iradeyi koymaktan geçmektedir (Kılınç, 2018, 109-110).

Ebeveynlerinin kontrolü dışında kullanılan sosyal medya, çocukların hayallerini süsleyen suni hayatlar ile kendi yaşamlarını kıyaslamasına neden olabilmektedir. Dış görünüşleri, kullandıkları markalar, yedikleri yemekler, gittikleri yerler bir yarışa dönüşmekte ve çocuklar da attıkları her adımı paylaşma çabasına girebilmektedir. Yaşanan bu durum, doğruluğu araştırılmayan bilgilere inanmak, özel bilgilerin yanlış ellere geçmesi, taciz, zorbalık gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Bu durumun izleri çocukta özgüven kaybı, asosyal tavırlar ile kendini gösterebilmekte, çocuğun yaşadığı hayattan, ailesinden ve arkadaşlarından uzaklaşmasına neden

olabilmektedir. Pazarlama sektörünün hedefi haline gelen çocuklar, reklamlar, dizi ve filmler, sosyal medya aracılığı ile standart bir güzellik anlayışı içerisinde kalabilmektedir. Kişilerin acımasız tavırlarına maruz kalabilmekte ve aynı acımasızlığı gösterebilmeyi öğrenmektedir. Özellikle kullanılan dilin bozulmasının örneklerini taşıyan sosyal medya, çocuklar için argo kelimelerin de yoğunluğunu barındıran, hayal kırıklıkları ve çaresizlik sebebi olabilecek bir alt yapı taşımaktadır.

Ekonomik koşulların etkilediği çocukluk, belirgin değişikliklere uğramaktadır. ‘Çalışan çocuk’ kavramının doğmasına neden olan ekonomik etkenler, çocukların oyun oynayıp eğitim almaları gereken zamanlarını sokaklarda, atölyelerde, fabrikalarda geçirmelerine neden olmaktadır. Ailelerin yaşadıkları dar boğazın çıkış noktaları olarak görülen çocuklar, ‘çocuk işçi’ olarak hayat mücadelesine başlayabilmektedir. Korumasız olarak sokaklarda çalışan ve hatta dilenen ya da dilendirilen, tarımda ya da sanayide ağır işler altında ezilen çocuklar, henüz almamaları gereken bir sorumluluk altında kalmaktadır. Yaşam kalitesinin belirleyicilerinden olan ekonomik durum, tam tersi imkânlar da yaratabilmektedir. Sorumluluk almayan ya da sorumluluklardan uzak tutulan, her istediğini elde edebilen, ailesinin sağladığı güç ve para ile yaşamına devam eden çocuk örneği de ‘çocukluk’ kavramında yaşanan değişimin bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

Tarih boyunca örnekleri görülen savaş ve şiddet gerçeği, çocukların hayatlarını etkilemektedir. Savaşın nedenlerini ya da savaşın ne olduğunu anlayamayacak yaşta bile savaşın en yıkıcı etkilerini çocuklar yaşayabilmektedir. Çocukların açlık, ölüm, terk edilme, korku gibi duygularla tanışmasına neden olan savaşlar, bazı durumlarda yaşadıkları yerleri terk etmeleri ile sonuçlanabilmektedir. Yaşanan zorunlu göç süreci, gidilen topraklarda yeni bir hayat kurma mücadelesinin başlamasına neden olabilmektedir. Kültürel, sosyal ve ekonomik uyumluluğun yakalanmasında yaşanan zorluklara bir de dil öğrenme problemleri eklenebilmekte, hayatı tanıma aşamasındaki çocuk için durum daha da zorlaşmaktadır. Yakınlarının kaybını yaşamış, belki de fiilen savaşın içinde bulunmuş, silahını bir başkasına doğrultmuş çocuklar, aynı zamanda büyüklerin işlerini yapmaya başlamakta hatta cinsel bir kölelik altına girebilmektedir. Yaşanan psikolojik ve fiziksel şiddetin izleri çocuk ve çocukluk için bir değişim sürecinin nedenleri olabilmektedir.

Hayatının tamamını ya da belirli bir dönemini hastalıklarla mücadele için harcayan çocuklar için hastane duvarları yeni bir deneyimin ve değişimin başka bir kapısı haline gelebilmektedir. Sağlıksız beslenme ve yaşam koşullarının da neden olduğu obezite ya da kanser gibi hastalıklar çocukların hayatlarını etkileyebilmektedir. Yaşanan bir sağlık sorunu ya da pandemi çocukların eğitim, oyun ve sosyalleşme yollarını etkilediği gibi geride psikolojik izler bırakabilmektedir.

Eğitim ve oyun hakkını kullanamayan, evlilik kavramı ile tanıştırılan çocuk için başlamadan biten çocukluk, bu yükün altında ezilecek ve değişecektir. Arkadaşları

ile oyun oynamasının yasaklandığı, evden dışarı çıkmasına izin verilmeyen, eğitim hakkının engellendiği, hiçbir konuda söz hakkı tanınmayan çocuk, dini baskıların da altında kalabilmektedir.

Bu kuramsal gerçekler ve bilgiler çerçevesinde çocukluk kavramının taşıdığı sosyal adlandırmaların değişmesine hazırlanan zeminin Türkçe öğretiminin temel noktalarından olan Türkçe ders kitaplarındaki metinlere yansımaları incelenmiştir. Yapılan incelemede 30 maddelik bir ölçüt listesi geliştirilmiştir. 2019-2020 eğitim-öğretim yılı Türkçe ders kitaplarından 5, 6, 7 ve 8. sınıftan birer kitap seçilmiş ve ölçüt listesi kapsamında değerlendirilmiştir. Yapılan inceleme sonucu ulaşılan sonuçlar maddeler halinde sıralanmıştır:

1. Belirlenen ölçüt listesinde bulunan parçalanmış aile içerisinde olan çocuk, bakıcıyla büyüyen çocuk, başarı yarışı içinde kalan çocuk, dini baskılara maruz kalan çocuk ve zorla evlendirilen çocuk maddelerine yönelik örnek cümleler bulunamamıştır.

2. 5. sınıf Türkçe ders kitabında incelenen 40 metinde, belirlenen maddelerden en çok ‘Doğa ve Hayvanlarla Buluşması Sınırlı Kalan Çocuk’ maddesine yönelik örneklerle rastlanmıştır. 5 adet metinde bu duruma yönelik örnekler tespit edilmiştir. Şehir yaşamı ile daha da uzaklaşılan doğa ve hayvanlarla iç içe olmanın çocuğun hayatındaki yerine yönelik cümleler, metinlerde yer almaktadır.

3. 5. sınıf Türkçe ders kitabında incelenen metinlerde çocuğun iletişim becerisi, yaşanan maddi sorunlar, sorumluluk alabilme, şiddet, ölüm, açlık ve ayrılık duyguları ile tanışan çocukla ilgili maddelere yönelik metin sayısı fazladır. Toplam 22 örnek cümle/cümleler ile bu maddeler kitapta belirgin bir yer tutmaktadır.

4. Seçilen 5. sınıf Türkçe ders kitabında, ölçüt listesinden 10 maddeye hiç yer verilmemiştir. Parçalanmış aileler, kardeşsiz ya da fazla kardeşle büyüyen çocuk, bakıcı ile büyüyen çocuk, çocukların kendi oyunlarını oluşturması, ailelerin yaptıkları sınırlamalar, mahalle kültürünün değişmesi, başarı yarışı, dini baskılar, küçük yaşta evlilik ve zorunlu göç olarak belirlenen başlıklara yönelik örnek cümleler bulunamamıştır.

5. 6. sınıf Türkçe ders kitabında incelenen 40 metinde, belirlenen maddelerden en çok ‘Savaş Gerçeği ile Tanışan Çocuk’ maddesine yönelik örneklerle rastlanmaktadır. 10 adet metinde bu duruma yönelik örnekler verilmiştir. Bulunan örnekler ‘Açlık, Ölüm ve Ayrılık Duyguları ile Tanışan Çocuk’ maddesi için de kaynak sağlamaktadır.

6. 6. sınıf Türkçe ders kitabında incelenen 40 metinde en çok yer alan maddelerden biri de 8 metin ile ‘Ahlak ve Erdem Kavramlarının Bilincinde Olamayan Çocuk’ maddesidir. Verilen örneklerde özellikle anlayışlı ve hoşgörülü olmak, sevgi ve saygı, kibirli olmamak, iyilik yapmak, bencil olmamak ve yalan söylememek kavramları üzerinde durulmuştur.

7. 6. sınıf Türkçe ders kitabında parçalanmış Aileler, kardeşiz ya da fazla kardeşle büyüyen çocuk, çalışan çocuk, bakıcı ile büyüyen çocuk, iletişim kurma becerisinin azalması, izlediği ile yetinip okuma ve araştırma isteğinin olmaması, başarı yarışı, küçük yaştaki çocuktan yetişkin davranışı beklentisi, dini baskılar, küçük yaşta evlilik ve zorunlu göç olarak belirlenen başlıklara yönelik örnek cümleler bulunamamıştır.

8. 7. sınıf Türkçe ders kitabında incelenen 40 metinde, belirlenen maddelerden en çok ‘İletişim Kurma Becerisi Azalan Çocuk’ ve ‘Savaş Gerçeği ile Tanışan Çocuk’ maddelerine yönelik örneklerle rastlanmaktadır. Her iki madde için de 7 adet metinde örnek cümlelere rastlanmaktadır.

9. 7. sınıf Türkçe ders kitabında parçalanmış aileler, anne, baba veya ikisinden de mahrum büyüyen çocuk, çalışan çocuk, bakıcı ile büyüyen çocuk, çocukların kendi oyunlarını oluşturmamayıp kalıp oyunlara sıkışması, ailelerin bilinçlenme adı altında yaptığı sınırlamalar şehir planlamasında çocuk gerçeğinin unutulması, mahalle kültürünün site kültürüne dönüşmesi başarı yarışı, küçük yaştaki çocuktan yetişkin davranışı beklentisi, dini baskılar, pornografi ve şiddet, küçük yaşta evlilik olarak belirlenen başlıklara yönelik örnek cümleler bulunamamıştır.

10. 8. sınıf Türkçe ders kitabında incelenen 40 metinde, belirlenen maddelerden ‘Açlık, Ölüm ve Ayrılık Duygularıyla Tanışan Çocuk’ maddesine yönelik örneklerle rastlanmaktadır. Kitapta bulunan 12 metinde örnek cümlelere rastlanmaktadır.

11. 8. sınıf Türkçe ders kitabında en çok bulunan maddelerden biri de “Savaş Gerçeği ile Tanışan Çocuk” maddesidir. 8 metinde bu maddeye yönelik örnekler bulunmaktadır. Savaşın kötü izleri konusunda belirgin örnekler verilmektedir.

12. 8. sınıf Türkçe ders kitabında parçalanmış aileler, çalışan çocuk, bakıcı ile büyüyen çocuk, büyükanne ve büyükbaba ile vakit geçiremeyen çocuk, hayal kurma yeteneğinin azalması, ailelerin bilinçlendirme adı altında yaptığı sınırlamalar, mahalle kültürünün site kültürüne dönüşmesi, başarı yarışı, küçük yaştaki çocuktan yetişkin davranışı beklentisi, dini baskılar ve küçük yaşta evlilik olarak belirlenen başlıklara yönelik örnek cümleler bulunamamıştır.

13. İncelenen kitaplarda bulunan toplam 160 metine bakıldığında özellikle birkaç metinde çocuklar için uygun olmayan noktalara rastlanmaktadır. 5. sınıf Türkçe ders kitabında bulunan “Karagöz Kibarlık Öğreniyor” adlı metinde, Hacivat, kibarlık budalası olarak kalmaktadır ve çocukların gözünde kibar olmanın kötü bir şey olabileceği izlenimi yaratabileceği göz ardı edilmiştir. Aynı kitapta bulunan “Bir Bardak Sütün Hatırı” adlı metinde çocuk çalışmak zorundadır ve çok aç olduğu için hiç tanımadığı bir evin kapısını çalmaktadır. Bu durum çocuklar için olumsuz örnek oluşturacak bir davranışa neden olabilecek durumdur. Benzer bir durum aynı kitapta bulunan “Bu Nehir Bizim” adlı metinde de görülmektedir. Çocuklar, kapı kapı dolaşır

tanımadıkları insanlardan, kendi evlerinden uzakta imza toplamaktadır. Aldıkları sorumluluk iyi niyetli ve örnek bir davranış olsa da yanlarında bir yetişkin olmadan aldıkları risk metinde göz ardı edilmiştir. “Bir Temmuz Gecesi” adlı metinde çocuk yaşadığı olayları anlatmadan önce, hayatlarının tek eğlencesinin televizyon olduğunu belirtmektedir. Metindeki bu ifadenin bir çocuğun hayatında yaratacağı olumsuz durumdan bahsedilmemektedir. “Boğaç Han” adlı metinde kahramanlık vurgusu yapılırsa da bir hayvana karşı şiddete başvuran bir çocuk anlatılmaktadır.

14. Hazırlanan ölçüt listesine göre incelenen 160 metnin %71.25’inde örnek yapılar tespit edilmiş olsa da ölçüt listesinde yer alan beş maddeye yönelik hiç örnek cümle bulunmaması, çocuklara uygun olmayan şiddet öğelerinin belirgin olması ve çocuklar tarafından farklı yorumlanabilecek metinlerin varlığı nedeniyle metinlerin daha dikkatli seçilmesi gerekliliği doğmaktadır.

5.2. Öneriler

Bu bölümde araştırmanın bulgularına ve sonuçlarına bağlı olarak araştırmacılara ve uygulamaya yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur:

5.2.1. Araştırmaya Yönelik Öneriler

1. Çocukluk kavramına yönelik farklı tanımlamalar yapılmıştır ancak bu kavrama yüklenen değerler, toplumların görüşlerine göre şekillenmektedir. Bu nedenle belirli yaş aralıkları belirlense de sabit bir çocukluk tanımı beklenmemelidir.
2. Çocuklar, geçmişte küçük insanlar ya da insanların başlarına gelen felaketler olarak adlandırılırsa da yetişkinlerden farklı oldukları, özellikle eğitim kurumlarının yaygınlaşmasıyla ortaya konulmuştur. Bu farklılık göz önünde bulundurulmalı, çocuklardan yetişkin davranışları beklenmemelidir.
3. Çocuklar, kültürlerin ve ülkelerin geleceği olarak görülmektedir. Ancak çocuğun ne olduğu konusunda sınırlamalar yapılırken yetişkinler aslında kendi olmak istedikleri, ideal yapıyı tanımlamaktadır. Çocuk ve çocukluk belirli kalıplar içerisinde değerlendirilmemelidir. Bu nedenle çocukluk kavramına yüklenen değerler değişime uğrayabilen bir yapıdadır.
4. Çocukluk kavramında, günümüz değişimine zemin hazırlayan durumların başında aile yapısındaki zedelenmeler gelmektedir. Parçalanmış ailelerde çocuklar, taraf seçmek zorunda bırakılamamalı, bu yükün sorumluluğunu yetişkinlerle birlikte taşıması beklenmemelidir.
5. Büyük aile yapısının şehirleşme ile birlikte azalması çocukların yalnızlaşmasına, bir üst kuşak aile üyeleri ile yeterince vakit

geçirememesine neden olmaktadır. Bu durum, çocuğun edineceği deneyimlerden, alacağı ilgi ve sevgiden faydalanacağı kültürel ve dilsel öğelerden mahrum kalmasına neden olabilmektedir. Çocuğun imkânlar dahilinde aile üyeleriyle vakit geçirmesi bir yük değil, gereklilik olarak görülmelidir.

6. Hızlı şehirleşmenin yarattığı plansız ve çarpık kentleşme sorunu, çocukların da hayatını etkilemektedir. Oyun alanları, binalardan kalan küçük boşluklara sıkışan çocuklar, küçük oyun parklarına mahkum olmaktadır. Standart oyuncaklarla vakit geçirmesi ve sosyalleşmesi beklenen çocuk, kısıtlı zaman ve alanda barındırdığı enerjiyi atamamakta, bu durum hem sosyal yaşantısını hem de eğitim hayatını olumsuz etkileyebilmektedir. Çocukların unutulmadığı şehir yapılanmaları, daha geniş yeşil alanlar; çocukların hayvanların esir edildiği sirk ya da hayvanat bahçeleri yerine özgür biçimde yeni arkadaşlarla tanışabilecekleri ve oyun oynayabilecekleri alanlarla düzenlenmelidir.
7. Ekonomik koşulların yarattığı ‘çocuk işçi’ sorunu, çocukların oyun çağında ağır işlerde çalışmasına neden olmaktadır. Eğitim alma hakkından mahrum kalabilen çocuk, küçük yaşta büyük sorumluluklar altında ezilmektedir. Çocukların zor koşullar altında çalışmaları, fiziksel ve ruhsal gelişimleri için de olumsuzluk teşkil etmektedir. Ülkelerin, eğitim hakkını kullanabilen, zorunlu değil isteyerek seçtiği bir meslekte gelecekte daha başarılı olan vatandaşlarla ekonomik kalkınma yaşaması adına daha fazla kaynak yaratması ve çocuk iş gücünden ziyade sağlıklı iş gücüne yönelmeleri gerekmektedir.
8. İnternet ve televizyon gibi iletişim organlarından tamamen uzaklaşmanın mümkün olmadığı günümüz dijital çağında; çocukların sosyal medya kullanımının ebeveynlerinin kontrolünde, belirli uygulamalar altında ve sınırlı saatlerde olacak şekilde ayarlanmasına dikkat edilmelidir.
9. Savaş, açlık, ölüm ve zorunlu göç ile tanışmak zorunda kalan çocuklar, yaşadıkları bu duruma uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Kayıpların yarattığı acı ile erken yaşta tanışan çocuk, geride bıraktıkları ve yaşadığı zorunlu göç durumunda, tanıştığı yeni kültüre ve belki de dile uyum sağlamak zorunda kalmaktadır. Bu duruma eklenen şiddetten fiziksel, psikolojik ve sosyolojik olarak etkilenen çocuklar, yaşama ve kişisel güvenlik haklarına kavuştuklarını hissetmeli, psikolojik destek ve uyum eğitimi almaları sağlanmalıdır.
10. Çocuk, metinler aracılığıyla durum ile baş etmeyi öğrenebileceği gibi metni içselleştirebileceği için anlamlandırma ve yorumlama çalışmalarında daha başarılı olabilecektir. Sosyal çevresi olan sınıf arkadaşlarının da bu durum

hakkında anlayış geliştirebileceği metinler, çocuğun yaşadığı zorluğun psikolojik yükünü hafifletmesini sağlayabilecektir. Bu durum dikkate alınmalıdır.

11. 7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Akıllı Kız” adlı dinleme/izleme metninde halkı yöneten Han’ın evleneceği kişiyi bir bilmece ile seçeceği belirtilmektedir. Fakir kız bilmeceyi bildiği halde başka bir bilmece daha sorulmaktadır. Fakir kız bu bilmeceyi de bilmektedir. Bu durum bir haksızlık hissi yaratmaktadır. Kızların evlenirken sadece seçilebileceği ve bunun için çaba göstermesi alt yapısı ile birlikte maddi durumu iyi olmadığı için bir kenara atılması izlenimi doğurması metnin dikkat edilmesi gereken noktalarındandır.
12. 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Yılkı Atı” adlı metinde atların kurtlarla olan mücadelesinin anlatıldığı bölümde yaşanan şiddet anının ayrıntıları rahatsız edici olabilmektedir. Kurdun dişlerini atın derisine geçirmesi, atın karın boşluğunun yırtılması ardından dişlerini atın nefes borusuna geçirmesi, çıkan seslerin anlatılması, kurdun kanlı dudaklarını yalaması gibi ayrıntılar çocuklar için çok uygun olmayan şiddet sahneleri olarak yansımaktadır. Metnin bu kısmındaki ayrıntıların kısaltılması gerekliliği doğmaktadır.
13. Ders kitabı hazırlanırken seçilecek metinlerin daha dikkatli seçilmesi, oluşturulan ölçüt listesine uygun metinlerin bulunması dikkate alınmalıdır.

5.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Bu araştırma 2019-2020 ortaokul Türkçe ders kitaplarıyla sınırlandırılmıştır. Farklı sınıf seviyelerinde araştırma tekrarlanabilir ve bu araştırmanın sonuçları ile kıyaslanabilir.
2. Bu araştırma çocukluğun yok oluşu fikrinden hareketle yapılmıştır, çocukluğun var oluşu üzerine de çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Abbasoğlu Ermiyagil, M. S. ve Sunalp Gürçınar, C. (2015). K.K.T.C’de Yeni Kent Gönyeli Örneği. *İdeal Kent - Kent Araştırmaları Dergisi*, 6 (17), 12-45.

Adıgüzel, O., vd., (2014). Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı İle Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 165-182.

Ahioğlu Lindberg, E. N. (2012). Çocuk Yetiştirme Açısından Türkiye’de Çocukluğun Tarihi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 41-52.

Ahioğlu Lindberg, E. N. (2013). Küreselleşen Dünyada ve Türkiye’de Çocukluğun Durumu. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(1), 1-10.

Aksakal, E. (2016). *Çalışan Çocuklar ve Sorunları (İstanbul Örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Aksoy, İ. (2011). Türklerde Aile ve Çocuk Eğitimi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(16), 11-19.

Aral, N. ve Aktaş, Y. (1997). Çocukların Televizyon ve Diğer Etkinliklere Harcadıkları Sürenin İncelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 99-105.

Araz, Y. (2012). “Ölmek için çok erken!” 17. ve 18. Yüzyılda Anadolu’da Kazaların Sebep Olduğu Çocuk Ölümleri ve Yaralanmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Tarih Dergisi*, 56, 25-54.

Ardili, C. (2018). Üç Kuşak, Üç Kadın, Üç Çocukluk: Gaziantep Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 65, 505-519.

Ariés, P. (1962). *Centuries of Childhood, A Social History of Family Life* (çev. Baldwick, R.). New York: Random House.

Aytekin, H. (2008). Çocuk Edebiyatında Ölüm Teması, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 89-102.

Balcı, A. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Pegem Akademi.

Bilgin, R. (2014). Çatışma ve Şiddet Ortamında Büyüyen Çocuklar Sorunu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 135-151.

Bilim, G. (2012). *Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları: Duygu Düzenleme, Kişilerarası Tarz ve Genel Psikolojik Sağlık Açısından Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Bumin, K. (2013). *Batı'da Devlet ve Çocuk*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Buran, A. (2015). Nitel Araştırmada Veri Toplama. Fatma Nevra Seggie, Yasemin Bayyurt (Ed.), *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* içinde (s. 43-59). Ankara: Anı Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş., vd., (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (23. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Clarke, A.C. (2018). *Çocukluğun Sonu*. (6. Baskı). İstanbul: İthaki Yayınları.

Creswell, J.W. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Cüceloğlu, D. (1997). *İçimizdeki Çocuk*. (17. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çakır, N. (2002). *Çalışan Annenin Aile İçi Problemleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2017). *Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı*. Ankara: Ayrıntı Basımevi.

Çapraz Baran, Ş. ve Diren, E. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı Türkçe 5. Sınıf*. Ankara: Anıtepe Yayıncılık.

Çelik, E. ve Çat, F. B. (2018). Toplumda Değişen Çocuk Algısı, Eğitim Yöntemleri ve İnternetin Etkilerine Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 13(2), 265-300.

Çetin, T. (2018). *Kutadgu Bilig'de Çocuk ve Çocuk Eğitimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Sivas.

Demirel, T. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı Türkçe 6. Sınıf*, Ankara: Ekoyay.

Dervişoğlu, S. (2012). *Çocuk İstismarı ve İhmali Açısından Sokakta Çalışan Çocuklar ve Avrupa Birliği Uygulamaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, A. (2013). *Malatya Çocuk Oyunları*. Malatya: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.

Elkind, D. (1999). *Çocuk ve Toplum*. Ankara: Ankara Üniversitesi ÇOKAUM Yayınları.

Emre, K. B. (2007). *Ayşecik Filmlerinde Çocukluğun Temsili*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir.

Ende, M. (2013). *Momo*. (1. Baskı). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Erden, M. (2014). *Eğitim Bilimlerine Giriş* (8. Baskı). Ankara: Arkadaş.

Erdentuğ, N. (1972). *Sosyal Âdet ve Gelenekler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Erdoğan, P. (2018). *Çocuklarla Felsefe Yaklaşımının Düşünsel, Tarihi ve Sosyal Temelleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Erdoğdu, M.Y. (2012). Sokakta Çalışan Çocukların Depresif Belirti Düzeylerinin Taranması: Karşılaştırılmalı Çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2, 77-87.

Erkal, H. ve Erkal M. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı Türkçe 7. Sınıf*. Ankara: Özgün Yayınları.

Erol, M. (1992). *Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Aile İçi İlişkilerde Meydana Gelen Nitelik Değişmelerinin, Aile Üyeleri Üzerindeki Etkileri (Sivas Merkez İlçe Örneği)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Ezen, M. ve Açıkgöz, A. (2017). Çocukların Örselenmesine Annelerin Örselenme Yaşantısının Etkisi. *Kocaeli Medical Journal*, 6, 13-21.

Fanuscu, E.M, (1994). Çocuk Oyun Alanları. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. 44(1-2), 145-153.

Fass, P. S. (2003), Children and Globalization, *Journal of Social History*, 36 (4), 963- 977 (Çev.) N. Ahioğlu, 2004, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1).

Fidan, F. (2004). Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo-Psikolojik Bakış, Sanayide Çalışan Çocuklar Örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 30-49.

Fidan, F. (2005). Çalışan Kadının Sorunu: Çatışan Roller, Sorumluluklar ve Beklentiler Gıda Sektörü Örneği. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32, 185-201.

Freud, S. (2015). *Psikanaliz*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Genç, Ö. (2016). Çocukların Orta Çağ Avrupa'sındaki Yeri. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1, 241-261.

- Gorki, M. (1994). *Çocukluğum*. İstanbul: Kibele Yayıncılık.
- Gövsa, İ.A. (1998). *Çocukta Duygusal Gelişim*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Güçlü, S. (2016). Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları. *Sosyoloji Dergisi*, Armağan Sayısı, 1-22.
- Güler D. ve Ulutak N. (1992). Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile. *Kurgu Dergisi*, 11, 51-76.
- Gün, S. (2010). *Yoksulluk Döngüsü Bağlamında Sokakta Çalışan Çocuklar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Günay, V. D. (2017). *Metin Bilgisi/Hem Metin Çözümleme Hem De Yaratıcı Yazma* (5. Basım). İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Gürdal, A. (2004). *Türkiye’de Çocukluğun Değişimi: Çocuk İmgesinin Doğan Kardeş Dergisi Üzerinden Okunması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürel, Z., Temizyürek, F. ve Şahbaz, N.K. (2007). *Çocuk Edebiyatı*. (1. Baskı). Ankara: Öncü Kitap.
- Heywood, C.(2003). *Baba Bana Top At! Batı’da Çocukluğun Tarihi*. (1. Baskı). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Irmak, B. (2017). *Şükrü Erbaş Şiirinde Çocuk ve Çocukluk Kavramı Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Gaziantep.
- Işıkoğlu Erdoğan, N. ve Canbeldek, M. (2017). Erken Çocukluk Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1306-1327.
- İnal, K. (2007). *Çocukluğun Örselenen Dünyası*. Ankara: Sobil Yayıncılık.
- Karakuş Öztürk, H. (2017). Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 253-276.
- Karaman, B. ve Özçalık, M. (2007). Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 25-41.
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (12. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kaya, K. ve Tuna, M. (2008). İlköğretim Çağındaki Çocukların Sosyalleşmesinde Televizyonun Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 159-182.

Kılınç, Z. N. (2018). *Tüketim Toplumu ve Değişen Çocukluk*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Kır, İ. (2011). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (36), 381-404.

Konuk, G.(2019). Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Çocuk Hakları ve Çocuk Suçluluğu. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırma Enstitüsü, İstanbul.

Koyuncu, A. (2009). *Küresel Kentte Komşuluk*. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 22, 23-42.

Mathelin, C. (2003). *Freud’a Ne Yaptık Da Çocuklarımız Böyle Oldu? Ana Babalara Notlar*. (1. Baskı). İstanbul: Kitap Yayınevi.

MEB (Millî Eğitim Bakanlığı). (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı Türkçe 8. Sınıf*. Ed.: Ayşe YÜCEL, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Mert, A. (2010). *Türkiye’de Kamusal Ve Özel Yayın Yapan Çocuk Televizyonlarının İçerik ve Biçimsel Yönden İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.

Molnar, F. (2017). *Pál Sokağı Çocukları*. (36. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Onur, B. (2005). Çocukluğun Dünyası ve Bugünü, *Kebikeç*. 19, 99-112.

Onur, B. (2005). *Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*. (1. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Onur, B. (2007). *Çocuk, Tarih ve Toplum*. (1. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Özdemir, S. (2017). Savaşın Çocuklar Üzerindeki Etkileri, *Sağlık ve Umut Türkiye Klinikleri Dergisi*, 9(4), 322-328.

Özgişi, T. (2013). Bir Siyasi İmge Olarak Çocuk ve Savaşlar: I. Dünya Savaşı Örneği, *Turkish Studies*, 8(11), 293-312.

Öztaş, G.G. (2009). *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öztürk, A. (2017). Çocuk Hakları ve Eğitimine Psikolojik Bir Bakış. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (33), 429-451.

Pembecioğlu, N. (1997). Çocukluklarını Yitiren Çocuklar Üstüne. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 6, 253-277.

Pembecioğlu, N. (2006). İletişim ve Çocuk. Ankara: Ebabil Yayıncılık.

Pınar, E. (2018). *Çocuklarla Felsefe Yaklaşımının Düşünsel, Tarihi ve Sosyal Temelleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yok Oluşu*. (1. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi

Sağlam, M. ve Aral, N. (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2, 43-56.

Sel, B. (2016). *Cumhuriyet Dönemi (1928-1948) Yurt Bilgisi Ders Kitaplarında Çocukluğun Politik Yapılanmasına İlişkin Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sınar, A. (2006). Türkiye’de Çocuk Edebiyatı Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4 (7), 175-225.

Stearns, P.N. (2018). *Çocukluğun Tarihi*. (1. Baskı). İstanbul: Dedalus Kitap.

Sormaz, F. ve Yüksel, H. (2012). Değişen Çocukluk, Oyun ve Oyunağın Endüstrileşmesi ve Tüketim Kültürü. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 985-1008.

Şahbaz, N. K. ve Çekici, Y. E. (2012). İlköğretim Türkçe 6,7 ve 8. Sınıf Ders Kitaplarındaki Okuma Parçalarında Çocuk İmgeleri. *Turkish Studies*, 7(2), 979-995.

Şimşek, H. (2013). Eğitim ve Oyun Bağlamında 19. Yüzyılda Türk Çocukluk Anlayışında Değişmeler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 215-249.

Şirin, M.R. (2017). *Kuşatılmış Çocukluğun Öyküsü*. (3. Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.

TDK (2011). *Türkçe sözlük*. (11. basım). Ankara: TDK Yayınları.

Tosunoğlu, M. vd. (2001). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme*, Ankara: Anıttepe Yayınları.

Tulunoğlu, D. (2009). *Kentleşme Sürecinde Aile Yapısındaki Değişim (Maltepe Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Tunçel, M. (2013). *Analyzing Childhood Through Games An Ethnological Study of Games Played by Children in Turkey During The 21st Century Compared to Games Played by Children of Prior Generations*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tuzcu, Y. (2016). *Mahremiyet İlişkilerinin Dönüşümü: Geleneksel ve Çekirdek Ailelerde Kadın-Erkek İlişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

UNICEF, (2004). *Dünya Çocuklarının Durumu 2005, Çocukluk Tehdit Altında*. Ankara: UNICEF Yayınları.

Yalçinkaya, Ş. (2015). Modern Kentin Yeni Kamusal Alanında Çocuk, Alışveriş Merkezleri ve Serbest Zaman Etkinlikleri. *İdeal Kent-Kent Araştırmaları Dergisi*, 17, 80-105.

Yaman, E. vd. (2011). Başaçıkma Stratejileriyle Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Yanık, B. (2017). “Survivor” Köyü Üzerinden Çocukluğa Yolculuk. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9, 470-480.

Yavuzer, H. (2001). *Çocuk ve Suç*. (10. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2014). *Çocuk Psikolojisi*. (37. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yazgan İnanç, B., Bilgin, M. ve Kılıç Atıcı, M. (2007). *Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara.

Yenginar, M. M. (2019). *Mülteci Aileler ve Göç ile Değişen Aile Yapısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yörükoğlu, A. (1997). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. (5. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk Ruh Sağlığı*. (23. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.

EKLER

Ek 1: Uzman Görüşü

UZMAN GÖRÜŞÜ RAPORU

Tez Başlığı: Neil POSTMAN'ın "Çocukluğun Yok Oluşu" Fikri Üzerinden Hazırlanan Ölçüt Listesine Göre 2019-2020 Eğitim – Öğretim Yılı Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi.

Görüş Bildiren: Prof. Dr. Ahmet KARA, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Programları ve Öğretim, Battalgazi MALATYA, 0545 933 24 14, ahmet.kara@inonu.edu.tr

Çocukluğun Yok Oluşu Ölçüt Listesi

1. Parçalanmış Aile İçerisinde Olan Çocuk: Boşanma ile son bulan evlilikler, çocukların hayatında izler bırakmaktadır. Velayetin verildiği ebeveyn ile geçirilen zaman, diğer ebeveyn ya da ayrı kalan kardeşlerin eksikliğinin doldurulmaya çalışılmasıyla geçebilmektedir.

2. Anne, Baba veya İkisinden de Mahrum Büyüyen Çocuk: Hastalık, kayıp, terk edilme ya da ölüm gibi sebeplerle anne, baba veya her ikisinin de yokluğunda büyüyen çocuk için bu süreç oldukça zor geçmektedir.

3. Kardeşsiz ya da Fazla Kardeşle Büyüyen Çocuk: Çocuklar doğuştan getirdikleri içgüdülerinin yanında gözlemleyerek öğrenirler. Çocuk olmayı da anne ve babalarından öğrenirler. Ancak çok fazla kardeş ile büyüyen bir çocuk, ebeveynin doğrudan ilgisinden mahrum kalacaktır. Özellikle de yaşça büyük olan çocuklar, kardeşlerine anne-babalık yapmak durumunda kalabilmekte ya da bazen kardeş zorbalığı ile karşılaşabilmektedir. Aynı zamanda oyun arkadaşı olan bir kardeşin yokluğu, çocuğun paylaşma ve şefkat gibi duygularının gelişiminde olumsuz etki yaratacaktır.

4. Büyükanne ve Büyükbaba ile Vakit Geçiremeyen Çocuk: Bir üst kuşağın bilgi, deneyim ve sevgisinden mahrum kalan çocuk, masallar ve ninnilerden dolayı ile kültür aktarımından da mahrum kalmaktadır.

5. Bakıcıyla Büyüyen Çocuk: Çalışan anne gerçeğinin zorunlu sonuçlarından biri olan bakıcıyla büyüyen çocuk, kimi zaman şiddet haberleriyle anılmaktadır. Anne tarafından terk edilme korkusu ve güven duygusundaki zedelenme ile karşılaşan çocuk, bu duygularla erken yaşta tanışmaktadır.

6. Ailesinin Yaptığı Sınırlamalara Maruz Kalan Çocuk: Çocuklarının hasta olması, mikrop kapması ve sokak kültürünü benimsemesi korkusu ile onlara izole bir hayat sunan yetişkinler, çocuklarının öğün atlamamasını, çamurla oynamamasını, hayvanlara yaklaşmamasını isteyebilmektedir. Fazla korunaklı yetişen çocuklar, hem çocuk olmanın getirdiği merak ve oyun duygusunu yaşayamamakta hem de hayatı cam bir fanusun arkasından izlemektedir.

A. Kara

7. Hayal Kurma Yeteneği Azalan Çocuk: Kalıp oyunlar, bilinenin dışına çıkmayı engelleyen yönlendirici oyuncaklar ve teknolojik ürünlerin varlığı hayal kurma yeteneğini geri plana atmaktadır.

8. Destan, Masal, Ninni, Türkü vb. Türlerin Aktarımından Mahrum Kalan Çocuk: Çizgi filmlerin masalların yerini aldığı teknoloji çağı, ailelerin çocuklarıyla geçirecekleri vakitlerin azalması ile ninnilerin daha az duyulması çocukların değişen dünyasını yansıtmaktadır.

9. Akranlarıyla Vakıit Geçiremeyen Çocuk: Çeşitli sebeplerden yaşıtları ile vakıit geçiremeyen çocuk, dostluk ve arkadaşlık gibi kavramların eksikliğini duyacaktır.

10. İletişim Kurma Becerisi Azalan Çocuk: Ailesi, akrabaları ya da akranları ile çeşitli nedenlerden ötürü vakıit geçiremeyen çocuk, zamanla iletişim kurma ihtiyacını teknolojik aletler aracılığıyla sağlamaktadır.

11. Kendi Oyunlarını Oluşturamayıp Kalıp Oyunlara Sıkışan Çocuk: Özellikle çocuk parkları, standartlaştırılmış oyuncaklar ve anaokullarının yarattığı kalıp oyunlara sıkışan çocuklar, kendi yaratıcılıklarını ortaya koyabilecekleri gerçeğinden uzaklaşmaktadır.

12. Eğitim Alma Hakkını Kullanamayan Çocuk: Erken yaşıta evlilik, çalışmak zorunda kalan çocuk gibi hayatın içerisindeki gerçekler, eğitim alma hakkını kullanamayan çocuk, gerçeğini doğurmaktadır.

13. Çalışan Çocuk: Yoksulluk ve çalışan anne-babadan yoksunluk, çalışan çocuk, gerçeğini doğurmaktadır. Bu durum ağır fiziksel koşullar altında çalışan çocuğun hayatını olumsuz etkilemektedir. Eğitim alma hakkından, arkadaşlarıyla sosyalleşmekten, oyun oynamaktan ya da ailesi ile geçireceği zamandan mahrum kalan çocuklar, taşıdıkları sorumluluğun altında ezilmektedir.

14. Maddi Sorunlar İçinde Yaşayan Çocuk: Barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının giderilmemesi çocuk için olumsuz bir durum oluşturmaktadır.

15. Başarı Yarışı İçinde Kalan Çocuk: Sınav kaygısı ve rekabet içerisinde büyüyen çocuklar hayatın akışı içerisinde kazanacakları sosyal becerilerden mahrum kalabilmektedir.

16. İzlediği ve Duyduğu İle Yetinip Okumak ve Araştırma İsteği Olmayan Çocuk: İzlediği bir video ya da sosyal medyada karşılaştığı bir haberin içeriğini, doğruluğunu sorgulama gereksinimi duymadan inanan çocuk, okuma ve araştırma becerisi kazanamamaktadır.

17. Sorumluluklar Altında Ezilen ya da Hiç Sorumluluk Almayan Çocuk: Eşyalarını düzenli tutmak, kendi dağınıklığını toplamaktan sorumlu olmak, ders takibi ya da okul çantasını hazırlamak gibi basit sorumlulukların çocuk tarafından yerine getirilmemesi durumunda çocuk, sürekli etrafa bağımlı bir birey olarak kalmaktadır. Tam tersi olan hiç sorumluluk almayan çocukta da bağımlı bir kişilik gelişmektedir.

A. Kara

18. Yetişkin Davranışı Beklenen Çocuk: Yaşından fazla sorumluluk yüklenen çocuk, çocukluğunu yaşayamamaktadır.

19. Ahlak ve Erdem Kavramlarının Bilincinde Olamayan Çocuk: Çocuğun hayatına yön verebilecek değerleri öğrenmesi ve bunların aile, eğitim ve sosyal yaşantısına uygulanması gerekliliğinin bilincine varması gerekmektedir.

20. Doğa ve Hayvanlarla Buluşması Sınırlı Kalan Çocuk: Şehir yaşantısının bir gerçeği olan doğadan uzaklaşma, çocukların betonlaşmış bir çevrede sıkışmasına neden olmaktadır. Çocuklar, sokakta karşılaştıkları kuş, kedi ve köpeklerden korktuğu, bu hayvanların haricindekileri televizyon, kitap ve hayvanat bahçeleri aracılığıyla görebilen, bir bitkinin yetiştirme aşamalarını göremeyip toprakla temas edemediği bir dünyada yaşamaktadır.

21. Şehir Planlamasında Unutulan Çocuk: Şehir hayatı çocukların sosyal hayatını sınırlandırmaktadır. Oyun alanı bulmakta zorlanan çocuklar, ebeveyn gözetiminde parklara mahkûm olmaktadır. Şehir hayatı ve çeşitli sınırlamalar altında kalan çocuk, doğa ve hayvanlar ile temas kuramadan yaşamına devam etmek zorunda kalmaktadır.

22. Mahalle Kültürünün Site Kültürüne Dönüşmesi ile Karşılaşan Çocuk: İnsanların birbirlerini tanıdıkları ve belirli düzeyde bir samimiyet kurulan mahalle hayatından, kalabalık içerisinde zaman sorunu yaşayan insanların hayatına dönüşen site ve apartman kültürü, çocukların da sosyal yaşantısını etkilemektedir.

23. Televizyon, Tablet, İnternet vb. Teknolojik Gelişmelerin Hayatının Merkezinde Olan Çocuk: Teknolojide yaşanan gelişme çocukların çeşitli alanlara yönelmesine neden olmuştur. Sosyal medya, videolar ve çeşitli uygulamalar ile saatlerini geçiren çocuklar, yaşlarına uygun olmayan içeriklerle karşılaşmakta, psikolojik şiddet ve tacize maruz kalmaktadır.

24. Artan Hastalıklara Maruz Kalan Çocuk: Hareketsizlik ve düzensiz beslenme kaynaklı obezite, nedenleri arasında sağlıklı yaşam koşullarının da bulunduğu kanser türleri veya dikkat bozukluğu, panik atak, duyu durum bozukluğu gibi psikoloji temelli hastalıkların çocuklar üzerinde de etkili olmaya başlaması, çocukluğun yok olmasında etken rol oynamaktadır.

25. Pornografi ve Şiddetle Tanışan Çocuk: Çocukların cinsel obje olarak görüldüğü ya da şiddet, akran zorbalığı taciz ve tecavüzle tanıştığı durumlar çocukluğun yok oluşunun en önemli etkenlerindendir.

26. Dini Baskılara Maruz Kalan Çocuk: Eğitim hakkının engellenmesi, küçük yaşta evlendirilmeye zorlanması, ev dışına çıkması ve akranlarıyla oyun oynamasının yasaklanması gibi durumlarla karşılaşan çocuk için çocukluğunun yaşanmadan yok olmaya başlaması kaçınılmaz olacaktır.

27. Zorla Evlendirilen Çocuk: Henüz oyuncak bir bebekle oynayacak yaşta anne sıfatı üstlenen çocuk, evlilik yükü altında ezilerek çocukluğunu da yitirecektir.

A. Kara

28. Savaş Gerçeği ile Tanışan Çocuk: Savaş ile tanışan çocuklar, uzun yıllar zihinlerinden silinmeyecek vahşet ve acıyla yaşamak durumunda kalmaktadır. İşkence, ölüm korkusu, taciz ve zorbalıkla karşılaşan çocukların yok olan çocuklukları kaçınılmaz olacaktır.

29. Zorunlu Göçle Tanışan Çocuk: Vatanından çeşitli nedenlerle ayrı kalan çocuklar, nedenini bile anlayamayacakları bir gerçekliğin içinde yaşamaya ve barınmaya çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu durum temel ihtiyaçların karşılanması noktasında da önemlidir. Çocuğun oyun oynamak, sosyalleşmek, eğitim almak gibi ihtiyaçları da geri planda kalacaktır.

30. Açlık, Ölüm, Ayrılık Duygularıyla Tanışan Çocuk: Bir yakını kaybetmek, ebeveyn ya da kardeşlerinden ayrı düşmek, temel gereksinimlerinin karşılanmasında sıkıntı yaşamak, uzun yıllar üzerinden atmakta zorlanacağı deneyimlerle karşılaşmak çocukluğun yok oluşunda etkindir.

SONUÇ

Dr. Öğr. Üyesi Salim DURUKOĞLU danışmanlığında Selen PEKASLAN ÖZDAŞ tarafından hazırlanan 30 maddelik "Çocukluğun Yok Oluşu Ölçüt Listesi" yapılan görüşmeler ve gerekli düzenlemelerin tamamlanmasını sonucunda söz konusu maddelerin bilimsel içerik ve nitelik açısından kapsayıcı ve yeterli olduğunu kanısı oluşmuştur. 27.11.2019

İmza

Prof. Dr. Ahmet KARA

Ek 2: Uzman Görüşü

Çocukluğun Yok Oluşu Ölçüt Listesi

1. Parçalanmış Aile İçerisinde Olan Çocuk: Boşanma ile son bulan evlilikler, çocukların hayatında izler bırakmaktadır. Velayetin verildiği ebeveyn ile geçirilen zaman, diğer ebeveyn ya da ayrı kalan kardeşlerin eksikliğinin doldurulmaya çalışılmasıyla geçebilmektedir.

2. Anne, Baba veya İkisinden de Mahrum Büyüyen Çocuk: Hastalık, kayıp, terk edilme ya da ölüm gibi sebeplerle anne, baba veya her ikisinin de yokluğunda büyüyen çocuk için bu süreç oldukça zor geçmektedir.

3. Kardeşsiz ya da Fazla Kardeşle Büyüyen Çocuk: Çocuklar doğuştan getirdikleri içgüdülerinin yanında gözlemleyerek öğrenirler. Çocuk olmayı da anne ve babalarından öğrenirler. Ancak çok fazla kardeş ile büyüyen bir çocuk, ebeveynin doğrudan ilgisinden mahrum kalacaktır. Özellikle de yaşça büyük olan çocuklar, kardeşlerine anne-babalık yapmak durumunda kalabilmekte ya da bazen kardeş zorbalığı ile karşılaşabilmektedir. Aynı zamanda oyun arkadaşı olan bir kardeşin yokluğu, çocuğun paylaşma ve şefkat gibi duygularının gelişiminde olumsuz etki yaratacaktır.

4. Büyükanne ve Büyükbaba ile Vakit Geçiremeyen Çocuk: Bir üst kuşağın bilgi, deneyim ve sevgisinden mahrum kalan çocuk, masallar ve ninnilerden dolayısı ile kültür aktarımından da mahrum kalmaktadır.

5. Bakıcıyla Büyüyen Çocuk: Çalışan anne gerçeğinin zorunlu sonuçlarından biri olan bakıcıyla büyüyen çocuk, kimi zaman şiddet haberleriyle anılmaktadır. Anne tarafından terk edilme korkusu ve güven duygusundaki zedelenme ile karşılaşan çocuk, bu duygularla erken yaşta tanışmaktadır.

6. Ailesinin Yaptığı Sınırlamalara Maruz Kalan Çocuk: Çocuklarının hasta olması, mikrop kapması ve sokak kültürünü benimsemesi korkusu ile onlara izole bir hayat sunan yetişkinler, çocuklarının öğün atlamamasını, çamurla oynamamasını, hayvanlara yaklaşmamasını isteyebilmektedir. Fazla korunaklı yetişen çocuklar, hem çocuk olmanın getirdiği merak ve oyun duygusunu yaşayamamakta hem de hayatı cam bir fanusun arkasından izlemektedir.

7. Hayal Kurma Yeteneği Azalan Çocuk: Kalıp oyunlar, bilinenin dışına çıkmayı engelleyen yönlendirici oyuncaklar ve teknolojik ürünlerin varlığı hayal kurma yeteneğini geri plana atmaktadır.

8. Destan, Masal, Ninni, Türkü vb. Türlerin Aktarımından Mahrum Kalan Çocuk: Çizgi filmlerin masalların yerini aldığı teknoloji çağı, ailelerin çocuklarıyla geçirecekleri vakitlerin azalması ile ninnilerin daha az duyulması çocukların değişen dünyasını yansıtmaktadır.

9. Akranlarıyla Vakit Geçiremeyen Çocuk: Çeşitli sebeplerden yaşlıları ile vakit geçiremeyen çocuk, dostluk ve arkadaşlık gibi kavramların eksikliğini duyacaktır.

10. İletişim Kurma Becerisi Azalan Çocuk: Ailesi, akrabaları ya da akranları ile çeşitli nedenlerden ötürü vakit geçiremeyen çocuk, zamanla iletişim kurma ihtiyacını teknolojik aletler aracılığıyla sağlamaktadır.

11. Kendi Oyunlarını Oluşturamayıp Kalıp Oyunlara Sıkışan Çocuk: Özellikle çocuk parkları, standartlaştırılmış oyuncaklar ve anaokullarının yarattığı kalıp oyunlara sıkışan çocuklar, kendi yaratıcılıklarını ortaya koyabilecekleri gerçeğinden uzaklaşmaktadır.

12. Eğitim Alma Hakkını Kullanamayan Çocuk: Erken yaşta evlilik, çalışmak zorunda kalan çocuk gibi hayatın içerisindeki gerçekler, eğitim alma hakkını kullanamayan çocuk, gerçeğini doğurmaktadır.

13. Çalışan Çocuk: Yoksulluk ve çalışan anne-babadan yoksunluk, çalışan çocuk, gerçeğini doğurmaktadır. Bu durum ağır fiziksel koşullar altında çalışan çocuğun hayatını olumsuz etkilemektedir. Eğitim alma hakkından, arkadaşlarıyla sosyalleşmekten, oyun oynamaktan ya da ailesi ile geçireceği zamandan mahrum kalan çocuklar, taşıdıkları sorumluluğun altında ezilmektedir.

14. Maddi Sorunlar İçinde Yaşayan Çocuk: Barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının giderilmemesi çocuk için olumsuz bir durum oluşturmaktadır.

15. Başarı Yarışı İçinde Kalan Çocuk: Sınav kaygısı ve rekabet içerisinde büyüyen çocuklar hayatın akışı içerisinde kazanacakları sosyal becerilerden mahrum kalabilmektedir.

16. İzlediği ve Duyduğu İle Yetinip Okumak ve Araştırma İsteği Olmayan Çocuk: İzlediği bir video ya da sosyal medyada karşılaştığı bir haberin içeriğini, doğruluğunu sorgulama gereksinimi duymadan inanan çocuk, okuma ve araştırma becerisi kazanamamaktadır.

17. Sorumluluklar Altında Ezilen ya da Hiç Sorumluluk Almayan Çocuk: Eşyalarını düzenli tutmak, kendi dağınıklığını toplamaktan sorumlu olmak, ders takibi ya da okul çantasını hazırlamak gibi basit sorumlulukların çocuk tarafından yerine getirilmemesi durumunda çocuk, sürekli etrafa bağımlı bir birey olarak kalmaktadır. Tam tersi olan hiç sorumluluk almayan çocukta da bağımlı bir kişilik gelişmektedir.

18. Yetişkin Davranışı Beklenen Çocuk: Yaşından fazla sorumluluk yüklenen çocuk, çocukluğunu yaşayamamaktadır.

19. Ahlak ve Erdem Kavramlarının Bilincinde Olamayan Çocuk: Çocuğun hayatına yön verebilecek değerleri öğrenmesi ve bunların aile, eğitim ve sosyal yaşantısına uygulanması gerekliliğinin bilincine varması gerekmektedir.

20. Doğa ve Hayvanlarla Buluşması Sınırlı Kalan Çocuk: Şehir yaşantısının bir gerçeği olan doğadan uzaklaşma, çocukların betonlaşmış bir çevrede sıkışmasına neden olmaktadır. Çocuklar, sokakta karşılaştıkları kuş, kedi ve köpeklerden korktuğu, bu

hayvanların haricindekileri televizyon, kitap ve hayvanat bahçeleri aracılığıyla görebilen, bir bitkinin yetiştirme aşamalarını göremeyip toprakla temas edemediği bir dünyada yaşamaktadır.

21. Şehir Planlamasında Unutulan Çocuk: Şehir hayatı çocukların sosyal hayatını sınırlandırmaktadır. Oyun alanı bulmakta zorlanan çocuklar, ebeveyn gözetiminde parklara mahkûm olmaktadır. Şehir hayatı ve çeşitli sınırlamalar altında kalan çocuk, doğa ve hayvanlar ile temas kuramadan yaşamına devam etmek zorunda kalmaktadır.

22. Mahalle Kültürünün Site Kültürüne Dönüşmesi ile Karşılaşan Çocuk: İnsanların birbirlerini tanıdıkları ve belirli düzeyde bir samimiyet kurulan mahalle hayatından, kalabalık içerisinde zaman sorunu yaşayan insanların hayatına dönüşen site ve apartman kültürü, çocukların da sosyal yaşantısını etkilemektedir.

23. Televizyon, Tablet, İnternet vb. Teknolojik Gelişmelerin Hayatının Merkezinde Olan Çocuk: Teknolojide yaşanan gelişme çocukların çeşitli alanlara yönelmesine neden olmuştur. Sosyal medya, videolar ve çeşitli uygulamalar ile saatlerini geçiren çocuklar, yaşlarına uygun olmayan içeriklerle karşılaşmakta, psikolojik şiddet ve tacize maruz kalmaktadır.

24. Artan Hastalıklara Maruz Kalan Çocuk: Hareketsizlik ve düzensiz beslenme kaynaklı obezite, nedenleri arasında sağlıksız yaşam koşullarının da bulunduğu kanser türleri veya dikkat bozukluğu, panik atak, duyu durum bozukluğu gibi psikoloji temelli hastalıkların çocuklar üzerinde de etkili olmaya başlaması, çocukluğun yok olmasında etken rol oynamaktadır.

25. Pornografi ve Şiddetle Tanışan Çocuk: Çocukların cinsel obje olarak görüldüğü ya da şiddet, akran zorbalığı taciz ve tecavüzle tanıştığı durumlar çocukluğun yok oluşunun en önemli etkenlerindendir.

26. Dini Baskılara Maruz Kalan Çocuk: Eğitim hakkının engellenmesi, küçük yaşta evlendirilmeye zorlanması, ev dışına çıkması ve akranlarıyla oyun oynamasının yasaklanması gibi durumlarla karşılaşan çocuk için çocukluğunun yaşanmadan yok olmaya başlaması kaçınılmaz olacaktır.

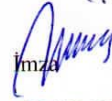
27. Zorla Evlendirilen Çocuk: Henüz oyuncak bir bebekle oynayacak yaşta anne sıfatı üstlenen çocuk, evlilik yükü altında ezilerek çocukluğunu da yitirecektir.

28. Savaş Gerçeği ile Tanışan Çocuk: Savaş ile tanışan çocuklar, uzun yıllar zihinlerinden silinmeyecek vahşet ve acıyla yaşamak durumunda kalmaktadır. İşkence, ölüm korkusu, taciz ve zorbalıkla karşılaşan çocukların yok olan çocuklukları kaçınılmaz olacaktır.

29. Zorunlu Göçle Tanışan Çocuk: Vatanından çeşitli nedenlerle ayrı kalan çocuklar, nedenini bile anlayamayacakları bir gerçekliğin içinde yaşamaya ve barınmaya çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu durum temel ihtiyaçların karşılanması noktasında da önemlidir. Çocuğun oyun oynamak, sosyalleşmek, eğitim almak gibi ihtiyaçları da geri planda kalacaktır.

30. Açlık, Ölüm, Ayrılık Duygularıyla Tanışan Çocuk: Bir yakınıni kaybetmek, ebeveyn ya da kardeşlerinden ayrı düşmek, temel gereksinimlerinin karşılanmasında sıkıntı yaşamak, uzun yıllar üzerinden atmakta zorlanacağı deneyimlerle karşılaşmak çocukluğun yok oluşunda etkindir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Salim DURUKOĞLU ve yüksek lisans öğrencisi Selen PEKASLAN ÖZDAŞ tarafından hazırlanan işbu 30 maddelik “Çocukluğun Yok Oluşu Ölçüt Listesi” bilimsel içerik ve yeterlilik taşımaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi BAHADIR KÖKSALAN

Ek 3: Uzman Görüşü

Çocukluğun Yok Oluşu Ölçüt Listesi

1. Parçalanmış Aile İçerisinde Olan Çocuk: Boşanma ile son bulan evlilikler, çocukların hayatında izler bırakmaktadır. Velayetin verildiği ebeveyn ile geçirilen zaman, diğer ebeveyn ya da ayrı kalan kardeşlerin eksikliğinin doldurulmaya çalışılmasıyla geçebilmektedir.

2. Anne, Baba veya İkisinden de Mahrum Büyüyen Çocuk: Hastalık, kayıp, terk edilme ya da ölüm gibi sebeplerle anne, baba veya her ikisinin de yokluğunda büyüyen çocuk için bu süreç oldukça zor geçmektedir.

3. Kardeşsiz ya da Fazla Kardeşle Büyüyen Çocuk: Çocuklar doğuştan getirdikleri içgüdülerinin yanında gözlemleyerek öğrenirler. Çocuk olmayı da anne ve babalarından öğrenirler. Ancak çok fazla kardeş ile büyüyen bir çocuk, ebeveynin doğrudan ilgisinden mahrum kalacaktır. Özellikle de yaşça büyük olan çocuklar, kardeşlerine anne-babalık yapmak durumunda kalabilmekte ya da bazen kardeş zorbalığı ile karşılaşabilmektedir. Aynı zamanda oyun arkadaşı olan bir kardeşin yokluğu, çocuğun paylaşma ve şefkat gibi duygularının gelişiminde olumsuz etki yaratacaktır.

4. Büyükanne ve Büyükbaba ile Vakit Geçiremeyen Çocuk: Bir üst kuşağın bilgi, deneyim ve sevgisinden mahrum kalan çocuk, masallar ve ninnilerden dolayı ile kültür aktarımından da mahrum kalmaktadır.

5. Bakıcıyla Büyüyen Çocuk: Çalışan anne gerçeğinin zorunlu sonuçlarından biri olan bakıcıyla büyüyen çocuk, kimi zaman şiddet haberleriyle anılmaktadır. Anne tarafından terk edilme korkusu ve güven duygusundaki zedelenme ile karşılaşan çocuk, bu duygularla erken yaşta tanışmaktadır.

6. Ailesinin Yaptığı Sınırlamalara Maruz Kalan Çocuk: Çocuklarının hasta olması, mikrop kapması ve sokak kültürünü benimsemesi korkusu ile onlara izole bir hayat sunan yetişkinler, çocuklarının öğün atlamamasını, çamurla oynamamasını, hayvanlara yaklaşmamasını isteyebilmektedir. Fazla korunaklı yetişen çocuklar, hem çocuk olmanın getirdiği merak ve oyun duygusunu yaşayamamakta hem de hayatı cam bir fanusun arkasından izlemektedir.

7. Hayal Kurma Yeteneği Azalan Çocuk: Kalıp oyunlar, bilinenin dışına çıkmayı engelleyen yönlendirici oyuncaklar ve teknolojik ürünlerin varlığı hayal kurma yeteneğini geri plana atmaktadır.

8. Destan, Masal, Ninni, Türkü vb. Türlerin Aktarımından Mahrum Kalan Çocuk: Çizgi filmlerin masalların yerini aldığı teknoloji çağı, ailelerin çocuklarıyla geçirecekleri vakitlerin azalması ile ninnilerin daha az duyulması çocukların değişen dünyasını yansıtmaktadır.

9. Akranlarıyla Vakit Geçiremeyen Çocuk: Çeşitli sebeplerden yaşlıları ile vakit geçiremeyen çocuk, dostluk ve arkadaşlık gibi kavramların eksikliğini duyacaktır.

10. İletişim Kurma Becerisi Azalan Çocuk: Ailesi, akrabaları ya da akranları ile çeşitli nedenlerden ötürü vakit geçiremeyen çocuk, zamanla iletişim kurma ihtiyacını teknolojik aletler aracılığıyla sağlamaktadır.

11. Kendi Oyunlarını Oluşturamayıp Kalıp Oyunlara Sıkışan Çocuk: Özellikle çocuk parkları, standartlaştırılmış oyuncaklar ve anaokullarının yarattığı kalıp oyunlara sıkışan çocuklar, kendi yaratıcılıklarını ortaya koyabilecekleri gerçeğinden uzaklaşmaktadır.

12. Eğitim Alma Hakkını Kullanamayan Çocuk: Erken yaşta evlilik, çalışmak zorunda kalan çocuk gibi hayatın içerisindeki gerçekler, eğitim alma hakkını kullanamayan çocuk, gerçeğini doğurmaktadır.

13. Çalışan Çocuk: Yoksulluk ve çalışan anne-babadan yoksunluk, çalışan çocuk, gerçeğini doğurmaktadır. Bu durum ağır fiziksel koşullar altında çalışan çocuğun hayatını olumsuz etkilemektedir. Eğitim alma hakkından, arkadaşlarıyla sosyalleşmekten, oyun oynamaktan ya da ailesi ile geçireceği zamandan mahrum kalan çocuklar, taşıdıkları sorumluluğun altında ezilmektedir.

14. Maddi Sorunlar İçinde Yaşayan Çocuk: Barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının giderilmemesi çocuk için olumsuz bir durum oluşturacaktır.

15. Başarı Yarışı İçinde Kalan Çocuk: Sınav kaygısı ve rekabet içerisinde büyüyen çocuklar hayatın akışı içerisinde kazanacakları sosyal becerilerden mahrum kalabilmektedir.

16. İzlediği ve Duyduğu İle Yetinip Okumak ve Araştırma İsteği Olmayan Çocuk: İzlediği bir video ya da sosyal medyada karşılaştığı bir haberin içeriğini, doğruluğunu sorgulama gereksinimi duymadan inanan çocuk, okuma ve araştırma becerisi kazanamamaktadır.

17. Sorumluluklar Altında Ezilen ya da Hiç Sorumluluk Almayan Çocuk: Eşyalarını düzenli tutmak, kendi dağınıklığını toplamaktan sorumlu olmak, ders takibi ya da okul çantasını hazırlamak gibi basit sorumlulukların çocuk tarafından yerine getirilmemesi durumunda çocuk, sürekli etrafa bağımlı bir birey olarak kalmaktadır. Tam tersi olan hiç sorumluluk almayan çocukta da bağımlı bir kişilik gelişmektedir.

18. Yetişkin Davranışı Beklenilen Çocuk: Yaşından fazla sorumluluk yüklenen çocuk, çocukluğunu yaşayamamaktadır.

19. Ahlak ve Erdem Kavramlarının Bilincinde Olamayan Çocuk: Çocuğun hayatına yön verebilecek değerleri öğrenmesi ve bunların aile, eğitim ve sosyal yaşantısına uygulanması gerekliliğinin bilincine varması gerekmektedir.

20. Doğa ve Hayvanlarla Buluşması Sınırlı Kalan Çocuk: Şehir yaşantısının bir gerçeği olan doğadan uzaklaşma, çocukların betonlaşmış bir çevrede sıkışmasına neden olmaktadır. Çocuklar, sokakta karşılaştıkları kuş, kedi ve köpeklerden korktuğu, bu

hayvanların haricindekileri televizyon, kitap ve hayvanat bahçeleri aracılığıyla görebilen, bir bitkinin yetiştirme aşamalarını göremeyip toprakla temas edemediği bir dünyada yaşamaktadır.

21. Şehir Planlamasında Unutulan Çocuk: Şehir hayatı çocukların sosyal hayatını sınırlandırmaktadır. Oyun alanı bulmakta zorlanan çocuklar, ebeveyn gözetiminde parklara mahkûm olmaktadır. Şehir hayatı ve çeşitli sınırlamalar altında kalan çocuk, doğa ve hayvanlar ile temas kuramadan yaşamına devam etmek zorunda kalmaktadır.

22. Mahalle Kültürünün Site Kültürüne Dönüşmesi ile Karşılaşan Çocuk: İnsanların birbirlerini tanıdıkları ve belirli düzeyde bir samimiyet kurulan mahalle hayatından, kalabalık içerisinde zaman sorunu yaşayan insanların hayatına dönüşen site ve apartman kültürü, çocukların da sosyal yaşantısını etkilemektedir.

23. Televizyon, Tablet, İnternet vb. Teknolojik Gelişmelerin Hayatının Merkezinde Olan Çocuk: Teknolojide yaşanan gelişme çocukların çeşitli alanlara yönelmesine neden olmuştur. Sosyal medya, videolar ve çeşitli uygulamalar ile saatlerini geçiren çocuklar, yaşlarına uygun olmayan içeriklerle karşılaşmakta, psikolojik şiddet ve tacize maruz kalmaktadır.

24. Artan Hastalıklara Maruz Kalan Çocuk: Hareketsizlik ve düzensiz beslenme kaynaklı obezite, nedenleri arasında sağlıklı yaşam koşullarının da bulunduğu kanser türleri veya dikkat bozukluğu, panik atak, duygu durum bozukluğu gibi psikoloji temelli hastalıkların çocuklar üzerinde de etkili olmaya başlaması, çocukluğun yok olmasında etken rol oynamaktadır.

25. Pornografi ve Şiddetle Tanışan Çocuk: Çocukların cinsel obje olarak görüldüğü ya da şiddet, akran zorbalığı taciz ve tecavüzle tanıştığı durumlar çocukluğun yok oluşunun en önemli etkenlerindendir.

26. Dini Baskılara Maruz Kalan Çocuk: Eğitim hakkının engellenmesi, küçük yaşta evlendirilmeye zorlanması, ev dışına çıkması ve akranlarıyla oyun oynamasının yasaklanması gibi durumlarla karşılaşan çocuk için çocukluğunun yaşanmadan yok olmaya başlaması kaçınılmaz olacaktır.

27. Zorla Evlendirilen Çocuk: Henüz oyuncak bir bebekle oynayacak yaşta anne sıfatı üstlenen çocuk, evlilik yükü altında ezilerek çocukluğunu da yitirecektir.

28. Savaş Gerçeği ile Tanışan Çocuk: Savaş ile tanışan çocuklar, uzun yıllar zihinlerinden silinmeyecek vahşet ve acıyla yaşamak durumunda kalmaktadır. İşkence, ölüm korkusu, taciz ve zorbalıkla karşılaşan çocukların yok olan çocuklukları kaçınılmaz olacaktır.

29. Zorunlu Göçle Tanışan Çocuk: Vatanından çeşitli nedenlerle ayrı kalan çocuklar, nedenini bile anlayamayacakları bir gerçekliğin içinde yaşamaya ve barınmaya çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu durum temel ihtiyaçların karşılanması noktasında da önemlidir. Çocuğun oyun oynamak, sosyalleşmek, eğitim almak gibi ihtiyaçları da geri planda kalacaktır.

30. Açlık, Ölüm, Ayrılık Duygularıyla Tanışan Çocuk: Bir yakını kaybetmek, ebeveyn ya da kardeşlerinden ayrı düşmek, temel gereksinimlerinin karşılanmasında sıkıntı yaşamak, uzun yıllar üzerinden atmakta zorlanacağı deneyimlerle karşılaşmak çocukluğun yok oluşunda etkindir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Salim DURUKOĞLU ve yüksek lisans öğrencisi Selen PEKASLAN ÖZDAŞ tarafından hazırlanan işbu 30 maddelik "Çocukluğun Yok Oluşu Ölçüt Listesi" bilimsel içerik ve yeterlilik taşımaktadır.

İmza

Doç. Dr. Bayram BAŞ

Ek 4: Uzman Görüşü

Çocukluğun Yok Oluşu Ölçüt Listesi

1. Parçalanmış Aile İçerisinde Olan Çocuk: Boşanma ile son bulan evlilikler, çocukların hayatında izler bırakmaktadır. Velayetin verildiği ebeveyn ile geçirilen zaman, diğer ebeveyn ya da ayrı kalan kardeşlerin eksikliğinin doldurulmaya çalışılmasıyla geçebilmektedir.

2. Anne, Baba veya İkisinden de Mahrum Büyüyen Çocuk: Hastalık, kayıp, terk edilme ya da ölüm gibi sebeplerle anne, baba veya her ikisinin de yokluğunda büyüyen çocuk için bu süreç oldukça zor geçmektedir.

3. Kardeşsiz ya da Fazla Kardeşle Büyüyen Çocuk: Çocuklar doğuştan getirdikleri içgüdülerinin yanında gözlemleyerek öğrenirler. Çocuk olmayı da anne ve babalarından öğrenirler. Ancak çok fazla kardeş ile büyüyen bir çocuk, ebeveynin doğrudan ilgisinden mahrum kalacaktır. Özellikle de yaşça büyük olan çocuklar, kardeşlerine anne-babalık yapmak durumunda kalabilmekte ya da bazen kardeş zorbalığı ile karşılaşabilmektedir. Aynı zamanda oyun arkadaşı olan bir kardeşin yokluğu, çocuğun paylaşma ve şefkat gibi duygularının gelişiminde olumsuz etki yaratacaktır.

4. Büyükanne ve Büyükbaba ile Vakit Geçiremeyen Çocuk: Bir üst kuşağın bilgi, deneyim ve sevgisinden mahrum kalan çocuk, masallar ve ninnilerden dolayı ile kültür aktarımından da mahrum kalmaktadır.

5. Bakıcıyla Büyüyen Çocuk: Çalışan anne gerçeğinin zorunlu sonuçlarından biri olan bakıcıyla büyüyen çocuk, kimi zaman şiddet haberleriyle anılmaktadır. Anne tarafından terk edilme korkusu ve güven duygusundaki zedelenme ile karşılaşan çocuk, bu duygularla erken yaşta tanışmaktadır.

6. Ailesinin Yaptığı Sınırlamalara Maruz Kalan Çocuk: Çocuklarının hasta olması, mikrop kapması ve sokak kültürünü benimsemesi korkusu ile onlara izole bir hayat sunan yetişkinler, çocuklarının öğün atlamamasına, çamurla oynamamasına, hayvanlara yaklaşmamasına isteyebilmektedir. Fazla korunaklı yetişen çocuklar, hem çocuk olmanın getirdiği merak ve oyun duygusunu yaşayamamakta hem de hayatı cam bir fanusun arkasından izlemektedir.

7. Hayal Kurma Yeteneği Azalan Çocuk: Kalıp oyunlar, bilinenin dışına çıkmayı engelleyen yönlendirici oyuncaklar ve teknolojik ürünlerin varlığı hayal kurma yeteneğini geri plana atmaktadır.

8. Destan, Masal, Ninni, Türkü vb. Türlerin Aktarımından Mahrum Kalan Çocuk: Çizgi filmlerin masalların yerini aldığı teknoloji çağı, ailelerin çocuklarıyla geçirecekleri vakitlerin azalması ile ninnilerin daha az duyulması çocukların değişen dünyasını yansıtmaktadır.

9. Akranlarıyla Vakit Geçiremeyen Çocuk: Çeşitli sebeplerden yaşatılan ile vakit geçiremeyen çocuk, dostluk ve arkadaşlık gibi kavramların eksikliğini duyacaktır.

10. İletişim Kurma Becerisi Azalan Çocuk: Ailesi, akrabaları ya da akranları ile çeşitli nedenlerden ötürü vakit geçiremeyen çocuk, zamanla iletişim kurma ihtiyacını teknolojik aletler aracılığıyla sağlamaktadır.

11. Kendi Oyunlarını Oluşturmayıp Kalıp Oyunlara Sıkışan Çocuk: Özellikle çocuk parkları, standartlaştırılmış oyuncaklar ve anaokullarının yarattığı kalıp oyunlara sıkışan çocuklar, kendi yaratıcılıklarını ortaya koyabilecekleri gerçeğinden uzaklaşmaktadır.

12. Eğitim Alma Hakkını Kullanamayan Çocuk: Erken yaşta evlilik, çalışmak zorunda kalan çocuk gibi hayatın içerisindeki gerçekler, eğitim alma hakkını kullanamayan çocuk, gerçeğini doğurmaktadır.

13. Çalışan Çocuk: Yoksulluk ve çalışan anne-babadan yoksunluk, çalışan çocuk, gerçeğini doğurmaktadır. Bu durum ağır fiziksel koşullar altında çalışan çocuğun hayatını olumsuz etkilemektedir. Eğitim alma hakkından, arkadaşlarıyla sosyalleşmekten, oyun oynamaktan ya da ailesi ile geçireceği zamandan mahrum kalan çocuklar, taşıdıkları sorumluluğun altında ezilmektedir.

14. Maddi Sorunlar İçinde Yaşayan Çocuk: Barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının giderilmemesi çocuk için olumsuz bir durum oluşturacaktır.

15. Başarı Yanışı İçinde Kalan Çocuk: Sınav kaygısı ve rekabet içerisinde büyüyen çocuklar hayatın akışı içerisinde kazanacakları sosyal becerilerden mahrum kalabilmektedir.

16. İzlediği ve Duyduğu İle Yetinip Okumak ve Araştırma İsteği Olmayan Çocuk: İzlediği bir video ya da sosyal medyada karşılaştığı bir haberin içeriğini, doğruluğunu sorgulama gereksinimini duymadan inanan çocuk, okuma ve araştırma becerisi kazanamamaktadır.

17. Sorumluluklar Altında Ezilen ya da Hiç Sorumluluk Almayan Çocuk: Eşyalarını düzenli tutmak, kendi dağınıklığını toplamaktan sorumlu olmak, ders takibi ya da okul çantasına hazırlamak gibi basit sorumlulukların çocuk tarafından yerine getirilmemesi durumunda çocuk, sürekli etrafa bağımlı bir birey olarak kalmaktadır. Tam tersi olan hiç sorumluluk almayan çocukta da bağımlı bir kişilik gelişmektedir.

18. Yetişkin Davranışı Beklenen Çocuk: Yaşından fazla sorumluluk yüklenen çocuk, çocukluğunu yaşayamamaktadır.

19. Ahlak ve Erdem Kavramlarının Bilincinde Olamayan Çocuk: Çocuğun hayatına yön verebilecek değerleri öğrenmesi ve bunların aile, eğitim ve sosyal yaşantısına uygulanması gerekliliğinin bilincine varması gerekmektedir.

20. Doğa ve Hayvanlarla Buluşması Sınırlı Kalan Çocuk: Şehir yaşantısının bir gerçeği olan doğadan uzaklaşma, çocukların betonlaşmış bir çevrede sıkışmasına neden olmaktadır. Çocuklar, sokakta karşılaştıkları kuş, kedi ve köpeklerden korktuğu, bu

hayvanların haricindekileri televizyon, kitap ve hayvanat bahçeleri aracılığıyla görebilen, bir bitkinin yetiştirme aşamalarını göremeyip toprakla temas edemediği bir dünyada yaşamaktadır.

21. **Şehir Planlamasında Unutulan Çocuk:** Şehir hayatı çocukların sosyal hayatını sınırlandırmaktadır. Oyun alanı bulmakta zorlanan çocuklar, ebeveyn gözetiminde parklara mahkûm olmaktadır. Şehir hayatı ve çeşitli sınırlamalar altında kalan çocuk, doğa ve hayvanlar ile temas kuramadan yaşamına devam etmek zorunda kalmaktadır.

22. **Mahalle Kültürünün Site Kültürüne Dönüşmesi ile Karşılaşan Çocuk:** İnsanların birbirlerini tanıdıkları ve belirli düzeyde bir samimiyet kurulan mahalle hayatından, kalabalık içerisinde zaman sorunu yaşayan insanların hayatına dönüşen site ve apartman kültürü, çocukların da sosyal yaşantısını etkilemektedir.

23. **Televizyon, Tablet, İnternet vb. Teknolojik Gelişmelerin Hayatının Merkezinde Olan Çocuk:** Teknolojide yaşanan gelişme çocukların çeşitli alanlara yönelmesine neden olmuştur. Sosyal medya, videolar ve çeşitli uygulamalar ile saatlerini geçiren çocuklar, yaşlarına uygun olmayan içeriklerle karşılaşmakta, psikolojik şiddet ve tacize maruz kalmaktadır.

24. **Artan Hastalıklara Maruz Kalan Çocuk:** Hareketsizlik ve düzensiz beslenme kaynaklı obezite, nedenleri arasında sağlıksız yaşam koşullarının da bulunduğu kanser türleri veya dikkat bozukluğu, panik atak, duygu durum bozukluğu gibi psikoloji temelli hastalıkların çocuklar üzerinde de etkili olmaya başlaması, çocukluğun yok olmasında etken rol oynamaktadır.

25. **Pornografi ve Şiddetle Tanışan Çocuk:** Çocukların cinsel obje olarak görüldüğü ya da şiddet, akran zorbalığı taciz ve tecavüzle tanıştığı durumlar çocukluğun yok oluşunun en önemli etkenlerindendir.

26. **Dini Baskılara Maruz Kalan Çocuk:** Eğitim hakkının engellenmesi, küçük yaşta evlendirilmeye zorlanması, ev dışına çıkması ve akranlarıyla oyun oynamasının yasaklanması gibi durumlarla karşılaşan çocuk için çocukluğunun yaşanmadan yok olmaya başlaması kaçınılmaz olacaktır.

27. **Zorla Evlendirilen Çocuk:** Henüz oyuncak bir bebekle oynayacak yaşta anne sıfatı üstlenen çocuk, evlilik yükü altında ezilerek çocukluğunu da yitirecektir.

28. **Savaş Gerçeği ile Tanışan Çocuk:** Savaş ile tanışan çocuklar, uzun yıllar zihinlerinden silinmeyecek vahşet ve acıyla yaşamak durumunda kalmaktadır. İşkence, ölüm korkusu, taciz ve zorbalıkla karşılaşan çocukların yok olan çocuklukları kaçınılmaz olacaktır.

29. **Zorunlu Göçle Tanışan Çocuk:** Vatanından çeşitli nedenlerle ayrı kalan çocuklar, nedenini bile anlayamayacakları bir gerçekliğin içinde yaşamaya ve barınmaya çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu durum temel ihtiyaçların karşılanması noktasında da önemlidir. Çocuğun oyun oynamak, sosyalleşmek, eğitim almak gibi ihtiyaçları da geri planda kalacaktır.

30. Açlık, Ölüml, Ayrılık Duygularıyla Tanışan Çocuk: Bir yakınını kaybetmek, ebeveyn ya da kardeşlerinden ayrı düşmek, temel gereksinimlerinin karşılanmasında sıkıntı yaşamak, uzun yıllar üzerinden atmakta zorlanacağı deneyimlerle karşılaşmak çocukluğun yok oluşunda etkindir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Salim DURUKOĞLU ve yüksek lisans öğrencisi Selen PEKASLAN ÖZDAŞ tarafından hazırlanan işbu 30 maddelik “Çocukluğun Yok Oluşu Ölçüt Listesi” bilimsel içerik ve yeterlilik taşımaktadır.

Prof. Dr. Namık Kemal Şahbaz